

Festivalska biblioteka JULIJE BALOVIĆ

Notna edicija:

LIRICA br. 5
PRIČE O MORU

Izdavač:

NVO MEĐUNARODNI FESTIVAL KLAPA PERAST
M.Z. PERAST 85336, www.festivalklapaperast.com

Za izdavača:

MILAN KOVAČEVIĆ
Izvršni direktor Festivala

Urednik izdanja

MILAN KOVAČEVIĆ

Lektura i korektura:

TINA BRAIĆ

Notografija:

DANIJELA FILIPOVIĆ

Priprema za štampu:

SLOBODAN POPOVIĆ
Štamparija Perast

Dizajn naslovnice:

RADMILA RADULOVIĆ

Štampa:

»GudCo« d.o.o. Perast

Tiraž I izdanja:

200 primjeraka

CIP - Каталогизacija y публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
ISSN 2336-9442=Lirica
COBISS.CG-ID 22699536

Ovo izdanje štampano je uz finansijsku pomoć

Festivalska biblioteka
JULIJE BALOVIĆ

LIRICA br. 5

PRIČE O MORU

NVO Međunarodni festival klapa Perast
Perast, jul 2017.

Riječ urednika

PRIČE O MORU

Koncertni program *PRIČE O MORU* je produkcija Festivala klapa u Perastu još iz 2010. god. pripremljen sa namjerom da odabranom poezijom, klapskom pjesmom i umjetničkom naracijom o važnim historijskim događajima predstavi način života u Boki kotorskoj koji je oduvijek bio uslovljen i bitno povezan sa morem i pomorstvom. More je bilo izvor života, njegovo poprište, dodir sa svijetom iz kojega se stiče znanje i bogatstvo, prijatelji, saradnici i zaštitnici, ali i stradalište na kojem se brani vjera, zemlja, porodica i sve sveto.

U takvom okruženju Perasta i Boke, izrasli su slavni moreplovci čija su imena upisana zlatnim slovima u istoriju pomorstva.

Umjetnost, bila to arhitektura, muzika ili slikarstvo, književnost, ples, stil oblačenja ili običaji, spajali su Boku sa velikim kulturama. Sama Boka je oduvijek bila nadahnuće pjesnicima pa smo dio programa posvetili upravo takvoj poeziji, nalazeći je u nekim vrlo starim zapisima i kod savremenih autora.

Klapsko pjevanje je osnovna aktivnost kojoj smo u Festivalu posvećeni, pa programom predstavljamo i naše pjevače iz nekoliko renomiranih klapa, uz nezaobilazni folklor koji će izvesti bokeške koreografije *Dobrotskog i Škaljarskog kola*.

Program *Priče o moru*, zamišljen da se po gradovima Boke a kasnije po gradovima Crne Gore i drugdje, izvodi kao koncert, uključuje i prigodnu izložbu eksponata iz muzeja u Perastu i Kotoru. Sve u cilju da nas podsjetite na živote Vicka Bujovića, admirala Matiju Zmajevića, kapetana Marka Martinovića iz Perasta, Iva Vizina iz Prčanja i druge slavne pomorce i ličnosti.

Ove godine, tokom maja i juna, planirano je da serijom takvih gostovanja, obiđemo Herceg Novi, Tivat, Budvu i Kotor i tako klapskom pjesmom, koja je glavni muzički sadržaj programa, najavimo XVI Festival klapa. Njegovo finale će se održati tokom tri večeri 29-30. juna i 01. jula. Na otočiću Gospa od Škrpjela 29. juna bi zvanično i svečano otvorili ovogodišnji *KOTORART - 2017*. čiji smo programski segment već pet godina.

U septembru 2016., kada smo započeli planiranje ovogodišnjeg Festivala, *Priče o moru* su se sasvim prirodno nametnule kao tema ovogodišnjeg festivalskog izdanja *Lirice br. 5*. Pominjući *Liricu*, ukazuje se prilika se osvrnemo na izdavačka i druga dostignuća našeg Festivala.

Prošle godine smo proslavili jubilej petnaest godina postojanja tokom kojih je u Perastu učestvovalo 297 klapa, okupljeno preko 3.000 učesnika a na pjaci pred crkvom Sv. Nikole posjetilo nas je oko 15.000 ljubitelja klapske pjesme. Od 2009. god. smo započeli pravu perašku, bokeljsku, crnogorsku klapsku priču po kojoj smo danas prepoznati u okruženju. Naime, od tada je bokeljska pjesma obavezan dio repertoara svake klape učesnice.

Uz predani rad na sakupljanju tradicionalnih klapskih pjesama i muzičkih zapisa iz Boke, koji se zatim obrađuju za savremene klapske izvedbe, pokrenuli smo i izdavaštvo.

Na naučnom skupu u Perastu 2012. god. saznali smo da u arhivama akademije u Zagrebu postoji, u Crnoj Gori do tada nepoznata, stara, zaboravljena sveska sa 155 pjesama koje je poznati češki muzikolog Ludvik Kuba zapisao u Boki još 1907. godine. Po toj svesci je napisana naučna knjiga autora dr Jakše Primorca iz Zagreba i dr Zlate Marjanović iz Kraljeva. Knjigu, pod nazivom *Pjesme dalmatske iz Boke Ludvika Kube (1907.g.)*, publikovali smo 2015. godine.

Od 2009. godine smo uveli kategoriju *Nove klapske pjesme*, na temu *Boka kotorska - more i pomorstvo*. Od tada su u Perastu premijerno izvedene 53 nove klapske pjesme, koje potpisuju i neki od najpoznatijih pjesnika poput Jakše Fiamenga i Vesne Parun, a od kompozitora pok. maestro Dinko Fio, maestro Krešimir Magdić, maestro Dušan Tambača, prof. Rajmir Kraljević, Vicko Dragojević, Ana Kodrič-Ivelić, Vinko Didović i drugi.

Sakupili smo blizu 300 bokeljskih, crnogorskih, narodnih i autorskih partitura i objavili ih na web-portalu Festivala.

Već nekoliko godina na klapskim seminarima, okruglim stolovima i naučnim predavanjima, kao i u stručnim žirijima, iz okruženja nam dolaze najpoznatiji stručnjaci iz oblasti klapskog stvaralaštva. Umjetnički direktor Festivala je prof. Jasminko Šetka iz Omiša. Od klapa koje dolaze u Perast pomenućemo samo najpoznatije - *Bunare, Kaše, Neverinke, Kožino, Oršulice, Morbin, Sebeniko, Pinguentum* i mnoge druge iz okruženja, uključujući Italiju, Sloveniju, BiH, Srbiju. Koncerte u Perastu su održale čuvene klape *Luka* iz Rijeke, *Kumpanji* sa Korčule, *Cambi, Šufit, Kontra* iz Splita.

Prošle godine smo publikovali dvostruki CD sa antologijskim izborom 36 klapskih pjesama koje su izvedene u Perastu od strane najboljih inostranih i domaćih klapa.

Prije ovog broja, publikovali smo četiri festivalska časopisa *LIRICE*, sa temama: *Klapske obrade narodnih pjesama po zapisima Ludvika Kube (39)*, *Nove klapske pjesme sa VIII-XIII Festivala (37)*, *Klapske pjesme bokeljskih autora XX v. (40)* i *Uspomene iz Perasta Dionizija de Sarna (15 pjesama)*.

Ministarstvo kulture i Opština Kotor, kao pokrovitelji, prepoznali su doprinos Festivala u njegovanju kulturne baštine. Od 2012. g. Festival klapa je programski segment KotorArta.

LIRICA br. 5, iako nosi isti naslov, bitno je različita od koncertnog programa *Priče o moru*. Započeta još tokom septembra 2016. god. polako je, sistematski i sve više „uvlačila“ urednika *Lirice* u brojne stručne, istorijske knjige i zapise, u provjere događaja, datuma i različitih literarnih izvora. Rad na *Lirici* je intrigirao podacima iz prošlosti, istorijskim zapletima i igrama velikih sila koje su malim primorskim mjestima Boke određivali sudbinu u ime svojih interesa, odlukama koje su puno značile i gotovo uvijek još više koštale. Uz visoko uvažavanje brojnih arhivista i autora korištenih knjiga, tražila se najbolja mjera između obilja raspoloživih podataka i onoga što mi izdavači želimo postići ovom *Liricom*.

Dakle, nadamo se da smo postigli pravu mjeru za čitaoce - ljubitelje klapske pjesme, kojima je u osnovi namijenjeno ovo festivalsko izdanje. Znajući da će među čitaocima biti puno naših gostiju - članova klapa koji nam dolaze u Perast, željeli smo da im, uz poneku interesantnu partituru, bliže dočaramo ovaj čudesni kraj svijeta - Boku, nestvarno lijepu, njene zalive zagnute ovim obrušavajućim planinskim gromadama, što su bili bogomdani prirodni zakloni za trgovačke i ratne jedrenjake, pa time i strateški važno uporište negdašnjih osvajača.

Iz svog voljenog zaliva, vješti bokeški pomorci su isplovljavali u susret velikim bitkama, osvajali nove svjetove, bogatstva i znanja, ali često srijetali i preranu smrt, ropstvo, gubitak porodice. Pa ipak, pored pogibelji, ostali su vidljivi tragovi umjetničkog i poetskog; u čežnjivim snovima, pjesmi što dolazi sama na usne u osamljenim mjesečinama, u zanosima, obećanjima i zavjetima... Sve to je nataloženo u biću Boke tokom proteklih vjekova.

Ostaje nada da ćete u čitanju naći makar dio zadovoljstva koje je potpisniku pružilo uređivanje ovih priča o Boki, njenom moru, njenim znamenitim ljudima i velikim znamenitostima.

O Božiću 2017. godine, Milan Kovačević

SUSRETI SA BOKOM

Mnogi su posjetioci Boke bar jednom zastali na Orjenskim stranama iznad Risna ili na Lovćenskim serpentinama da bi uživali u predivnim pogledu na Boku, nad dubokim plavetnilom koje se tako smirujuće razlilo među strme obronke.

A na modrom ogledalu, vječito plove dva okamenjena broda - u čempresima se zeleni ostrvo Svetog Đorđa a blještavom čistotom klesanog kamena, uz njega mirno brodi Gospa od Škrpjela.

Pri takvom susretu sa Bokom, rađa se želja da se što prije „dodirne“ to more.

Nije lako odoljeti izazovu da se vidi što je na drugoj, dalekoj strani, makar to bilo i u tmurnom, hladnom zimskom danu kada Boku, od Orjena do Lovćena, natkrije olovni pokrivač, prijeteći munjama i kišom. I baš tada, taj uzavreli metež u bokeškim brdima iznad nas, probije zrak sunca, da svojim zlatnim prelivom okupa Perast, nekada samo da uokviri dva otočića ili da obasja samo vitki zvonik crkve Sv. Nikole.

Nekada ipak, more se uzburka od Risanske strane, zapjeni prema Kotoru i dalje od Veriga, a kroz oblake se probije sunčani snop da obasja i smiri more ispred Perasta - do Gospe i Sv. Đorđa.

Jedinstveni teatar prirode traje minut, da bi ga zamijenila druga, ponovo jedinstvena scena.

Jednako su zanosne te slike ljeti, kada se peraške palate - barokno raskošne, pa stoljetni zeleni čempresi, vitke palme i nebesko plava kupola Gospine crkve - oslikaju u bonaci.

Čudesni, veličanstveni prizori!

Nebrojeni posjetioci su svoj susret sa Bokom doživjeli dolazeći u zaliv morem. Odabrali smo jedan takav doživljaj iz pera češkog putopisca, slikara i muzikologa, Ludvika Kube.

Ludvik Kuba, za muzičku kulturu je izuzetno značajan kao sakupljač narodnih pjesama po zemljama Južnih Slovena. Za nas u Festivalu posebno je dragocjen. Njegove notne zapise iz Boke su naučno obradili dr Jakša Primorac i dr Zlata Marjanović u knjizi Pjesme dalmatske iz Boke Ludvika Kube (1907.g.), koju smo objavili 2015. godine.

Iz te knjige donosimo odlomak Kubinog putopisa Boka, koji je sa češkog preveo dr Branislav Borožan.

BOKA

Neko je upoređuje s jezerima četiri švajcarska kantona, neko s Bosforom, a neko s norveškim fjordovima – ja, ni sa čim.

Tu je djelovanjem prirode i istorije ostvaren veleljepan susret očaravajuće usklađenih suprotnosti. Tu se spaja borba vode s kopnom koje je formirano u vremenima kada se stvarala Zemljina kora, s ništa manje uzbudljivom prisutnošću svjetskih velesila koje su se tu međusobno borile, često i protiv domaćih junaka čije stasite figure prepoznajemo kroz njihovo potomstvo. Tu smo takođe okruženi tišinom priobalnih kutaka gdje iz stijenja izbijaju masline i smokve, gdje ribari gotovo da lete po vodi kao vodomari samo prividno za zabavu našeg oka, gdje elegantni tornjevi skladnih crkava i crkvice pozivaju na molitvu, a sve kao da je izmišljeno za razonodu stranca koji u svojoj šetnji obalom oko starih još uvijek naseljenih vila posmatra kapetane koji tu na zalasku svog teškog mornarskog života provode u tišini penzionerske dane.

Priroda i istorija tu su sve posložile baš tako da dojmovi stalno narastaju i gradiraju.

Prvo u lancu od četiri jezera u koje uplovljavamo s otvorenog mora okruženo je samo obraslim brežuljcima, valjda zato da bi naknadni dojmovi bivali sve jači i uzdizali se čak do heroike, opijeni dražesnim cvijetom buhača (osjenča) koji s proljeća širi ljepotu svojim cvatom. Sela, manastiri, samostani i crkve djelimično su prikriiveni i djeluju samo kao naznaka onoga što će se tek ukazati, a što se iz daljine nazire kao plavetna planinska draperija. Odjednom će s lijeve strane bljesnuti Herceg Novi, pitoreskni skup kuća, kula i bedema u nizu, sav prorastao bujnom vegetacijom ogromnih stabala badema, rogača pa čak i pokojom palmom, čime u našim očima cjelokupni pejzaž dobija izvjesnu predstavu bogatstva.

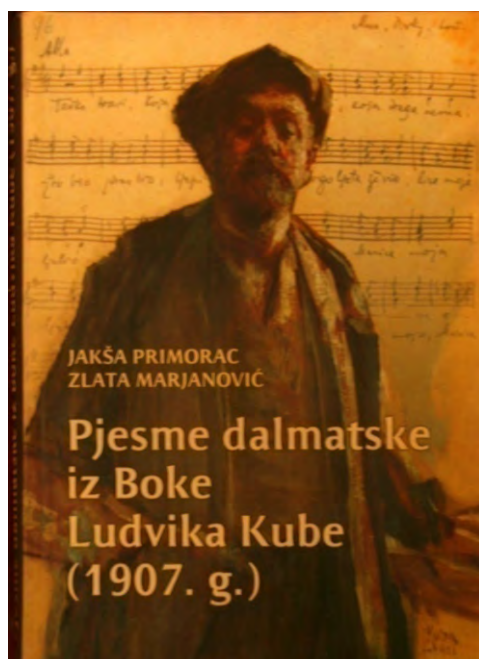
Između donekle stiješnjjenih obala uplovljava se u drugi, dva kilometra dug, basen. Njegov vojni značaj postaje tim vidljiviji, čim više se osjeća njegova težnja da se sakrije. A kada znamo da je ratna luka u Tivtu sakrivena ostrvcem na kojem se nalazi usamljeni manastir, čini se da je ovdje bog Mars ili stidljiv ili se igra žmurke.

Brod nastavlja plovidbu prema Verigama, tjesnacu toliko uskom da je nekada davno, u minulim vremenima, bivao zatvoren lancem koji je onemogućavao dalju plovidbu neželjenim plovilima. Na ovom mjestu nas obuzima želja da naš brod zauvijek zaustavi plovidbu. Naime, s ovog mjesta otvara se pogled na dva posljednja zaliva koje zbog stalnog okretanja glave teško

možemo odjednom doživjeti zbog toga što se jedan otvara prema sjeveru s centrom u Risnu, a drugi prema jugu sa svojim središtem u Kotoru. Uza sve ovo, tu nam se neizbježno prepliće i istorija jer su i Risan i Kotor zapravo dva velika istorijska poglavlja. Ove dvije suprotnosti koje se pred nama ukazuju razdvaja prelijepi grad Perast koji nam se obreo pred očima. Osa njegove katedrale skoro sasvim simetrično dijeli brdo u čijem je podnožju smješten grad. Brdo je pri dnu zeleno zahvaljujući bujnoj vegetaciji, a u gornjim dijelovima je golo i tako čini jedinstvenu pozadinu gradu čije su čari i ljepota umnožene odsjajem u moru i ljepotom dva obližnja ostrvca s bijelim crkvicama.

Kapetanu broda kao da je sasvim svejedno što se ovaj jedinstveni pogled više neće ponoviti, a kako smo svuda naokolo obasuti neopisivom ljepotom, nastavlja mirno svoju plovidbu.

Bio je sasvim u pravu. Kada je brod skrenuo na jug prema Kotoru, podlegao sam moćnom veličanstvu kamene kulise u čijem podnožju se skrasi Kotor. Odmah sam zaboravio na Risan koji je kao ilirsko središte dvjesto godina prije Hrista zadavao mnogo nevolja Rimljanima, a nakon dva milenijuma ponovo Austrijancima, sada kao gnijezdo nepokorenih Krivošija, predavši se užitku trenutka u posmatranju one kamene stijene kojom se kod Kotora zaliv završava. Ona djeluje kao tajnovito, do neba visoko, pročelje drevnog beskrovnog velehrama. Reljefne brazde koje je priroda stvarala na stijenama zapravo su njihov govor. Vijugave staze duž strmih stijena s bezbroj oštih krivina nalik na munje takođe djeluju kao rukopis. Skoro da bismo isto mogli reći i o tvrđavi svetog Ivana koja se kao gušter zalijepila na strmu stijenu. Mi ovaj rukopis razumijemo kao otiske linija istorijskih zbivanja koje je kotorska panorama sačuvala, a one paraju našu dušu kao stari zakrivljeni i zarđali mač. Tu kao da je priroda osjetila da će joj jednom trebati mnogo bora. Već u praistoriji njima nije oskudijevala, pa ih je na cjelokupnom prostoru izbrazdala toliko i tako uspješno da stari venecijanski bedemi koji na njima stoje danas djeluju kao da međusobno koketiraju. Te linije na stijenama koje se uzajamno presijecaju i preklapaju djeluju kao rez sablje, let strijela, parabole kopalja u čijem roju je sklopčana istorija koja nas podsjeća na Rimljane, Gote, Kelte, Vizantijce, Arape, Turke i Venecijance koji su se ovdje hvatali u koštac s Ilirima, Avarima, Srbima, Bugarima i Ugrima u starom i srednjem vijeku, dok novi vijek svojim brojnim ruševinama pripovijeda o tome kako su ovdje grurali francuski, ruski, italijanski i austrijanski topovi.

I naš narod se tu obreo i bio uhvaćen u kolo svjetskog rata kada su se češki pomorci pobunili u Kotoru na austrijskom ratnom brodu, čime su ugradili jedan značajan kamen u temelje naše obnovljene države.

Tu se završava plovidba po Boki. Užici za oko i dušu na tom mjestu dostižu vrhunac. Tu je govor prirode jednostavan, izgovoren velikim riječima isto kao i istorija...

Putopis Boka je objavljen u knjizi „Pjesme dalmatske iz Boke Ludvika Kube (1907.g.)“ autori: dr Jakša Primorac, dr Zlata Marjanović; urednik: Milan Kovačević; izdavač Međunarodni festival klapa Perast, 2015.godine.

NADAHNUĆA PJESNIKA

Mnogi su nam maestri od versa i nota, pisci i slikari, zadivljeni i nadahnuti ljepotom Boke, ostavili za vječnost svoje utiske.

Miloš Milošević (Split, 1920. - Kotor, 2012.) akademik, admiral Bokeljske mornarice, istaknuti naučnik-istoričar, arhivista i romanista, bio je i svestrani umjetnik – pjesnik i muzičar. Od 1953. godine radi u Istorijskom arhivu u Kotoru u kome ostaje do odlaska u mirovinu 1985. godine. Specijalizaciju arhivistike je obavio u Parizu 1970. godine, a 1974. god. doktorirao je na filozofskom fakultetu u Zadru sa temom *Boka Kotorska za vrijeme mletačke vladavine (1420-1797)*. U Istorijskom arhivu Kotora stekao je sva arhivistička zvanja, a 1978. godine zvanje naučni savjetnik i od tada je bio direktor ove ustanove. Predstavljao je Jugoslaviju na međunarodnim kongresima arhivista u Briselu, Madridu, Moskvi, Vašingtonu, a 1980. godine u Londonu je izabran za predsjednika Sekcije profesionalnih arhivskih društava MAS pri UNESCO-u.

Objavio je 24 knjige a publikovao preko 230 naučnih radova koji, kako za naučne krugove, tako i za sve one čitaoce zainteresirane za prošlost i istoriju Boke kotorske, predstavljaju nezaobilazan naučni izvor. Među brojnim priznanjima i odličijima dr Milošević je odlikovan Redom Danice Hrvatske s lentom i likom Katarine Zrinske od predsjednika Hrvatske Stjepana Mesića 2008. god.

BOKELJSKE ARABESKE

Zakoračila si u svemir i pučinu,
prostore omeđila grlima
i zatvorila se kamenim zidovima.
Na vilama gorja
ležeći uska nebesa.

Da viknem, da te probudim
kako bi se oglasila
golema školjko mnogozvučna?
Da se sjedine
hiljade rasutih treptaja,
tvog raskošnog tijela,
kakva bi ustala
kamena ljepotice?

Rijeka te pilila
i noževima dubla
hiljadama godina;
rasporila je visoravan
od korita nizine
i utopila se beznadno
u more.

Ono te dočekalo
sa stotinu sjekutića
i izgrizlo čudljivu liniju
tvojih nemirnih obala.

Kiša te glačala
i provrtjela
sa bezbroj svrdlova.
Kaplje sa naoštrenim sječivima
i surove bujice
zabadale se svirepo
u podatno tijelo
kreča.

Sve je razjedeno, sklupčano
i izlomljeno,
sve podijeljeno i razgraničeno
na kriške i brazgotine
u tom ustalasanom svemiru
nemira.

Onda su pristizali ljudi
sa karavanima izbjeglica,
migracijama i jedrenjacima.

Ispod ranjavih oblika
prosjekle se zmijolike putanje,
a uskim podnožjima
tvoje бесплодне stihije,
dahtao je mučan nemir plovidbe.
Novim erozijama istorije
bila si komadana.
Sječena si granicama,
brazdana kulturama
i morena glađu.

Zapad i Istok
kasali su preko tebe.
Ljudi su te sjekli i onda
kada su nosili noževe
istog čovjekoljublja ...
Između čekića i nakovnja
ipak si ostala na nogama
sa izrešetanim prkosom.

Ali zato,
u besmislu pukotina
tog izbrazdanog života,
pritajili se tragovi.
Oni listaju po kamenim padinama
nestalni kao sablasti
slobodni kao mašta oblaka i vlage.

Eno posvuda razasutih:
- rasušenih i visoko izvučenih
jedrenjaka,
dok se samo ponegdje
naziru ostaci
davno prelomljenih katarki;
- srebrom su okovane turske čalme
na opsađenim zaravnima;
- skamenjena su nepregledna stada
na vjekovnim pasištima ...

Dok niz kamenje kaplje
grmljavina, zvonjava
i krv nacija
koje su se tuda verale.
Samo mjesečina neumitno gazi obroncima,
iscjeljuje sve rane na tvom tijelu
i obnavlja te novim bljeskom
mladosti
- kamena ljepotice.

Miloš Milošević (1920-2012) „Zadarska revija“ 6/1963.

Frano Alfirević (1903-1956) je hrvatski pjesnik za kojega kažu da je, premda rođen u Zadru, po mentalitetu i nostalgiji bio Kotoranin.

U Kotoru je pohađao osnovnu školu i dio gimnazije koju nastavlja u Dubrovniku. More ga je u toj mladosti sasvim osvojilo pa se čak, nakratko, ukrcava na brod. Piše i objavljuje pjesme i prozu od 1923. U Zagrebu studira slavistiku i romanistiku. Od 1927. radi u Trebinju, nekoliko godina boravi u Francuskoj. U više navrata radi u Sarajevu, zatim Zemunu, a 1941. ga premještaju u Zagreb. Kasnije će boemski drugovati sa Tinom Ujevićem.

Važnija djela su mu: *Pesme*, Beograd 1934; *More i daleki gradovi*, Zagreb 1941; *Putopisi i eseji*, Zagreb 1942; *Izabrane pjesme*, Zagreb 1952; *Izabrani prozni radovi*, Zagreb 1956. Posmrtno izlaze:

Izabrane pjesme, Zagreb 1963; *Pjesme, Esejistička i putopisna proza*, Izabrana djela, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Zagreb 1969.

Perast, Kotor i Boka su njegove stalne poetske inspiracije. Alfirevićeva bista danas stoji na ostrvu *Gospa od Škrpjela*. Svoj utisak dolaska u zaliv iskazuje pjesmom *Boka*.

BOKA

I

Ulazimo šutke u njezin tamni dan,
I tako je tiho ko na kraj svijeta.
Brda nad morem što je vječno bez kreta
u strašnoj goloti čuvaju njegov san.

Ljepotom iskonskom tu duh je iskovan
da želje izgubi ko anahoreta,
i bludi mutno kroz stoljeća prokleta.
Taj večernji kraj je ko velik samostan.

Zaboravljen se crni lik starinskog broda.
Zalazi sunce na gori nedalekoj,
krvavo kao u davnoj bitci nekoj.

A kad se oglase zvona preko voda,
čini se: duše preplašene od noći,
zovu se, plačuć, u velikoj samoći.

II

Groblja su blaga ko vrtovi stari.
Koračamo pognuti preko pruća.
Nosimo ljubav beskrajnu od klonuća.
Od nje život primiše sve stvari.

Al' se vratismo ko slomljeni mornari,
noseć na licu tamu napregnuća,
u taj kraj što gasi sva ganuća,
da nas sakrije sjenkom poput stvari.

U dubokom hladu groblja su blaga.
Miris umornosti opaja iz bilja.
Tu smo srećni, živeći bez cilja
život bez ikakva traga.

U pjesmi *Jedrenjaci* Alfirević je oslikao davno minulu epohu, od prvog zanosa njihovim razmahanim krilima, preko snage i elegancije kojom koriste vjetar i more, opasnih vrtloga oluja i junačkih bitaka, do tuge tihog umiranja od pogubnih rana ili starosti.

JEDRENJACI

Ko mašti dječjoj još dragi jedrenjaci
zanose moju misao u širine
i pokrenu je snagom, koju vjetar baci
u platna nabrekla letom kroz daljine.

Još malo ih je, i to su lutajuće priče,
ta raširena krila, što ih nebo vodi
svijetla kao galebi, kad oko njih kriče.
Oni su san i vrijeme iščezlo koje brodi.

Promiču, nestvarni, lakoćom gipkih ptica,
i kraj njih gruba slika je brodova s dimnjacima.
S bijelim plohama razigrana lica,
oni su vedar sklad s valima i oblacima.

Putuju, lebde, dišu u nezemaljskim šarama,
Dižu se i padaju u stravičnim skokovima,
miruju okovani rumenkastim parama,
a more sja ko ulje pred njinim bokovima.

Usnu, i njihov san između neba i vode,
tajanstveno je odmaranje bezbroja života,
rođenih za opasnost i vrtloge slobode,
za čisti napon snage i pravi duh ljepota.

Trgnu se, i njihov dah ponesen vjetrom burnim
šumi s tokom vala, razuzdava se i slabi,
pa oživi odjednom, dok na ponorima tmurnim
u napinjanju krajnjem kljun broda prostor grabi.

I potonu i nestanu s imenom i bićima,
u neznanim dubinama velika jedra stara,
ali duh njihov ostaje u pričama i otkrićima
i živi u srcu slobodnom šum iščezlih jedara.

O, kako ih osjećam, kada doplove sneno
u predvečernju luku, te visoke jedrenjake,
ko iz dalekih vremena, smoreno i lijeno,
noseći miris beskrajna i neznane junake.

Imaju blagost staračku u dotrajalom trupu,
kad spuštaju im jedra, na ulazu u luku;
imaju tužnog katarke, slične golom stupu,
ko život koji mre u zagonetnom muku.

Frano Alfirević

Boka je bila česta inspiracija i za autore klapske muzike. U ovom izdanju ćemo predstaviti pretežno stvaraocice iz Boke.

Pjesmu *BOKA* (stihovi Mila Moškov, kompozicija i obrada Mia Vidović) je premijerno izvela klapa ASSA VOCE iz Podgorice, koja je učestvovala na gotovo svim festivalima klapa u Perastu tokom petnaest godina postojanja. Pjesma je 2010. god. na IX Festivalu, u kategoriji *Nova klapska pjesma*, osvojila I nagradu stručnog žirija za najbolju kompoziciju. Predsjednik stručnog žirija je bio maestro Miroslav Homen.

Nada Popović, profesorica u *Muzičkoj školi Vida Matjan - Kotor*, jedna je od najproduktivnijih kompozitora klapske muzike u Crnoj Gori. Muzičko obrazovana je stekla u Splitu, središtu dalmatinske klapske pjesme, gdje njen talenat za kompleksne harmonije izrasta iz temelja Bahovog opusa u specifične i prepoznatljive kompozicije za brojne klape iz regiona sa kojima saraduje.

Uz umjetnički potpis *Mia Vidović*, osvaja značajne nagrade na *Međunarodnom festivalu klapa Perast*: kompozicija *BOKA* na tekst Mile Moškov u izvedbi klape Assa voce, 2010.god. osvaja ocjenom stručnog žirija 1.mjesto u kategoriji *Nova klapska pjesma*.

Sledeće, 2011.god komponuje na tekst Miloša Miloševića *DIJALOG PRED PUTOVANJEM OKO SVIJETA*. Pjesma u izvođenu klape *Žrnovnica* iz Hrvatske osvaja 1. *Nagradu publike* dok njenu drugu pjesmu, takođe na tekst akademika Miloševića, *ROMANSA POMORCA* te godine izvodi klapa Castel Nuovo iz H.Novoga. Njenu treću kompoziciju *KAPETAN I MASLINA* je izvela klapa Bokeljski mornari iz Kotora, za koju je tekst napisao njihov član Obrad Mandić. Klapa *Žrnovnica* je 2012. god. pjeva njenu obradu *TEBE NIMA*, a njene pjesme kasnije pjevaju i klapa Constantine iz Niša, Maris iz Kotora, Bisernice Boke iz Kotora i niz klapa iz Dalmacije.

Kompozicijom *BOKELJSKA MORNARICA* na tekst Miloša Miloševića koji je posvetio ovoj drevnoj instituciji, svečano je zatvoren *XIII Festival klapa u Perastu 2014.god.* U izvođenu ženske klape Incanto pjesma je oduševila klapske stručnjake i publiku. Ova je kompozicija *Mie Vidović* uvrštena u antologijski izbor 36 najboljih pjesama peraških festivala, na dvostrukom CD-u koji je izdat 2016.god. povodom 15-godišnjeg jubileja Festivala u Perastu.

Milena Mila Moškov, rođena Barbić, rođena je 1954. godine u Kotoru, odrasla je u Radovićima, Krtoli. Pjesme piše od svoje sedamnaeste godine. 2004. godine dobitnik je treće, a 2006. godine prve nagrade na međunarodnom konkursu poezije u Italiji - Premio Internazionale di Poesia Nosside. Nagrađene pjesme su ušle u antologije internacionalne poezije „Nosside 2004“ i „Nosside 2006“. Svoju drugu zbirku pjesama „Zalančana tuga“ objavljuje 2008. godine.

BOKA

Mila Moškov

*Tamo gdje bogovi kroz kamen besjedu vode
i gdje se teška srca od matere na more ode,
tamo Boka mi spava, vječna, zelena, plava.
Tamo gdje lanterne pobožno svijecu pale
i gdje se vila s Lovćena ogleda u bistre vale,
tamo Boka mi sniva o blagu koje ima.*

*Tamo gdje naranča mirisom cvijeta mami
a crkvena zvona – putokaz brodu u tami,
tamo Boka me zove, Boka me zove
da zajedno čekamo zore.
Moja Boka!*

BOKA

Stihovi: Mila Moškov

Muzika i obrada: Mia Vidović

Moderato
mf

Ta-mo, gdje Bo-go-vi kroz ka-men ka-men be-sje-du vo-de

E, tamo, gdje Bo-go-vi e, be-sje-du vo-de

f *mf* *f*

i gdje se-teš-ka sr-ca od ma-te-re na mo-re o-de, ta-mo

i teš-ka sr-ca od ma-te-re na mo-re o-de ta-mo

mf *f* *p*

Bo-ka mi spa-va vječ-na, ze-le-na, pla-va, e,

e, Bo-ka mi spa-va vječ-na ze-le-na, pla-va e,

16

Ta-mo, gdje lan-ter-ne po-bož-no svije-ću pa-le i gdje se vi-la

E, ta-mo, i vi-la

ff

21

s'Lov-će-na og-le-da u bis-tre va-le, ta-mo Bo-ka mi

Lov-će-na ta-mo

s'Lov-će-na

26

sni-va o bla-gu ko-je i-ma Ta-mo gdje na-ran-ča

sni - va o *ff* Ta-mo, e e

Ta-mo gdje

31

mi-ri-som cvje-ta, ma-mi a crk-ve-na zvo-na pu-to-kaz bro-du u ta-mi, e

cvije-ta, ma-mi u bro-du u ta-mi,

mf

36

f ta-mo Bo-ka me zo-ve da za-jed-no če - ka-mo zo-re.

ta - mo Bo-ka me zo-ve

41

ff Ta-mo gdje Bo-go-vi kroz ka-men *mf* be-sje-du vo-de.

i

46

f i gdje se teš-ka sr-ca od ma-te-re na mo-re o - de, ta-mo Bo-ka mi

sr-ca

51

spa-va

spa - va vječ-na ze - le-na pla-va. Ta-mo - - - gdje na-ran-ča

spa-va ta-mo gdje

spa - va Ta - mo c, c

56 *mf*

mi - ri - som cvje - ta, ma - mi, a crk - ve - na zvo - na pu - to - kaz bro - du u ta - mi e,

61 *ff* *rit.* *accel.*

ta - mo Bo - ka me zo - ve Bo - ka me zo - ve c, da za - jed - no će - ka - mo

66 *rit.*

zo - re. Mo - ja bo - ka!!!

Rikard Katalinić Jeretov (1869–1954) hrvatski pjesnik jednostavnog lirskog izraza, pisao je pjesme o Boki kotorskoj. Mnogi njegovi stihovi su poslužili za muzičke kompozicije.

U Kotoru, tokom jula 1926. god. boravi u Boki i tih dana svoja pjesnička nadahnuća posvećuje Kotoru, Prčanju, a 28. jula iste godine zapisuje o Boki ove stihove:

BOKI

Divna Boko, modri sanče,
Što ga vile prosanjale
U posmjehu vedrog dana.
Boko, bašto nasmijana,
Povrh tebe sure gore
Gorke suze proplakale
Sve od čežnje za ljepotom
I za čarom tvojim, Boko...
Od suza se more stvori,
Oko njega ponikoše
Tiha sela, bijeli dvori,
A na njima marne ruke
Nisu pošle u hajduke,
Prebrodile silna mora,
Svjetska mora, okeane,
Da se opet kući vrate
U čarobne rodne strane,
Da ih sjajem sve pozlate...
...A danas su puste priče
Sve galije silne tvoje,
I po tebi bijeda niče
Otkad jadro propalo je,
Ne daj mi se, modri sanče,
Cvjetna Boko nasmijana,
Planuti će tvoja zora
U osvitlu novih dana.

PJESMOM KROZ DALEKU PROŠLOST

More je za mladost Boke predstavljalo poseban svijet, dio božanske kreacije, tajnovite, moćne, izazovne. Po ugledu na starije, iskusne i neustrašive kapetane, ta mladost je žudjela za novim mornarskim znanjima, za avanturama otkrivanja novih svjetova, za časne borbe za odbranu vjere, porodice i voljenog zavičaja, broda i zastave – sve po cijenu odricanja tek nastale ljubavi.

nepoznati Dobročanin, 18. v.:

VJETAR U JEDRIMA ŠTO ME NOSI

Vjetar koji jedrima naprijed me nosi
i ovo moje srce brez pokoja kosi.
Često moje poglede put Dobrote mećem,
ere mi spomene ostaše odveće.
Put nje sve uzdižem iz srdašca svoga,
poglede uzdižem put neba vedroga.

Zbogom sad ostani vilo od pokoja
tako uživajuć sred bijela dvora.
A ja ću žalosno brodit sinje more
erbo sad ostavih bijele dvore.
Er žalosno sada ja tebe ostavih
punijem srcem jada s tobom se rastavih.
Erbo sam ti pravu dao riječ od ljubavi,
primi srce moje u tvojijem rukami.

Mladi mornar ne brine zbog svega što ga na moru čeka, već je nesrećan jer ostavlja svoju ljubav! Puno je takvih pjesničkih uspomena nađeno u dnevnicima požutjelih stranica, u prašnjavim škrinjama ondašnjih pomoraca iz Dobrote, Prčanja, Kotora, Perasta.

U pjesmi iz 18.v., takođe nepoznatog autora, uvodi se motiv djevojke koja brine zbog opasnosti što ga čekaju na sinjem moru.

nepoznati Dobročanin – 18. v. :

ISPOD ZDRAKA SUNČANOGA

Ispod zdraka sunčanoga vidjeh ja
rajsku vilu u bostanju prelijepu đe sja.
Ja joj rekoh: „ Dobro jutro, Danice,
što si tako blijeda, dušo, u lice?"

Ona otvori justa od meda i reče,
niz lice joj grozna suza proleće,
i reče mi, već ovako žalosna:

„Kako ću ti, dušo, biti radosna,
kad sam čula da ćeš na put ođiti,
sinje more na daleko brođiti ...”

Gospodin Zoran Radimir, naš sugrađanin i veliki prijatelj Festivala klapa u Perastu, neumorni sakupljač starina, knjiga i zapisa o Dobroti, prepisao je nekoliko zbirki pjesama nepoznatih autora. Među njima je pjesma za koju smatra da je napisao Pavo Kamenarović (1821-1908), kapetan, nekadašnji gradonačelnik Dobrote, jedna od centralnih ličnosti Boke, kulturni radnik, zastupnik za Kotor, Perast i Herceg Novi u Dalmatinskom saboru, član Srpske narodne stranke, jedan od osnivača Slavjanske čitaonice 1862. god. Zaslužan je za osnivanje Plemenitog tijela Bokeljske mornarice 1859. god., u kojoj je nosio čin majora.

Ovu pjesmu bez naslova, Z. Radimir je svrstao u Knjigu ljubavnih pjesama.

BEZ NASLOVA

Jesi li se mili pobro Na pučini kad desio Da ti plavo nebo zgora A obzorje carstvo mora.	A labudi bijeli nose Sa dva vesla u dan bio. Naokolo svukud more Oblak krije vilin gore Nebo samo na daleko Ufanje mi pruža preko.
Jesi li se kad smilio Da bi komu priskočio Pružiti pomoć nasred mora Di duboki jaz s'otvara.	Vozim sasvim dobre volje Ale je more bojno polje Ili će me utopiti Il ću mome cilju priti.
Bože tko bi dokučio A kamoli predočio Užasnijega prizora Od utopa na sred mora.	U najposlijed pobratime Spominjat mi ono ime Za koga sam sada slika Od žalostnog utopnika
U ljubavno divno more Ovaj put sam zaplovio	

*Iz zbirke Zorana Radimira, Dobrota, prepisi svesaka iz Dobrote, Knjiga II – Ljubavne pjesme –
autor vjerovatno Pavo Kamenarović.*

Stradanje mornara i brodova u burnim vremenima zla je, najgora vijest, koje se pribojavaju porodica i prijatelji, svi u pomorskoj Boki. Dok se navedeni zaljubljeni mornar „utapa“ u moru ljubavi, drugi siroti mornar na vijest o brodolomu, usamljen, žali za svojim jedinim bogatstvom - izgubljenom mladošću.

BRODOLOM

Kad žalosna začuh glasa
Ufanje sam izgubio
De dogovoru da pod nama
Brod je vodu otvorio.

Neki plače ljubi svoje
Koje mu ostavit treba je paka,
Su dva sina u povoje,
Roneć suze brez pristanka.
Neki žali svoju sestricu,
Neki oca žali svoga
Neki svoju vjerenicu,
Neki brata rođenoga.

A ja žalit nemam koga,
Razmišljajuć zgodu koju
Nego plačem sebe istoga
I žalosnu mladost moju.

Nepoznati Dobročanin,

Poeziji baroka XVII i XVIII vijek, antologija, Biblioteka „LUČA“, 1976.

Na ovoj zavjetnoj pločici prikazan je brodić u oluji. Četvorica mornara bacaju sve teže predmete i trgovačku robu kako bi olakšali plovnost brodića i spasili glave.

Peraštani, kao i svi bokeljski pomorci, svoja prva olujna iskustva stiču baš u Boki *na prag' od kuće*. Ne tako rijetko, ta su iskustva bila i tragična.

Rikard Katalinić Jeretov, opisuje takva olujna vremena.

OLUJA U BOKI

Puca grana
pod snagom orkana,
kida se list, cvijet se runi,
gore visoko Lovćen se buni.

Mahniti vijor juri k'o lud
s liti, sa krši sikće ko zmaj,
tamnim krilom vijori svud
ko da će silom razorit kraj....

S brda se valja u more džin
crnoga gorja timorni sin,
kovitla val
lomi ga stravno o kameni žal
diže dim i pjenu i prah,
pako se ruši,
brodaru jakom nestaje dah.

Moćna ga šaka vjetrine guši
kormilo puca- tone već brod
nad njime mrki nebeski svod -
krajina jeca k'o udova bona
cankaju tužno pogrebna zvona.

Rikard Katalinić Jeretov, antologija Nedosanjana Boka

Oluje u Boki vjekovima su bile pjesnička tema. Pjesma *Bura*, našeg književnika iz Kostanjice, kao klapska pjesma je već više puta izvođena u Perastu, a prepjevana je u ikavicu u izvedbama dalmatinskih klapa.

BURA

Uzalud sam molila te dragi
Da ne molaš cime i ne viraš sidra.
Suzama gorkim, tidoh da ti kažem
Vitar će ti prepuniti idra!

Sklopih oči da ne gledam buru
Vale lomi, more pretvara u pinu
I malu barku, slutila sam bidna,
Odnosi i razbija o stinu.

*BURA, NOSI BURA, HLADNA BURA
BURA, NOSI BURA, HLADNA BURA*

Po bonaci ribari su stari
Na pučini hladnoj, usrid mrtvih vala
Umjesto dragog i njegove barke
Našli samo senjal parangala.

Sada sama ka' na morskoj hridi
Brojim dane jekom izgubljenih vala
Rukama grlim poslednje što osta'
Ovaj pusti senjal parangala.

*BURA, NOSI BURA, HLADNA BURA
BURA, NOSI BURA, PROKLETA BURA!*

Obrad Pavlović

Obrad Pavlović rođen je u Kotoru 23. 04. 1954. godine. „Stalno nastanjen u Kostanjici u Boki Kotorskoj. Književnik, koji se u nekim ranijim periodima svog života, u slobodno vrijeme bavio i pomorstvom.

Piše uglavnom prozu, mada mu se ponekad omakne i poneka pjesma.

Ima običaj reći da mu pjesma nastane za desetak minuta ili je nema.

Uz kratke priče i kolumne ima objavljen i roman Blagoslov demona, a nada se da bi roman Flagellum Dei uskoro mogao ugledati svjetlost dana.

Profesionalno je angažovan u gradskoj biblioteci u Kotoru.“

Boka - more i pomorstvo, je zadata tema festivalskih konkursa za kategoriju *Nova klapska pjesma* koja je uvedena u takmičenja od VIII Festivala 2009. Pjesmu *Bura* (stihovi Obrad Pavlović, muzika Milan Kovačević, obrada Mija Kovačević) je prvi put izvela mješovita klapa *Bocca nostra* iz Kavča 2010. godine, kasnije i klape *Signum* iz Čapljine, *Constantine* iz Niša, *Reful* iz Splita, *Castel Nuovo* iz Herceg Novoga i druge.

BURA

Muzika i aranžman: Milan Kovačević

(prearanžirao: Bojan Stanković)

tekst: Obrad Pavlović

$\text{♩} = 75$

Tenor solo

Tenor 1 i 2

Bass-Baritone

f Bu - ra — hla - dna, bu - ra, — hla - dna bu - ra, — no - si bu - ra!

Bu - ra — hla - dna, bu - ra no - si, hla - dna bu - ra, — no - si bu - ra!

T

mf

1. U - za - lud je mo - li - la ga "Dra - gi, da ne mo - laš ci - me i - ne vi - raš
 2. Sklo - pi o - či da ne gle - da bu - ru, va - le lo - mi mo - re, pre - tva - ra u
 3. Po - bo - na - ci ri - ba - ri su sta - ri na pu - či - ni hla - dnoj u - srid mrt - vih
 4. Sa - da sa - ma k'a na mor - skoj hri - di bro - ji da - ne je - kom iz - gub - lje - mih

Bs.-Bar.

p

U

T

si - dra. Su - ža - ma gor - kim
 pi - nu, i ma - lu bar - ku,
 va - la, u - mje - sto dra - gog
 va - la. Ru - ka - ma gr - li

Bs.-Bar.

mf

Su - ža - ma gor - kim
 i ma - lu bar - ku,
 u - mje - sto dra - gog
 Ru - ka - ma gr - li

2

BURA

10

T

8

1. 2.

ti - doh da ti ka - žem vi - tar će ti pre - pu - ni - ti i - dra". sti - nu.
 sva - ti - la je bi - dna, od - no - si i ra - zbi - ja o ga - la. ga - la.
 i nje - go - ve bar - ke na - šli sa - mo se - njal pa - ran - ga - la. ga - la.
 po - slje - dnje što o - sta o - vaj pu - sti se - njal pa - ran ga - la.

Bs.-Bar.

8

ti - doh da ti ka - žem vi - tar će ti pre - pu - ni - ti i - dra. sti - nu.
 sva - ti - la je bi - dna, od - no - si i ra - zbi - ja o ga - la. ga - la.
 i nje - go - ve bar - ke na - šli sa - mo se - njal pa - ran - ga - la. ga - la.
 po - slje - dnje što o - sta o - vaj pu - sti se - njal pa - ran ga - la.

14

T

8

1. $\text{\textcircled{0}}$

f Bu - ra, bu - ra, bu - ra no - si, bu - ra, hla - dna bu - ra.

Bs.-Bar.

8

f Bu - ra, bu - ra, bu - ra no - si, bu - ra, hla - dna bu - ra.

Bs.-Bar.

Bu - ra, bu - ra, bu - ra no - si, bu - ra, hla - dna bu - ra.

18

T

8

2.

Dal segno $\text{\textcircled{S}}$ al $\text{\textcircled{0}}$ e poi la Coda

bu - ra, hla - dna bu - ra

Bs.-Bar.

8

bu - ra, hla - dna bu - ra

Bs.-Bar.

bu - ra, hla - dna bu - ra

BURA

3

Coda *rit.*

20

T

Bu - ra, _____ bu - ra _____ no - si, bu - ra, _____ pro - kle - ta bu - ra! _____

Bs.-Bar.

Bu - ra, bu - ra, _____ bu - ra _____ no - si bu - ra, _____ pro - kle - ta bu - ra! _____

Bu - ra, _____ bu - ra, bu - ra _____ no - si, u pro - kle - ta bu - ra! _____

PRIČA O PERASTU

Nije lako u Perastu ostati bez nadahnuća. Ozare se ljepotom predjela i putnici-prolaznici a nebrojena umjetnička djela, stvarana kroz vjekove, svjedoče o utiscima slikara, putopisaca, romantičnih muzičara ili zanesenih pjesnika.

Zavirujemo u 16. v., u poeziju baroka i nalazimo Ivana Bona Bolicu, kotorskog plemića i pjesnika, kako dodiruje Perast u svom *Opisu zaliva i grada Kotora*:

... POSREDI MORA KAMEN SE UZDIŽE PRVI,
ŠTONO GOSPA OD ŠKRPJELA ZOVU GA LJUDI,
TE ONAJ DRUGI ŠTO MU UZ KOPLJE JAŠI, SVETIJEM ĐURĐEM ZVAN.

NEKOĆ SU TAKO SNJEŽNI LABUDOVI LETJELI S VRELA....
DOK SU SE BLIŽILI MORU S DALEKIH LITICA SVOJIH.
SUČELICE DIŽE SE NJIMA RUŽOPRSTI NA MORU PERAST

Od samog nastanka prvog naselja, u vrijeme Ilira u Risnu još prije nove ere, pa za vrijeme Rimljana i vjekovima poslije, u vrijeme Vizantije, Duklje Vojsavljevića tokom 11.v., Zete u doba Nemanjića (1186-1371), dobro utvrđeni Kotor je bio glavni administrativni i trgovački centar Boke u koju se polako naseljavaju Sloveni tokom dugotrajnog procesa započetog tokom VII v. Pred opasnošću stalnih pokušaja Balšića da osvoje Kotor, grad dobija zaštitu ugarskog kralja Ludovica I (1371-1384). Bosanski kralj Tvrtko je ovim prostorima vladao od 1384-1391, kada osniva grad Herceg Novi a njegovi nasljednici Sandalj Hranić i Stefan Vukčić Kosača će označiti u Herceg Novome tkz. bosanski period vladanja od skoro 100 godina, sve do osvajanja Herceg Novog i Risna od strane Turaka 1482. U istorijskim previranjima, slijedi period samostalne republike Kotora (1391-1420). Dvije velike sile, Venecija i Turska u svom osvajačkom nadiranju na Balkan, započinju dug period međusobnih borbi za pomorskom dominacijom na Jadranu. Dio Boke, sa Kotorom, Perastom, Dobrotom, Prčanjom, Tivatskim zalivom, ostaće skoro četiri vijeka pod vladavinom Mletaka (1420-1797). Kasnije pod Austrugarskom, Rusijom i Francuskom, pa ponovo Austrijom do I sv. rata stanovnici Boke, svakako i Perasta, bili su okrenuti moru kao najvažnijem izvoru životnog opstanka.

Svi su uočili stratešku važnost Perasta za odbranu unutrašnjeg zaliva Boke. Prvo ostrvsko utvrđenje pred Verigama se pominje još za vrijeme Rimljana, a sasvim pouzdano znamo da se čuvena benediktinska opatija na otočiću Sv. Juraj spominje u 12 v. Prva brodogradilišta u Perastu pominju se u dokumentima još 1336. g.

Od 1420. Peraštani, već kao poznati pomorci, staju na stranu i pod zaštitu Mletačke Republike, od koje su, zbog dokazane odanosti i hrabrosti, bili izabrani za trajne čuvare Državne zastave.

Najuglednijih 12 starešina iz 12 bratstava - KAZADA, braniće svojim životima datu zakletvu vjernosti zastavi Svetog Marka. Iz pokoljenja u pokoljenje, tokom 377 godina u službi Venecije, Peraštani će stalno i nepokolebljivo, uvijek uz velike i strašne žrtve, ostati dostojni branitelji hrišćanskih znamenja i svoje pomorske slave.

U 16. vijeku - 1585. godine, Perast postaje samostalna opština. Pomorstvo, trgovina i brodogradnja se ubrzano razvijaju, da bi sredinom 17. pa sve do kraja 18. vijeka Perast doživio vrhunac svog razvitka u pomorstvu, trgovini, brojnim zanatima, arhitekturi, materijalnom, kulturnom i sveopštem bogatstvu.

ZVIJEZDA MORA

Pred tugom, u životnim tragedijama i žrtvama datim za odbranu svetoga, više od riječi utjehe, makar dolazile iz pera nadarenih pjesnika i mislilaca, pomagala je peraškim pomorcima tiha molitva *Zvijezdi mora*, njihovoj jedinstvenoj *Gospi od Škrpjela*.

Ako su djela od riječi istinitije ogledalo stanja duha, moramo se diviti zaostavštini koju Peraštani ostavljaju potomcima i čovječanstvu i zapitati se koja ih to silna snaga pokreće na tako zadivljujuće stvaralaštvo.

Možda začetak odgovora možemo naći kod francuskog pjesnika Alfonsa de Lamartina, koji je na jednom brodskom putovanju zapisao :

*Kada molitva nebi bila rođena zajedno sa čovjekom,
ona bi bila nastala na moru - iz srca mornara.*

A da bi zaista i u potpunosti razumjeli gdje je izvorište neprocjenljive duhovne, materijalne, istorijske i umjetničke zaostavštine koju su nam ostavili Peraštani, dovoljno je obići pomorsko svetište - božanstveni otočić Gospe od Škrpjela.

Don Niko Luković o nastanku ostrva zapisuje: *Pripovjeda se, da su negdje polovicom 15. v. braća Martešići iz Perasta, ribajući po noći, našli sliku na morskoj hridi, gdje su pobožni Peraštrani odmah saziali crkvicu na čast Blažene Djevice i tu smjestili sveti lik. Kada je nastala potreba da se prvobitna crkva proširi, Peraštani su nasipanjem kamenja oko hridi napravili umjetni otočić, kakvo se danas vidi, jedinstven primjer vjere i požrtvovanosti.*

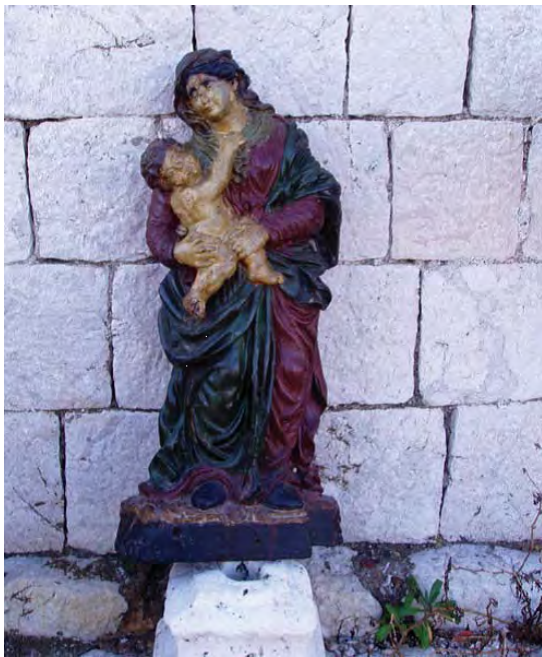
Nasipanjem kamena 22. jula, u svečanoj povorci okićenih barki, kao i te daleke 1452. god. nastala je jedna u nizu peraških tradicija - *Fašinada*, sa kojom je naš grad ušao i u 21. vijek.

Stotine barki i jedrenjaka, zarobljenih, oštećenih ili isluženih, završavali bi puni kamenja, *na groblju okamenjenih jedrenjaka*, oko one nekada malene hridi a sada spomenika *Zvijezdi mora*.

U istoimenoj knjizi Don Niko Luković, opisujući crkvu, kaže:

... Sve što može stvoriti vjera i ljubav, združena sa jakim osjećajem za ljepotu, učinili su Peraštani u ovom malenom ali dragocjenom hramu, da proslave veliku Majku. Tu su se zajedno našle sve njihove umne sile i sva plemenitost srca, te je ovo svetište postalo glavno mjesto Marijina kulta u Boki... Štovanje Gospe od Škrpjela počelo se širiti po Boki polovicom XV. st. Iz Boke proširilo se po Dalmaciji i inozemstvu. Peraški bi pomorci za vrijeme boja s turskim gusarima izvjesili sliku Gospe od Škrpjela na prednjoj palubi lađe da ih Ona štiti u borbi...

Pulena Gospe s Kristom iz marijanskog svetišta Gospe od Škrpjela u Boki (XVIII v.)

Pulena Gospe s Kristom iz marijanskog svetišta Gospe od Škrpjela u Boki (XVI v.)

*Izvor: Materijalni ostatci brodoloma iz XVI., XVII. i XVIII. stoljeća u kulturnoj baštini širega dubrovačkog kraja, Vinicije B. Lupis, Institut društvenih znanosti, Ivo Pilar
Područni centar Dubrovnik UDK 902.034:629.5*

Njenim su imenom Peraštani i Bokelji nazivali svoje brodove, na poklopcima svojih škrinja nosili su Gospinu sliku, a kada bi pri odlasku na vijadž prolazili pokraj ostrva, ukrstili bi jedra, umirili brod, pa opalili iz topa. Velika bi se zastava, u znak pozdrava, tri puta spuštala i dizala, dok su se sa zvonika Gospina svetišta oglašavala zvona.

Nova klapska pjesma je kao takmičarska kategorija po prvi put uvedena na VIII Međunarodnom festivalu klapa Perast 2009. g. Pjesma *Gospi od Škrpjela* za koju je stihove napisala Ivna Grgić, muziku i klapsku obradu potpisao Milivoj Rilov a izvela ženska klapa *Tamarin*, iz Vranjica u Dalmaciji, osvojila je jednoglasnom odlukom žirija, kao i glasovima publike I mjesto 2009. godine.

GOSPI OD ŠKRPJELA

Ivna Grgić

ROSOM JUTRA UMIVAM LICE
VJETAR S GORE PLETE KOSE MOJE
DUŠU HRANIM SAMO PLAVIM VALOM
TAD ČUJEM RIJEČI ŠTO MI DRAGI ŠALJE ŽALOM

VRELIM SUNCEM GRIJEM SRCE SVOJE
MORSKOM PJENOM RESIM DRAGOG DVORE
DUŠU HRANIM SAMO PLAVIM VALOM
TAD ČUJEM RIJEČI ŠTO MI DRAGI ŠALJE ŽALOM

ZAVJET TEBI, GOSPO OD ŠKRPJELA
DAO JA SAM, KAD NA MORE POĐOH
SVOJOJ DRAGOJ VRATIT ĆU SE UVIJEK
NJENO LICE LJUBIT SVAKIM DANOM

VJERUJ MENI, MILOSTIVA GOSPE,
NEMAM BLAGA OD SREBRA NI ZLATA,
SAMO PONOS BOKE, RODA SVOGA,
TO I LJUBAV, JA JOJ NUDIM ŽARKO

Gospa od škarpjela

Tekst i glazba: IVNA GRGIĆ

obr.: MILIVOJ RILOV

ro - som ju - tra li - ce
vre - lim sun - cem svo - je

ro - som ju - tra u - mi - vam li - ce vje - tar
vre - lim sun - cem grijem sr - ce svo - je mor - skom

vje - tar s go - re ko - se mo - je du - šu
mor - skom pje - nom dra - gog dvo - re

s go - re ple - te ko - se mo - je
pje - nom re - sim dra - gog dvo - re

hra - nim sa - mo pla - vim va - lom tad ču - jem rije - či što mi dra - gi ša - lje ža - lom

hra - nim pla - vim va - lom rije - či što ža - lom

9

ZA VJET TE-BI GOS PE OD ŠKR-PJE- LA DA - O JA SAM KAD NA MO RE
ME NI MI-LO-STI-VA GOS- PE NEMAM BLA-GA OD SRE-BRA I

13

PO - ĀO SVO-JOJ DRAGOJ VRA-TIT ĀU SE U- VIJEK_ NJE-NO LI-CE LJU-BIT SVAKIM
ZLA - TA SA-MO

17

DANOM VJE-RUJ PO-NOS BO KE RO-DA SVO- GA TO I LJU-BAV JA JOJ NU DIM
RO - DA

21

ŹAR - KO

V MOLITVACH TVOIECH SPOMENISE OD MENE GRESCNICA TRIPO COCOGLIA PITVR MOLIM

(Kokoljin zapis sa freske u Perastu oko 1680)

Umjetnici - slikari, pjesnici, vajari, zlatari, draguljari, pisci i akademici su sjaju ovog svetog mjesta dodali svoje dragulje. Dr Miloš Milošević u knjizi *Pomorski trgovci, ratnici i mecene, na strani 234.* o tome govori: "U Boki je na neobično jasan i sugestivan način ispoljena najuža veza između pomorskog prosperiteta i umjetničkih realizacija... Naročito je to izraženo u Perastu, gdje "iz cjeline progovara ta atmosfera koja spaja u jednom akordu i kupole crkava i stupiće balkona i zlatnu patinu vremena... Perast je kulminacija dalmatinskog baroka" (Kruno Prijatelj, *Umjetnost 17. i 18. stoljeća u Dalmaciji*, Zagreb 1956, str 28.)

<https://franks-travelbox.com/montenegro/perast-gospa-od-skrpjela.html>

Na ovoj fotografiji crkvene lađe i prebisterija, vide se slike tri velika umjetnika iz različitih epoha: Kotoranina Lovra Marinova Dobričanina, Peraštanina Tripa Kokolje i našeg savremenika iz Herceg Novog, akademika Voja Stanića.

U prekrasnom oltaru od bijelog mermera izvajanog u baroknom stilu, u mermernom okviru što ga pridržavaju dva anđela, nalazi se ikona *Škrpjelska Gospa, Lovra Marinova Dobričevića*. Iz zapisa o Gospi sa web stranica *Kotorske biskupije*, citiramo djelić koji se odnosi na ikonu:

“... Neodvojiva je njezina povijest od povijesti samog otoka, koji i nastaje kao posljedica kulta što se oko ove ikone razvija. Naslikao je kotorski slikar Lovro Marinov Dobričević (oko 1420–1478) oko godine 1452. tehnikom tempere na cedrovoj dasci.

Od velikog broja slika kotorske ikonografske škole ostao nam je samo mali i time dragocjeni broj djela, a među njima *Škrpjelska Madona* zauzima bez sumnje počasno mjesto. Lovro Marinov, koji je najveći i najznačajniji dio svog života proveo u Dubrovniku, posljednji je veliki majstor gotičkog slikarstva na obali. Stvarajući na tradicionalno ikonografskim uzorima on slika škrpjelsku ikonu u kasnogotičkoj maniri držeći se

klasičnog obrasca Hodigitrije, ili Putovoditeljice s djetetom Isusom na desnoj ruci. Bogorodica sjedi na srpu polumjeseca, što predstavlja zanimljivu kombinaciju istočne i zapadne teme, putovoditeljice i bezgriješno začete Djevice....“ (Izvor: *Kotorska biskupija*)

Tradicionalno, zadnje nedjelje aprila, svake godine se sveta slika u svečanoj procesiji prenosi u Perast da bi se 15. maja, u zavjetnoj svečanosti Gospi od Škrpjela, izrazila zahvalnost za pobjedu nad Turcima 1654. godine.

Tripo Kokolja (Perast 1661-1713. Korčula) je na 68 slika na platnu oslikao veći dio unutrašnjosti crkve Gospe od Škrpjela. Za Kokolju se zna da je bio samouki slikar, iz skromne peraške porodice, usavršavao se u Italiji potpomognut svojim mecenom Andrijom Zmajevićem, barskim nadbiskupom. Smatra se da je na slici sv. Jeronima i sv. Antuna Padovanskog Kokolja naslikao upravo lik svog uticajnog mecene, koji je prethodno objavio svoje značajno djelo *Crkveni ljetopis* gdje je literarno obradio sve biblijske teme kojima će se kasnije baviti Kokolja. Pored starozavjetnih proroka i sibila, na 14 kompozicija, lijevo i desno na zidovima crkvene lađe centralni lik Kokoljinog opusa je Bogorodica. U crkvi su četiri velike slike u gornjim djelovima bočnim zidova: *Očišćenje sv. Ane, Silazak Duha Svetoga, Krunidba sv. Marije* i najveće platno, na 9.5 x 3 metra - *Smrt sv. Marije*, dok je na stropu *Uznesenje Marijino na nebo* a uokolo su u oktogonalnim kasetama prizori iz Marijinog i Kristovog života. Vrlo je vidljiv slikarev napredak u tehnici, kompoziciji i perspektivi slika sa početka njegovog rada (proroci i sibile) do kasnijih slika. Njegov rad je naime trajao godinama.

Osim radova u crkvi Gospe od Škrpjela, Kokolja je oslikao nekoliko palata u Perastu a kasnije radi na Braču i Korčuli gdje je i umro.

Vojislav Vojo Stanić

Na lijevom oltaru nalazi se oltarska pala savremenog bokeljskog slikara Voja Stanića koja prikazuje bokeljske svece i blaženike: sv. Leopolda, bl. Graciju, bl. Ozanu i službenicu Božju Anu Mariju Marović.

Akademik Vojo Stanić je rođen 1924. Živi i radi u Herceg Novome. Vajarstvo je diplomirao 1951. na Likovnoj akademiji u Beogradu. Od 1955. djeluje kao slikar i postaje jedan od najznačajnijih crnogorskih umjetnika sa svjetskom afirmacijom. Njegove slike se nalaze u brojnim muzejima i galerijama. Predstavljao je Crnu Goru na Venecijanskom Bijenalu 1997. Dobitnik je brojnih nagrada i priznanja.

Vojo Stanić slika prizore i situacije svakodnevnog života na irealan način, zapažajući karakteristične ljudske osobine običnih ljudi, svojih sugrađana, koje, kako sam kaže, posmatra sa svog tavanskog ateljea u Novome.

fotografija: web stranica Kotorska biskupija

“... Ne verujem ni malo u ono slikarstvo kojemu je potrebno objašnjenje, kojemu je potrebna nečija pomoć da bi ga shvatili. Slikarstvo je najjasnija umjetnost koja se doživljava čulom i pristupačno je i glupom čovjeku. Kad osjetimo sliku onda smo je i shvatili. Nema drukčijeg razumijevanja slike. Cilj je sreća. Skoro svi se mučimo da bi ostvarili sreću. Kad bi se toga odrekli možda bismo bili srećniji.”, navodi umjetnik.

Izvor www.canvasbeograd.com/

Perast je inspirisao i mnoge pjesnike, a među njima i profesora Maksima Zlokovića čiju smo pjesmu o Perastu objavili i na našoj festivalskoj web-stranici.

PERAST

Iz ovog kamena stanca, Potekoše davno Izvori, Žeženog zlata.	Na čijim katarkama, Barjak je pobjede vio . . .
Njegovo vrelo Trgovima i kulama Toči . . .	U duge jeseni tmurne: Zaludu gledaju uz more Suzne oči I molo tiho . . .
Iz ovog stanca pjesma je Ispela ruže, Zakitila palace stare Obasjala crkve I dvore . . .	Zaludu ruže cvjetaju, Na malom balkonu, A plave oči čekaju, Bijela jedra niz vale.
Ovdje su oštreni mači, Hajduka i osvetnika, Pjesma se naša skitala Uvalom i žalo. Snažila pale U teške dane.	Davno su nestala jedra, Ljubav, cvijeće i slava. Samo još vali ljube Plačne obale grada.
Ovi su palaci stari, Ispraćali u proljeća cvjetna, Duge povorke lađa,	Vrh grada ponosnog i surog, Još zvonik na straži stoji. Njegove isplakane oči Tupo gledaju, Niz plavu pučinu i vale . . .

Maksim Zloković (1910-1996), "Primorskiakordi" - neobjavljena zbirka

Sklonost Peraštana ka umjetnosti ima svoju posebnu notu, ali i sasvim karakterističnu, čvrstu vezu sa pomorstvom. O tome govore brojni analitičari istorije i umjetnosti Boke. Pomorstvo i uz njega vezana djelatnost trgovine, omogućavali su snažno i relativno brzo bogaćenje u burnim vremenima ratova, osvajanja i pokušaja dominacije raznih strana i na kopnu i na moru U takvim vremenima, a trajala su vjekovima, vješti pomorci, pronicljivi trgovci ali istovremeno hrabri i smioni ratnici, poprimaju nove spoznaje, šire vidike i razumijevanje društvenih pojava. Jednako su upoznavali primitivizam, siromaštvo, neukost i nemoć siromašnijih krajeva svijeta kao i sjaj dvorova, bogatsvo i raskoš moćnijih, razvijenijih a time i prosvećenost i umjetnost.

Posebnost Bokelja ogleda se u tome da bogaćenje nije samo sebi cilj, već postoji i visoka svijest o unapređenju života sopstvene sredine. Stoga se značajno ulaže u izgradnju crkava, duboko se poštuju svetišta, dovode se najbolji umjetnici, arhitekta i zanatlije kako bi se svoj grad i zavičaj uvrstili u red razvijenih i naprednih.

Živote Peraštana pratila je istovremeno stalna neizvjesnost, opasnost i pogibelj, ali i čudesna spasenja koja su doživljavali.

U slavu i kao znak zahvalnost za izbavljenja u bitkama i olujama, pomorci su ostavljali svoje zavjetnice, na platnima, naručenim rukotvorinama i na preko 2.000 bakarnih i srebrnih zavjetnih pločica -*EX VOTO*. Najstarija i najveća zavjetna ploča je u znak sjećanja na 15. maj 1654. - bitku sa Osmanlijama, kada je oko 80 Peraštana pobijedilo pet hiljada turskih vojnika predvođenih Mehmed-agom Rizvanagićem. Tu pobjedu, to čudo, pripisali su Gospi od Škrpjela i zavjetnom pločom pokrenuli tradiciju koja traje i danas.

EX VOTO

NA KAMENU
ZAKOVANE SU SREBRNE NADE.
TE RUKE, OČI I SRCE
NEKAD SU BILI ŽIVI.

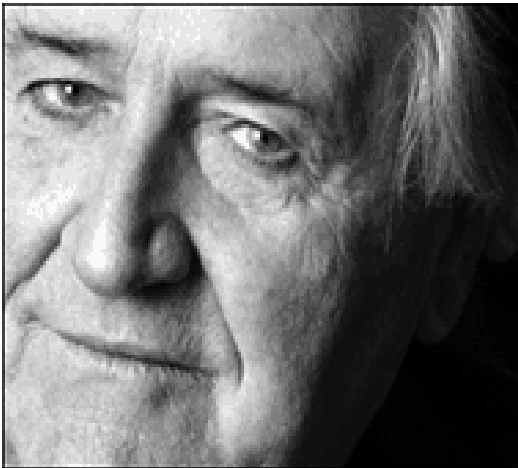
UKLETE LAĐE
PRESTIZALE SU SVOJU
SOPSTVENU PROPAST
I BEZ POVRATKA
NA KAMENU JE BILO
NJIHOVO VJERNO SIDRIŠTE.

UVIJEK JE NEKO JAVLJAO
DA VIDI JEDRA
RAZAPETA U DALJINI
SREBRNE NADE!
USMRTIĆE NAS NEMOĆ
DOČEKIVANJA!

RUKE, OČI, SRCA
ZAUSTAVIĆE SVOJ NEMIR
KRATKOTRAJNI.

OSTAĆE TUPO ČUĐENJE
KAKO SU NEKADA ŽIVJELE
TE RUKE, OČI, SRCA.

Dejan Medaković, akademik SANU

Dejan Medaković (1922-2008) je bio srpski istoričar umjetnosti i akademik SANU. Dopisni član SANU postao je 1972. a redovni 1981. godine. Bio je sekretar odeljenja istorijskih nauka SANU, generalni sekretar SANU (1985), kao i predsednik SANU (1999-2003). Godine 2001. izabran je za redovnog člana Lajbnicovog naučnog društva (*Leibniz Association*) u Berlinu.

Beogradski izdavačko-grafički zavod (BIGZ) je izdao pet knjiga Medakovićeve proze pod nazivom *Efemeris*, za koje je dobio Oktobarsku nagradu. Nagradu za životno delo Zadužbine *Jakov Ignjatović* dobio je za *Efemeris II*, a nagradu BIGZ-a za *Efemeris III*.

Godine 1994. dobio je izvanredni Zlatni beočug Beograda i Narodne biblioteke za najčitaniju knjigu u Srbiji.

U Boki je u radnoj posjeti boravio 1947. Sarađivao je sa istaknutim Bokeljima i o tome zapisuje svoje impresije koje ovdje navodimo uz neznatna skraćivanja.

Negde 1947, član Komisije za restituciju:

“... U pustom Kotoru upoznajem zanimljive ljude; don Iva Stjepčevića, don Nika Lukovića i gospodina Petra Cerovića bivšeg sreskog načelnika rodnom iz Bijele. Oni me uporno podsećaju na nekadašnju živost u ovom sada tako utihnulom gradu, na duhovni život koji je ovde nekada cvetao, na crkvene svečanosti i na slavne dane sada zaboravljene Bokeške mornarice. Pričali su mi o verskoj toleranciji, o biskupu Ucelini-Ticeu, učenom prevodiocu i komentatoru *Danteove Bozanske komedije, Divne glume*, kako ju je on 1910. nazvao.

Don Ivo Stjepčević predstavio se i kao vrsni istraživač kotorskog arhiva, na osnovu čijih dokumenata je napisao sjajnu monografiju o katedrali Sv. Trifuna. S druge strane, don Niko Luković me je podsećao na kakvog bokeškog pomorskog kapetana koji se za vreme poklada preobukao u kanonika. Na reveru je nosio značku Saveza boraca, a zasuo me bujicom podataka o Boki Kotorskoj. Kao župnik na Prčnju, proćuo se kao veliki ljubitelj umetnika, a njihovim radovima ukrasio je veliku župnu crkvu. Neprekidno je isticao svoje jugoslovenstvo i bokešku religioznu toleranciju, a pri tome se služio savremenom terminologijom ističući “bratstvo i jedinstvo”. U govoru bi često upotrebljavao reči: “lijepo i skladno”, a njegov blaženi osmeh svedočio bi istovremeno o nekoj njegovoj bezazlenosti i sitnom lukavstvu...

... U Boki nikada nije zaboravljeno da je upravo don Niko Luković ispovedio i pričestio pobunjene mornare austrougarske flote, koji su nakon ugušenog ustanka osuđeni na smrt. Dobri don Niko pratio ih je do gubilišta u Škaljarima, dao im poslednji blagoslov, a mrtve pošćropio osvećenom vodicom.

Petar Šerović predstavljao je suštu suprotnost i don Ivi Stjepčeviću i don Niku Lukoviću. Mršav i vižljast, s lepim obrazovanjem, zaustavio se konačno u svom činovničkom lutanju u rodnoj Boki, gde je odmah pregao da oživi rad ovdašnjeg Bokokotorskog narodnog univerziteta. Govorio je kratko i odsečno, kao čovek koji je navikao da celog života naređuje, a njegove naredbe

bespogovorno izvršavaju. Sa ovom dvojicom katoličkih sveštenika vezivala ga je ljubav prema prošlosti, a posebno prema Boki Kotorskoj, po kojoj je neumorno pešačio donoseći s tih svojih izleta uvek nova otkrića.

Razgovori i šetnje s njima po gotovo izumrlom Kotoru, zamenjivali su veoma uspešno čitanje kakve gradske hronike. Svaka kuća, svaka crkva, za njih je predstavljala nešto živo, kao da život u ovom gradu nije nikada slabio, a njegovi davno isčezli stanovnici, posebno kotorsko plemstvo, samo su se privremeno sklonili i povukli u svoje polumračne palate. Kao neki mađioničari, ovi zaljubljenici i zatočenici prošlosti oživljavali su je s neverovatnom lakoćom i sigurnošću, koja je na mene delovala isceliteljno. Jer, ja sam u ovaj okamenjeni grad došao iz razorenog Beograda, u kojem su ruševine, za razliku od ovih kotorskih, surovo svedočile o propadljivosti i prolaznosti svega što je čovek stvorio. Kamenje u Kotoru kao da je bilo predodređeno da prkosi vremenu. Ovde su se tako vešto plele i ukrštale legende i tačni podaci, kao da je odjednom došlo do nekog višeg jedinstva kada u čoveku bleđi potreba da strogo istražuje i razlučuje san i javu. Za tu krotku blagost postarali su se vekovi, a pred svim tim slojevima koji su se ovde nataložili osetio sam jedino potrebu da izmirim uznemirenost svoga trenutka, sa onim što je već davno prebolelo svu tragiku ljudskog življenja. Kao da sam u trojici svojih vodiča po Kotoru i Boki stekao najvernije tumače upravo ovog stanja u koje sam neočekivano zapao. Kao da su ovi dobri ljudi osetili svu težinu mojih sumornih misli, trudili su se da me razgale neprestanim dodavanjem sve novih i novih podataka o ovom malom kamenom gnezdu koje je meni sada izgledalo kao konačno napušteno gusarsko utočište. ...

... Još ne mogu da se naviknem na Beograd. U toj meri sam obuzet razmišljanjima o Kotoru. Doživeo sam taj stari, oronuli grad kao kraj sveta, kao silaženje na dno jedne velike spirale. U svakom kamenu sahranjeni su toliki znaci i simboli prošlosti, sve je oplemenjeno i provereno patinom vekova. Želeo bih da jednog dana napišem pesmu o Kotoru i uopšte o kamenovima moga roda, da stvorim neku duhovnu granicu koja treba da bude vrednija od svih ovih prolaznih medja u kojima živimo. Imam utisak da još nismo čestito ni otkrili ni prepoznali to zavičajno kamenje. U odnosu na mene beskućnika i selicu, ona kotorska gospoda deluju tako nadmoćno. Podsetili su me na kakav stari bršljan koji se svojim čvrstim žilama priljubio uz kamene zidove napuštenih bokeških palata. Grčevito se oni drže za taj svoj zavičaj, kao da ne postoji izlaz iz ovog začaranog zaliva. Sve je kao predodređeno za trajanje i ostajanje, bez obzira što su ovdašnji mornari bili kadri da oplave svet. Gotovo ne verujući slušao sam don Iva Stijepčevića koji mi je pričao o domaćim ljudima koji su pisali pesme na latinskom. A don Niko Luković mi je stalno dokazivao kako su se bokeške palate punile delima najboljih venecijanskih botega. Pronaći ovde kakvog sledbenika Tintoreta, ili Palme Mlađeg, ne predstavlja neko posebno iznenađenje. Sve to danas izgleda pusto i zapušteno, kao da su usahli svi izvori koji su u ovim gradovima obnavljali život. "Videćete", govorio je don Niko Luković, "ovde je samo privremeno zamro život. Ali negde gore, iza ovih brda, već se skupljaju nove živonosne vode i one će ponovo poteći i oživeti ovu našu Boku. Tako se to ovde dešavalo vekovima, i niko, nijedan okupator, nije uspeo da uguši život u Boki. Suviše su snažni ovde tragovi prošlosti, sami belezi otpora i slave".

Dejan Medaković, Efemeris III

Jedna od zavjetnih ploča iz crkve Gospe od Škrpjela

EX VOTO piše i pjesnik Viktor Vida, Bokelj porijeklom i srcem.

VIKTOR VIDA (Kotor 1913-1960 Argentina) pjesnik je osobita, gospodskoga stila. Pravi plemić hrvatske poezije. Istodobno, njegov je stil svečan i jednostavan. Bremenit smislom. Sadržajan. Formalno savršen. Vida je podjednako i klasik i pjesnik modernih nadahnuća. Kao umjetnik riječi, stoji uz bok ponajboljih europskih pjesnika, od Leopardija do Lorce. Čak za filozofijsko razmišljanje veoma zanimljiv. To stoga što kroz svoje stihovlje objedinjuje sve četiri duhovne paradigme ljudske duše: umjetnost, religiju, filozofiju i prirodu.

Izvor: *Tribina u župi Sveta Nedelja: "Viktor Vida: pjesnik gospodskog stila"*

EX VOTO

MJESEC nad zaljevom
golubica s grančicom u kljunu.
Kap rose na krilu mrtvog šturka
ispod maslina.

Na tom kamenu i moji dragi snivaju:
Njiše ih južni vjetar u rogačima
iznad svjetlucavog mora
s plutom i staklacima.
Al ja neću plakat:
neka riječi sjaju
i vlažno oko vidi Mariju!

Večernja zvijezda kroz luk zvonika
svijetli mladosti i svibnju.

Marija ide iz borika
tiho kao zrak kad kruži
između čaša od kristala.

Nebom golubice lete
Na dlanu Joj noć
a na licu ruža cvijeta.

Peraste, o moja bijela tvrđo!

Viktor Vida

Vidina najznačajnija djela su u zbirkama poezije: Svemir osobe, Sužanj vremena, Otrovane lokve, Otključana škrinjica.

Poezija Viktora Vide izaziva pažnju brojnih ljubitelja pisane riječi. Iz teksta Emigrant u sjetnoj sobi svemira - Viktor Vida, koji potpisuje Maja Grgurević, promoter kulturne baštine iz Kotora, navodimo njena zapažanja o pjesništvu Viktora Vide.

“Jedan od onih dječaka sa ulica Kotora i Perasta, čiji će život u emigraciji postati žal za svojim krajem, uz anđele čuvare iz njegovih pjesama i snagu sopstvene unutrašnjosti, ostaje jedan od najznačajnijih pjesnika Boke XX vijeka. Bolje od njega samog, nijedan književni kritičar ni ljubitelj njegove poezije ne bi mogao opisati njegovu pasioniranost Bokom:

Rođen sam u Kotoru, velikoj smeđoj tvrđavi, ali, kad me pitaju za zavičaj, kao što prsti traže i otkidaju najljepši cvijet, moja duša odabire Perast. On je grad duše, tužno veselje duše, kao njegovi vrtovi s ružama, koji raduju oči. On mi je zarana ispunio duh vedrinom, kao zdenac, u kojem se prelamaju zrake. U njemu sam već u djetinjstvu nazreo nužni red sklada, odazive nevidljive geometrije među stvarima.

... Perastu dugujem osjetljivost za boje, ugođaje i arhitektonske mjere. Misao, poneki put providnu kao tajanstveni život u zelenim dubinama, koji se, izvučen na površinu, ne da rukom uhvatiti. Od sveg gorkog mora najljepša je pjesma. Kuće su mu bijele kocke, pravilne; iznad kuća na surom brdu ima pojas zelenih baština; iza njih pruža se predjel bezobličnog kamena, okruglog ponekad od kiša s kraja jeseni. Pred gradom je more plavetno, nebo izjutra ima boju golubljev vrata s mliječnim preljevima glatke školjke. Krao sam se kroz vrtove naranača, šuljao sobama, u kojima je kroz stare zastore odzvanjalo nebo, odrazujući se na bakrenim sudovima i pliticama od majolike ... Sjećam se mnoge smrti u Perastu, smrti prirodne i lijepe. Pred kućom su cvale akacije. S mora je dopirao miris ljetnog vjetra, koji se miješao s mirisom starine u sobama. U tom kraju se ljudski živi i dolično umire, a Perast je slatkim umorom mrtvi grad. Slava Perastu!

Ovako, u svojoj pjesmi u prozi pod nazivom Zavičaj, emigrant lirskog srca, samotnik među ulicama Buenos Airesa, opisuje mjesto rođenja i djetinjstva.

... Onaj pjesnik koji svojim djelima pruži mogućnost čitaocima da se vrata svom zavičaju, djetinjstvu, snovima, dječijoj sreći i morima – zaslužuje da se o njemu govori i piše. Sjećanje na pjesnika Viktora Vidu, samo je dio dobročinstva prema lijepoj književnosti“.

Lijepa književnost se nerijetko temelji na legendama, mitovima i narodnim predanjima. U Boki je dosta takvih legendi nastalih na osnovu istinitih događaja kojima su se vremenom pridodavali elementi čudesnog, nadnaravnog ili pjesnički romantičnoga. Upravo tako je već citirani književnik O. Pavlović nastanak otočića Gospa od Škrpjela poetski opisao u *Školju umirenih duša*.

ŠKOLJ UMIRENIH DUŠA (Obrad Pavlović)

Umorni noćni vjetar se stišava
i jutarnja svježina na obrazu bridi
u rukama mladog ribara ikona
ponovo nađena na podvodnoj hridi.

U snu što ga umor od zore ukrade
iznad bunace na plavetnom polju
ugleda ribar u blistavom sjaju
Školj ispred Perasta i crkvu na školju.

Zavjetom skupog slova
zavjetom sna i ikone
u pozdrav mornarima i ribarima
zavjetna zvona zvone.

Barke brikovi vašeli i škune
posvećenim kamenom otok nasipaju
i crkvu podižu na kostima stijene
da kroz vječnost samu ljudska djela traju.

Već star je ribar što ikonu nađe
sa starom barkom što veslo ne sluša
usred neke tihe i neznane noći
smiri se na otoku umirenih duša.

Zavjetom skupog slova
zavjetom sna i ikone
u pozdrav mornarima i ribarima
zavjetna zvona zvone.

I za onaj drugi školj pred Perastom, otočić Sv. Đorđa, vezano je bezbroj priča i legendi.

Otočić Sv. Đorđe .

Na jednom od dvaju romantičnih otočića pred gradićem Perastom u Boki kotorskoj još se zapažaju ruševine negdašnjeg samostana i crkve Sv. Jurja. Samo što samostanski ostaci ne potječu, kao ni crkva u sadašnjem obliku, iz vremena postanka ove starodrevne opatije. Potpuno mrtvilo na otočiću, gdje je u srednjem vijeku cvao redovnički život, pristaje romantičnu položaju i ustroju otočića, što svojim vitkim čempresima i pustim kamenjem daje osebujan dojam nutarnjem fjordu bokeljskog zaljeva. Mirnoća ovog kraja u skladu je s grobnom tišinom sučelnoga Perasta, nekad ognjišta junaka i smionih pomoraca. A i s tihim životom, što se proživljuje u ubavom svetištu Gospe od Škrpjela na susjednom otočiću istoga imena.

Izvor: Pavao Butorac, Opatija sv. Jurja kod Perasta, Zagreb 1928, reprint Perast 1999.

Iz knjige saznajemo da su Benediktinci podigli prvobitnu crkvu nešto ranije od 1166, kada se Ivan, opat Sv. Jurja po prvi put pominje u knjigama crkve Sv. Tripun u Kotoru. Opatija raspolaže sa znatnim posjedima po Boki. Dugo vremena iz reda kotorskog plemstva se biraju prokuratorii samostana Sv. Juraja, kao što i sam Perast ostaje pod administrativnom upravom Kotora sve do kraja 16. v. Za vrijeme Mletačke vlasti (1420-1797) opatija, kao i Perast i Kotor, živi relativno stabilno prateći uspone trgovine i pomorstva (krajem XVII v. oko 300 bokeških brodova trguje morima) ali i tragedije dva zemljotresa, 1535. i 1667. kada je crkva srušena i bolesti kuge 1575. i 1630. Opati su do 1647. birani u Kotoru, a od tada su to ugledni Peraštani (osim Karla Franchia, dubrovačkog podanika - zadnjeg benediktinca) kao Andrija Zmajević (opat od 1656-1671), Vicko Zmajević (opat 1695-1701), Marko Martinović (opat 1752-1766), pa Mazarovići, Andrija Balović i drugi. Pad Serenissime 1797. g. Bokeljima pada vrlo teško s obzirom na uspon koje su doživjeli tokom 377 proteklih godina a najveći procvat upravo tokom 17. i 18. v. Ubrzo, brojni jedrenjaci će se sidriti, bez plovidbe, do svog sudbinskog nestanka, čime se najavila nova tehnološka era - parobroda.

Baš u to vrijeme dolaska Francuza 1812. koji su na otoku odmah instalirali bateriju od 12 topova, osvajanja Boke od Crnogoraca 1813. pa dolaska Austrijanaca 1814., rodiće se jedna od najljepših romantičnih legendi. Vezana je za Perast i ostrvce Sv. Đorđa i nesuđenu ljubav Peraštanke Kate Kalfić i Anta Slovića, bivšeg poručnika kod Mletaka, kasnije kapetana kod Francuza.

Don Srećko Vulović (1840-1900) objavio je novelu *Pustinjak* 1888. g. opisujući ljubav na prvi pogled dvoje mladih, koji se baš neposredno nakon tog prvog *groma iz vedra neba* moraju i rasti jer Ante, u službi Mlečana napušta Perast 1797. Dok se vojska hitno sprema za pokret, Ante je uspio samo da joj dobaci maramu sa prstenom i porukom: *Ti moja, ja tvoj dovijeka!*

Sticajem sudbine, mladog Anta Mlečani predaju Francuzima i umjesto da se vrati u Perast, on bježi bitke po njihovim bojištima. Kate će ostati da ga vjerno čeka u teškim, dugim godinama samoće. Tek 1813. služba ga dovodi u ove krajeve, kada biva ranjen u borbi kod Braića. Nekako mu zaliječe rane u Budvi kod dobre porodice Pava Maine a on čvrsto riješen da dođe do Perasta, ubijedi domaćine da ga ukrcaju na jednu braceru što plovi za Boku. Doćiće do Lepetana, nekako se prebaciti do Sv. Đorđa na kojemu francuski zapovjednik ne vjeruje da je kapetan topništva, već ga pod sumnjom da je špijun strpa u tamnicu.

U nekoliko sledećih dana Peraštani pripremaju napad na Francuze koji su držali tvrđavu Sv. Križa iznad grada. I zaista, 14. oktobra 1813, Peraštani osvajaju tvrđavu (lokalni naziv *forteca*), odakle topovima zapucaju na Francuze utvrđene na otočiću Sv. Đorđe.

Na otoku, francuski zapovjednik, zabrinut jer je u međuvremenu ostao bez većine vojnika šaljući ih za namirnice u Kotor i Perast, sjeti se *kapetana topništva* u svom zatvoru i naređuje mu da puca na tvrđavu. Ante Slović zna da je kuća njegove Kate prva do tvrđave pa namjerno promaši. No, pod prijetnjom pištolja, ovaj put bolje nanišani i opali na tvrđavu. Od detonacije, na drugoj strani srušio se krov Katine kuće i ona nesretna gine. Ante, očajan, gubi svijest i budi se tek u tamnici u kojoj su ga, u groznici i bunilu, zatekli Peraštani i opat ...

Vremenom je očajni kapetan Ante postao ćutljivi *fra Frane* koji na otoku isposnički živi, zvoni večernja zvona i čuva grob svoje Kate do sopstvene smrti.

Tu je nastala i druga legenda o ćutljivom Fra Frani: viđali su njegovu ogromnu, tešku barku kako nestaje u strašnim valovima bura ili juga što u zalivu znaju da pobijesne. Ostalo je „čudo“ kako je ipak uspijevao da tu veliku barku uvuče u mandrač i bez kašnjenja zazvoni večernju. Neki su vidjeli anđele kako mu pomažu, prihvataju vesla i akoštavaju barku ...

Don Srećko Vulović završava novelu *Pustinjak* ovim riječima:

Putniče, kad prispiješ na ove strane da razgledaš divni Boko-Kotorski zaljev, prebaci se na otočić sv. Gjurgja, uljezi u onu starodavnu crkvu. Kod malih vrata stoji onaj žalosni grob u kom počivaju zajedno Ante Slović i Katica Kalfić. Milostiva ih ista ploča sjedinila. De i ti zaštedi dvije milostive suze nad onim jadnicima koje je na ovome svijetu od kolijevke do groba tuga pratila.

...

Romantična legenda živi u narodu i izaziva umjetnike, muzičare i pjesnike da joj posvete svoja djela.

Tako je nastala i pjesma *Molitva Gospi* (stihovi i muzika Milan Kovačević, obrada Rajmir Kraljević). Premijerno je izvela klapa *Podvorje* iz Kaštel Sućurca, 2013. godine na Marijanskom festivalu *Klape Gospi Sinjskoj* kada je uvrštena na CD ovog festivala.

U Perastu je prvi put izvela klapa *Podvorje* 2014. g. da bi je sledeće godine pjevala klapa *Bukaleta* iz Pazina, a 2017. god. je u repertoar uvrstila klapa *Praska* iz Podstrane.

MOLITVA GOSPI (Milan Kovačević)

Zaljubih se Gospo
kada joj u oku
vidjeh more duboko.

Zaplakala duša,
ostaviću dragu,
moram poći daleko.

Gospo moja, čuvaj je, Gospo moja, smiluj se.

Dvadeset dva ljeta
stanjilo bi kamen
ovo more nemirno.

Na peraškom školju
čekala je vjerno,
dušu joj iskopnilo.

Gospo moja, uzmi me! Gospo moja, spasi me!

O, daj mi snage da grijehe ispaštam
što me sudbina po svijetu nosila
i mojoj dragoj samo tugu donijela,
jedina, neljubljena.

Na pustom školju ja čuvat ću joj san.
Suzama gorkim, pod hladom čempresa,
stanjit ću kamen pod kojim počiva
jedina, neljubljena.

Gospo moja, uzmi me! Gospo moja, spasi me!

Molitva Gospi

M. Kovacevic

arr. R. Kraljevic

Ad libitum
solo 2. tenor

mf

1. Za - lju - bih se Go - spo, — ka - da joj u o - ku — vi - djeh

mp

Za - lju - bih se Go - spo, — ka - da joj u o - ku vi - djeh

3

mf

mo - re du - bo - ko. Za - pla - ka - la

mf

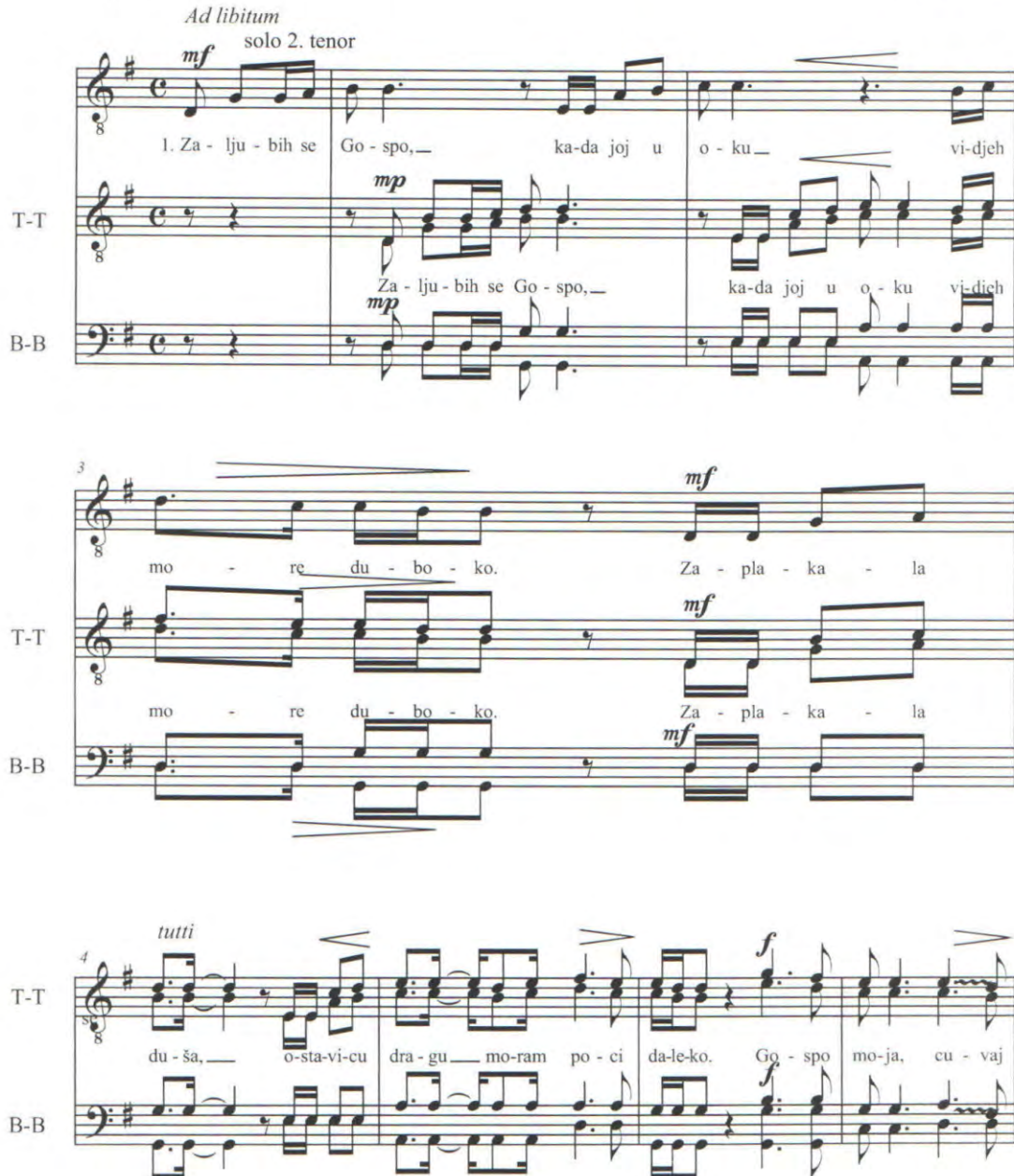
mo - re du - bo - ko. Za - pla - ka - la

tutti

4

f

du - ša, — o - sta - vi - cu dra - gu — mo - ram po - ci da - le - ko. Go - spo mo - ja, cu - vaj

8 *mf*

T-T je, - spo mo - ja, smi - luj

B-B *mf*

10 *mf solo*

T-T Dva-de-set dva lje-ta - sta-nji-lo bi ka - men - o-vo

B-B se. *mp* Dva-de-set dva lje-ta - sta-nji-lo bi ka-men o-vo

13 *mf*

T-T mo - re ne - mir - no. Na pe - ra - škom sko - ju ce - ka - la je

B-B *mf* mo - re ne - mir - no. Na pe - ra - škom ško - ju ce - ka - la je

15 *tutti* *f* *mf*

T-T
8
vjer- no — du-su joj is - kop-ni-lo. Go - spo mo-ja, uz-mi me, Go - spo

B-B

19 *mf* *f* *mf*

T-T
8
mo-ja, spa - si me. O daj mi sna-ge da gri-je - he is - pa - stam, — sto me sud-

B-B

23 *f*

T-T
8
bi-na po svije-tu no-si - la — i mo-joj dra - goj — sa-mo tu - gu — do-nje - la, je - di

B-B

27 *mf* *mf*

T-T
8
na, ne-lju-blje - na. Na pu-stom ško-ju ja cu - vat cu joj san, su-za-ma gor-kim — pod hladom cempre

B-B

32

T-T

B-B

sa. Sta-njit cu ka-men pod ko-jim po-ci-va, je - di - na, ne-ljub-lje na. mm...

f *mp*

37

Recitation:

T-T

B-B

Dva-deset dva lje - ta sta - nji-lo bi ka-men o-vo mo - re ne-mir-no.

h.c.

40

T-T

B-B

Na pe-raškom ško-ju ce-ka-la je vjer-no — du - su — joj is-kop-ni-lo.

43

Gos-po mo-ja u-zmi me, Gos-po mo-ja, spasi me.

T-T

B-B

mf Dal S al \Theta

mf O daj mi

e poi CODA

47

CODA

na. Gos - po mo-ja, u-zmi me, Gos - po mo-ja, spa - si

T-T

B-B

52

me! Gos-po, spa - si me! —

T-T

B-B

MORSKIM PUTEVIMA

U zenitu svog uspona, taj čudesni Perast je brojio, kako stoji u *piedelistama* koje bi predavali na uvid Generalnom Providuru:

Dana 26. aprila 1675. god. 1.321 duša

Dana 08. aprila 1710. god. 1.496 stanovnika a

Dana 01. oktobra 1714. god. 1.720 stanovnika od čega Muških..... 463

Žene 417

Dječaci 396

Djevojčica..... 428

Paralelno sa ovom statistikom, postoje arhivski podaci o broju peraških brodova:

1512 - Perast ima 60 brodova, ali sasvim malenih od 100-800 stara (pribl. 6-50 tona)

1528 - Perast je od prije nekoliko godina stvorio svoju trgovačku flotu od 32 veća i manja broda, koji mu donose dobre prihode, od 20.000 dukata.

1616 - 46 lađi i dva galijuna koji voze žitarice za Dalmaciju i Istru

1622 - broj jedrenjaka penje se na 60, neki imaju nosivost i 400 bačava.

(Miloš Milošević, *Pomorski trgovci, ratnici i mecene*, str. 57)

A tek slijedi vrhunac procvata Peraškog pomorstva. Recimo, zvanični podatak iz 1805.: 396 brodova duge plovidbe i 290 brodova male obalne plovidbe.

(Antun Milošević - *Statistički podaci bokeljskih brodova - GPM VI/1957*)

Dok svjedočimo o podvizima i pregnućima žitelja tih malih mjestašaca po Boki, što nam sa ove distance od nekoliko vjekova djeluju gotovo nestvarni, prirodno nam se nameće pitanje: odakle tako malenoj skupini, čija je muška snaga većinu vremena po pučini natezala konopce, dizala jedra, hvatala vjetar i u pomorskim izazovima čvrsto držala kormilo svoje sudbine. Dakle, odakle energije, snage, upornosti i izdržljivosti da se odupre, opstane, pobijedi ali i stalno nadahnuto izgrađuje ono čemu se danas divi svaki namjernik?

Tako je bilo i 1539. kada Barbarosa priđe Kotoru sa 80 brodova čuvane 1654. godine kada se 50-tak Peraštana brani od 5.000 Turaka i 1687. kada se od Turaka oslobađa Risan, pa Herceg Novi. Istorija ovog naroda je prepuna takvih datuma i događaja u kojima se prelamala sudbina, uz *opstati ili nestati*, životi prepuni iskušenja i žrtava, kada se umiralo od pošasti kuge i razornih zemljotresa, kada je pucalo srce jer su najdraži oteti u roblje.

Neke od odgovora smo već našli: vjera u zaštitnicu, *Gospu – Zvijezdu mora*, svjetlo koje vodi kroz tmine iskušenja. Peraštani sa svojom Gospom imaju svakodnevni, neposredan i najbližiji odnos, dovoljno je baciti pogled na svetište, čuti poznatu ariju zvona u povećerje ili prigrlliti ikonicu pri molitvi na dalekoj pučini.

Druge odgovore nalazimo u primjerima slavnih. Boka ih ima na pretek a mi ovdje izdvajamo one najpoznatije. Saznajemo pri tome, da je linija do slave krivudava putanja kroz nekada upitne postupke uslovljene čudnim okolnostima, ali nesporno iscrtana smjelošću da se otkriva dalje i dublje, hrabrošću u suočavanju sa nebrojenim izazovima i snagom volje, tijela i uma da se započeto dovrši.

Stoga naše priče o slavnima započinjemo upravo pričom o Vicku Bujoviću.

VICKO BUJOVIĆ

Čuveni konte, VICKO BUJOVIĆ (1660-1709) jedna je od najzanimljivijih ličnosti peraške istorije. Potiče iz ugledne pomorske porodice iz bratstva Stojšića. Andrija Balović u rukopisu Annali di Pirustro kaže da su Bujovići porijeklom iz Bjelopavlića. Otac mu je Stjepan a brat Ivan, takođe istaknuti ratnik. Kuća Bujović se istakla u pomorskoj trgovini, dali su gradske kapetane i brodovlasnike. Vicko Bujović bio je istaknuti ratnik u Morejskom ratu (1684.-1699.), u bitci na Kreti 1686. i osvajanju tog ostrva, te u osvajanju Herceg Novog 1687. i prvom mletačkom osvajanju Trebinja 1689. godine. Postavljen je 1695. za guvernera flotile koja je štitila mletačke trgovačke putove od gusara. Mletačka Republika mu je 1704. za ratne zasluge dodijelila feud Kumbor kraj Herceg Novoga i nasljednu titulu kontea. Od ranije je bio vlasnik posjeda kod Risna i Stoliva. Obiteljski palac u Perastu (današnji Muzej grada Perasta) projektovao je mletački graditelj Giovanni Battista Fonta. Od 1694. obavljao je dužnost kapetana Perasta. Kao gradski kapetan isticao se silničkim vladanjem, prekomjernim trošenjem gradskog novca i kao glavni sudionik u mnogim skandalima. Iako se prije borio protiv gusara, poslije je i sam gusario pljačkajući dubrovačke brodove. U Dubrovniku je bio omražen pa čak, u odsustvu, osuđen na smrt 1699.g.

Vickova supruga je bila Jela Bujović. Kum na vjenčanju im je bio Tripo Kokolja. Kokoljin portret Bujovića nalazi se u Muzeju grada Perasta.

Jelena Bujović je bila kći osmanskog podanika Bala Agića, koji je živio u Trebinju, gdje je Jela provela rano djetinjstvo. Kad je malo poodrasla, otac je svoju kćerku odlučio predati u kršćansku kuću uglednog Peraštanina Krsta Zmajevića na odgoj i čuvanje, to jest, kako se tada govorilo, *na dušu*. Krsto ili Krile Zmajević bio je brat barskog nadbiskupa Andrije, a otac zadarskog nadbiskupa Vicka i Matije Zmajevića kasnijeg ruskog admirala.

Čim je Vicko Bujović uočio djevojčinu ljepotu, odlučio ju je oteti iz kuće Zmajevića, pa je Jela s njim, uz protivljenje Zmajevića, sve do 1703. živjela u nevjenčanoj vezi u kojoj im se rodilo i jedno dijete. Za vrijeme boravka u Dubrovniku 1697. godine, piše mu pismo koje se danas čuva u Muzeju grada Perasta.

Vicko Bujović je stekao i puno neprijatelja zbog svojih postupaka. Bilo je više pokušaja njegovog ubistva. Inače, Bujovića nije bilo lako smaknuti, bio je vješt u dvoboju, pa je jednom prilikom porazio hercegnovskog kapetana Osman-agu. Tom je prilikom pred okupljenim vojnicima zadržao časno ponašanje tako što je dvoboj završio ritualom izmirenja.

Godine 1709. ubijen je na peraškoj rivi u zavjeri grupe peraških plemića, kada ga je nakon beznačajne svađe u insceniranom uličnom sukobu smaknula grupa mještana. U ubistvu Bujovića kao prikriveni naručilj sudjelovala je obitelj Zmajević, a stvarni egzekutor dolazio je iz roda Štukanovića. Nakon zločina, osumnjičeni izvršitelji bili su prisiljeni na navodno dobrovoljno izgnanstvo.

Ubistvo *conte* Vicka Bujovića, uzбудilo je dalmatinsku javnost. Mlečani su svakako bili razočarani što su izgubili jednog od svojih najvažnijih vojnih službenika u Boki. Osmanlije također, jer je s njihovim trgovcima održavao dosta intenzivne odnose. Zanimljivo, Bujovićevu smrt opjevao je Petar Kanavelić, korčulanski vlastelin koji je boravio u Dubrovniku, gdje je Bujović bio omražen.

Ubistvo pažljivo bilježi i jedna druga ugledna ličnost – hroničar peraških događanja, čuveni kapetan Marko Martinović. On potanko navodi kako se zamjerio uglednim Štukanovićima, pa kući opata Zambelle, o njegovim uvredama nadbiskupu Vicku Zmajeviću... Zapisana je i poslednja drskost: kada je, suprotno odluci gradskog vijeća, doveo Ulcinjane da trguju po Perastu! Povodom smrti Vicka Bujovića, kapetan Martinović zapisuje: MRTAV SI, BOG TI DAO POKOJ - AKO ZASLUŽUJEŠ!

Konačno, evo i jednog zanimljivog, deseteračkog zapisa o Vicku Bujoviću, iz pera našeg savremenika, Dragana Popadića, pjesnika, kulturnog poslenika, direktora radia Tivat.

VICKO BUJOVIĆ (Dragan Popadić)

Koliko je mora i primorja,
Gore Crne, Brda i Sandžaka,
Herceg Bosne, Srbije i Srema,
nije većeg junaka nastalo
no što bješe Vicko Bujoviću,
Bujoviću konte od Perasta
Tri je dobra Vicko učinio,
učinio za života svoga.
Prvo dobro, od Boga nam zdravlje,
Vicko gradi crkve po primorju.
Drugo dobro, od Boga nam zdravlje,
Vicko 'rani sirotinju raju.
Treće dobro, od Boga nam zdravlje,
Vicko daje miraz djevojkama.
U crkvama mise se služahu
sve u zdravlje Vicka Bujovića..

Na prelima kola se igrahu
sve u zdravlje Vicka Bujovića.
Na svadbama pjesme se pjevahu
sve u zdravlje Vicka Bujovića.

Mnogi slave Vicka Bujovića
al' najviše mome za udaju
što miraza n'jesu sakupile
das' udaju kako i priliči
i nalažu običaji stari.
Oni slave peraškog junaka
i o njemu pišu u Mlečice
sve na ruke dužda mletačkoga:
„Slavni dužde, gospodaru mili,
ti nagradi Vicka Bujovića
koga slavi sirotinja raja,
podaj njemu plemićke titule
da ti bude prvi do koljena.“

Al ne slavi svaki Bujovića
u primorju i ukraj primorja,
dje je stopa kročila njegova.
Vicka kunu Turci iz Trebinja
jer je Vicko, predvođ' Mlečice,
u Trebinje prvi upanuo,
upanuo i Turke pobio.
Tu je mnoga blaga zadobio
i trebinjsko roblje porobio.

Vicka kunu u tom Dubrovniku
gospodskome gradu od davnina,
o kome su pjesme ispjevane,
ispjevane pjesme od starina.
Vicko pljačka dubrovačke lađe
tajno noću gdje god da ih nađe.
Vicko pljačka dubrovačko blago
pa ga troši kako mu je drago.

Vicka kunu peraška gospoda
koja zulum trpjeti ne mogu
kapetana od Perasta grada.
Kada Vicko pjeva i zapjeva
svi ostali moraju mučati,
tek kad Vicko u me'ani ruča
svi ostali tek mogu ručati.

Vicko ljubi peraške djevojke
al'ne ženi niti burme sprema.
Vicka ljube peraške djevojke
jer ljepšega u primorju nema.

Vicka kunu slavni Zmajevići
od davnina peraški plemići.
Matiju je za srce ujeo
posestrimu kad mu je oteo.
Pobratimu trebinjskome paši
Matija je tvrdo obećao,
da mu kćeru čuva u Perastu
makar mrtav zbog Trebinjke pao.
U mladicu Vicko se zagleda
Al' i ona Bujovića gleda.
Pa zajedno bježe ka Kumboru
gdje je kula Vickova na moru.

Vicka kunu mlečićki Fontani,
porodica slavnog graditelja,
Bujović ga sa kule bačio
jer je tada od zle volje bio.
Graditelja Fontan Đovanija
Bujović je na kuli pitao:
„Oj Đovani graditelju slavni,
da te pitam pravo da mi kažeš:
Ti sagradi kulu Bujovića
na tri sprata i sa pet balkona,
i sa krovom na četiri vode.
Palata je kakvu ja ne vidjeh
u primorju i ukraj primorja.
Nije ovo samo Vickov ponos
nego ukras c'jeloga Perasta.
Dal' bi mog'o ljepšu kulu gradit'
no što si je meni sagradio?“

Odgovara Fontan graditelju
Slavni majstor primorskih palata:
„Kad me pitaš pravo da ti kažem:
Mogao bih bolju napraviti,
bolju kulu boljemu junaku
što ga rodi u Mlečiće mati“.

Kad je čuo što mu Fontan kaza
Bujović ga sa vr' kule baca.
Kako ga je žalosno bacio
čim je pao on je mrtav bio.

Oni kunu peraškog junaka
i o njemu pišu u Mlečiče
sve na ruke dužda mletačkoga:
„Slavni dužde, gospodaru mili,
ti nam kazni Vicka Bujovića
koga kune svaki od zakona,
od zakona i svijeh regula.
Uzmi njemu plemićke titule
i prognaj ga iz grada Perasta.
Zulumćara Perast ne treba
nako da se sa gradom rugaju“

Kad stigoše dvije knjige čudne
u Mlečiče duždu od Mletaka,
zabrinu se ostareli dužde
pa on piše Vicku Bujoviću:
„O moj sine, Vicko kapetane,
što li radiš po primorju našem,
što li radiš, što li me sramotiš?
Kažu knjige, Vicko zulumćaru,
da kad Vicko pjeva i zapjeva
svi ostali moraju mučati,
tek kad Vicko u me'ani ruča
svi ostali mogu tek ručati.
Kažu knjige, Vicko zulumćaru,
da ti ljubiš peraške djevojke,
al' ne ženiš niti burme spremaš.
Kažu knjige, Vicko zulumćaru,
da ti pljačkaš dubrovačke lađe,
da ti pljačkaš dubrovačko blago
pa ga trošiš kako ti je drago.
Kažu knjige Vicko, zulumćaru,
das' ukrao pašanicu mladu
što je čuv'o Zmajević Matija
po Perastu na r'ječ svoju tvrdu.
Kažu knjige, Vicko zulumćaru
das' bačio Fontan Djovanija
sa vr' kule što ti je gradio,
čim je pao on je mrtav bio.

Čuješ li me Vicko zulumčaru,
il se m'jenjaj ili mi se spremaj,
evo mene tebi s Mlečićima
koji će te u pržun bačiti“.

Kad je Vicko knjigu pročitao
odma'drugu u Mlečice šalje:
„Poočime, dužde od Mletaka,
slavni dužde, gospodaru mili!
Javlaju mi sa tvojega dvora
da i druge knjige si primao,
što drukčije o meni govore.
Što se žale na moje pjevanje
na pjevanje i moje ručanje,
nek ne idu meni u me'anu
tamo važe drukčije regule.
Što je ljubim peraške djevojke,
ja ih ljubim jer se njima ljubi.
Za ljubav mi sila ne treba
dok je meni izgleda mojega.
A što brani Zmajević Trebinjku
što je brani kad je ne odbrani.
Sama ona ide Bujoviću
voli mene no c'jelo Trebinje.
Voli mene nego baba svoga
pašu silnog iz Trebinja grada.
Zmajević'ma Bujoviću smeta
što je Vicko mnogo veći junak
iak' nije plemenita roda.
Hoćашe mi lađu ugrabiti
što je skupa počesmo graditi,
divnu moju Santa Kroće lađu.
Ne dadoh je, nako na oružje,
al' ne smješe Zmajevići mladi.
Što se žale mlaki Dubrovčani
da im tajno pljačkam lađe pune,
to je dužde, dubrovačka laga
jer su oni po tome poznati.
Ja po tvome nalogu i volji
pljačkam samo turske lađe pune.
O tog blaga riznice dopunjam
tebi dužde i našim Mlecima.
Zbog tog meni, dužde, prošlog ljeta
ti plemićku titulu podari,
ti podari titulu nasljednu

čime će se kitit' Bujovići.
Istina je da sam graditelj
sa vr' kule bačio Fontana.

Tri je ljeta kod mene radio
palatu mi dobru sagradio
Al' Đovani grdno je rekao
pa blaženstvo vječno je stekao.
Obitelji njegovoj u Mletke
rabotu sam do kraja platio
jer ne volim da ikom dugujem.

Što mi pišeš da ćeš meni doći
i u pržun mene zatvoriti,
ja u pržun živ ti neću poći
s vama ću se, pod moranje, biti.
Ti bar znadeš da strašljivac nije
kapetane od Perasta grada,
Bujoviću konte od Perasta
što se nikad od bitke ne krije.
Sa mnom jesu moji vjerni bravi
koji mene od nevolje brane.
Dok se Vicko sve u pržun stavi
biće mesa da se ptice hrane.

Nego, bači kletve i pritužbe
neka plove po Jadranskom moru,
da živimo k'a i do sad što smo
u ljubavi i u dogovoru.
Dobro meni, a dobro i tebi,
slavni dužde, poočime mili“.

Više dužde knjigu mu ne piše
pa Bujović po Perastu pjeva,
Vicko pjeva i glasno zapjeva
svi ostali mukom umučaše.

Vicko pjeva o boju slavnome
izmeđ' njega i silnog Osmana,
kapetana od Novoga grada.
Turčinu se dosadilo slušat'
o junaštvu mladog Bujovića.
Hoće Osman Bujovića glavu
da mu krasi kulu Veljeg Brda.

Tu je kulu Osman sagradio
na temelju Svetog Petra crkve.
Sastaše se dva silna junaka
na Krmicu gdje niko ne gleda.
Ali gleda jedno momče mlado
što je stado na pašu izгнао.
Kad udari Osman kapetane
Bujović se po zemljici valja.
Kad udari peraški delija
Osmanu se ništa ne poznaje.
Grohotom se silni Turčin smije:
„Oj kukavče, Vicko Bujoviću,
lažu ljudi što za tebe kažu,
da većega junaka još nema
na primorju i ukraj primorja.
Još danaske na vr' moje kule
tvoja će se glava zalepršat“
Bujoviću ništa ne govori
no se jedva sa životom bori.
Ali zbori ono momče mlado
što je bitku iz potaje gled'o:
“Od ponte ga Vicko Bujoviću,
od ponte ga mačem svojim silnim!”
Poslušā ga Vicko Bujoviću
sa vrhom ga, on, mača udara.
Kako ga je lako udario
sa crnom ga zemljom sastavio.
Vicko pjeva o tom boju slavnom
svi ostali ćute I slušaju.

Dosadilo peraškoj gospodi
sve trpeći zulum Bujovića.
Progovara Štukanović Zane
na tajnome sastanku noćnome:
Neću više, Bog mi, vjera božja,
trpjet zulum Vicka Bujovića.
No čujte me, tajni zatočnici,
dva Matija i ti brate Luka.
Kad Bujović počne da šenluči
i nekome novi zulum čini,
mi ćemo mu prići iza leđa
i nožima posjeć kavgadžiju.
Zmajeviću, i ti Nikoliću,
posjecite dva njegova brava
što ga brane od nevolje ljute”.

Progovara Zmajević Matija,
kapetane pomorskog zanata:
"Po ubistvu silnog zulumčara
bježaćemo slavnom Dubrovniku,
jer će dužde istragu da vodi
o umorstvu svoga kapetana."

Progovara Vukićević Luka
prijatelju kuće Zmajevića:
"Pošlje jedno godinu il' dvije
mi ćemo se u Perast vratiti.
Za ubistvo morskog zulumčara
dukatima svu globu platiti.
Bujović je mnogim dosadio
a i duždu više nije mio".
Što rekoše to i učinješe.

Majskog jutra na peraškom trgu
šetao se Vicko Bujoviću.
Šetao se Vicko sa Ivanom,
sa Ivanom svojim milim sinom.
Pokraj njiju dva njegova brava
ako bi mu bilo za nevolju.
Vicko zbori Matošević Ivu
kapetanu prije Bujovića:
„Skloni mi se Matošiću Ivo,
il' se skloni il' mi se pokloni.

Kapetanstvo dobi zbog famelje
ne u borbi, k'a ja i ostali.

Kapetani kad se će susretnu
slabiji se jačem vazda sklanja."
Htjede Ivo da se Vicku skloni
jer je muka sa njim ratovati.

Al' skočiše zatočnici tajni
i sa leđa Vicka posjekoše.
Posjekoše i njegove brave,
ne stigoše nože da povade.

Samo osta Ivan Bujoviću
pokraj mrtva roditelja svoga.

Od tog doba i Perast propade
za njega se skoro i ne znade.
Od zlatnoga grada u primorju
osta samo priča ova tužna.

Peraštani ubiše vojvodu
zmaj junaka Vicka Bujovića.

Koliko je mora i primorja,
Gore Crne, Brda i Sandžaka,
Herceg Bosne, Srbije i Srema,
nije većeg junaka nastalo
no što bješe Vicko Bujoviću,
Bujoviću konte od Perasta.

Vicko i Jelena Bujović su vjenčani 24. 06. 1703. u Perastu, pred svjedocima Matijom Balovićem i Tripom Kokoljom. Imali su tri sina. U matičnim knjigama Perasta ubilježen je 1702. samo Krsto. (Cristoforo). Iz jednog umetnutog lista, bez naslova, nalazimo da je prvo dijete Bujovića Ivan rođen u Dubrovniku 25. 11. 1697. a najmlađi Stjepan 28. 10. 1703. kršten u Perastu.

Izvor: M. Milošević *Pomorski trgovci, ratnici i meceni*, str. 316.

Sin Stjepan istaknuo se kao suorganizator i sudionik otmice zbog koje su ga poslije Mlečani oštro kaznili jer je to ugrožavalo njihove odnose s Turcima. Otmicom su vratili Garofaliju, ženu Peraštanina Krila Cvjetkovića (nakon njegove pogibije) i njezinu pratnju iz zatvora skadarskog paše Čauševića, što je opjevano u narodnoj pjesmi Pjesma od kursara Grila. Istaknuti predstavnici Bujovića bili su još i gospodarski i znanstveni pisac i političar I matematičar Ivan Bujović te akademik Accademia di Padova Jerolim. Ivan Vicko Bujović 1827. dobio je austrijsku potvrdu plemstva, a 1830. potvrdu naslova "conte veneto". Pretpostavlja se da je posljednji knez Bujović živio u Parizu gdje je bio i zatvoren u tamnici Clichyju jer nije mogao platiti dugove.

Izvor: Radauš, Tatjana (1989); Hrvatski biografski leksikon, LZMK, Bujović

PERAŠKA ŠKOLA NAUTIKE

Dok čitamo ove kratke spomene o značajnim ličnostima koje su pisale istoriju naše Boke, nameće se čuđenje i divljenje istovremeno: kakvi su to silni pomorci, mornari, noštromi, oficiri i kapetani izrastali u toj peraškoj školi ratne i trgovačke mornarice - školi čiji se nauk o teškim, mrtvim čvorovima uči uz sijevanje turskih i piratskih sablji, na najčudnijoj isturenoj punti odbrane, gdje vjekovima Turci drže dio zaliva sa desne obale - Risan, Morinj, dio Kostanjice, pa Verige i sve do Herceg Novog. A lijevo od Perasta, ponovo Turci u Orahovcu, pa tek onda hrišćanska Dobrota i Kotor, pa pod Vrmcem - mali Stoliv a na Prčanju, "*najbrži pomorci u Mletcima*" su svojim brzim gaetama, fustama i filukama održavali pomorski poštanski saobraćaj sa Venecijom.

Svi oni u Boki se paralelno i najintenzivnije razvijaju tokom XVI do kraja XVIII vijeka, često bivali jedni drugima rivali a samo rijetko protivnici.

Mladi Peraštani su prve nauke dobijali tradicionalno od opata benediktinaca sa ostrva Sv. Đorđe, a kasnije od franjevac koji su na poziv opštine Perast 1739. organizovali školu matematike i geografije. Sačuvana su i dva rukopisa opata Đorđa iz Verone, jedan pod naslovom *De arte nautica*.

Julije Balović, sakupljač narodnih pjesama, čije ime nosi naša festivalska biblioteka, inače brodski *škrivan*, još je 1693. napisao detaljni priručnik o poslovima broskog pisara koji su zahtijevali znanja u poslovima sa konzulatima, pravnim, trgovačkim, carinskim poslovima, o osiguranju, štetama, sanitetu, smrtnim slučajevima i nizu važnih poslova. Uz poznavanje, piše Balović, obaveznog rječnika od 488 najvažnijih pojmova na italijanskome, grčom, albanskom i turskom jeziku. Učili su se i posebni trgovački računi pretvaranja mjera i različitih sredstava plaćanja po zemljama Mediterana ...

Interesantni su podaci o učešću pomoraca iz Perasta koji plove pod zastavama Dubrovačke Republike iz čijeg se arhiva vidi da je između 1744. i 1761. g. na dubrovačkim brodovima plovilo 86 pomoraca raznih zvanja iz raznih krajeva Boke, posebno Perasta.

U mletačkoj mornarici baš u to vrijeme, 1756. g. na mletačkim brodovima je plovilo 37 oficira, 23 kapetana fregate, korvete i drugih ratnih brodova i 443 mornara – svi iz Perasta.

Ugled peraške pomorske tradicije i škole se ogleda i u pozivu mletačkog Senata peraškom kapetanu Josipu Bronzi radi konsultacija oko izrade *Zbornika zakona trgovačke mornarice* (1722-1724) koji je i izdat 1786. nakon njegove smrti.

Takođe su Peraštani Miho Grubaš, Antun Zambela i Tripo Smekja bili kartografi.

Priređeno po izvoru: M. Milošević Pomorski trgovci, ratnici i mecene, str. 95-98.).

Već i samo nabranje imena i podataka iz peraške pomorske istorije bi nas daleko odvelo pa ovdje navodimo samo najupečatljivije detalje koji ilustruju duh vremena takvog pomorskog okruženja, stil života, vladanje i običaje.

Dvojica slavni Peraštana kapetan Marko Martinović i admiral ruske flote Matija Zmajević, svojim djelima i životima povezuju ličnosti i događaje koje smo već pominjali: priču o Vicku Bujoviću, porodične veze, poslove i sudbine, pomorsko obrazovanje pa konačno i Rusiju Petra Velikoga.

KAPETAN MARKO MARTINOVIĆ

Kapetan MARKO MARTINOVIĆ (Perast, 1663-1716) - pomorac, matematičar, pjesnik, hroničar.

Bio je, već kao dosta mlad, kapetan na mletačkom brodu Sant Antonio a kasnije je držao nastavu pomorstva u Veneciji, gdje su 1697-1698. iz daleke Rusije stigli boljari Petra Velikog. Senat mu povjerava njih 17 koje je poveo na praktičnu nastavu brodom iz Venecije za Dubrovnik i Bari. U Perastu im drži nastavu iz pomorske teorije. Venecija će ga po povratku i izvještavanja u Senatu, nagraditi doživotnom penzijom.

Sklon peru i sa velikim interesom za događanja u Perastu, napisat će Apologiju kao odbranu Peraštana za ubistvo kontea Vicka Bujovića.

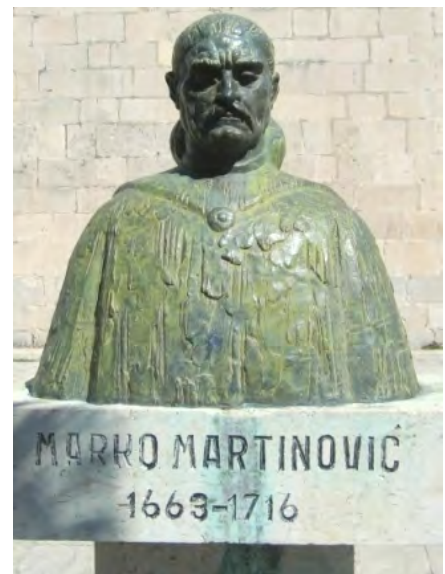
Zapis kapetana Martinovića o karnevalskim igrama u Perastu je arhivski vrlo vrijedan a na italijanskom jeziku opisuje opsadu i osvajanje Herceg Novog od Turaka 1687. godine.

Kapetan Martinović je značajan kao tipični predstavnik peraške škole pomorstva. Možda perašku pomorsku praksu i učenje najbolje ilustruje svjedočenje Draga, sina kapetana Martinovića, koji o svojim prvim nautičkim iskustvima iz perioda 1715-1720. godine, kada ima svega 14 godina, priča kao o pasjem životu, pod torturom, batinama i zlostavljanjima od strane kapetana Bronze, na njegovoj tartani gdje ga je ukrcao baš otac Marko. Kada su se sreli sin i otac u nekoj albanskoj luci, spasio je sina muka ukcavši ga kod sebe. Ali primjećuje Drago *kako je sve to možda i bilo sa namjerom kako bi od prve vidio kakav je težak pomorski život.*

U Muzeju grada Perasta se nalazi ova slika nepoznatog autora i prikazuje upravo kapetana Marka Martinovića koji podučava ruske boljare. Maja 2015. god. slika je vraćena sa restauracije i tom prilikom je održano predavanje sa kojega ovdje donosimo glavne akcente.

Marija Mihaliček, savjetnica Muzeja, govorila je o povijesnoj vrijednosti slike i značaju koje ima za grad Perast:

*"Nije pretjerano reći da je istorijska slika **Kapetan Marko Martinović uči ruske plemiće pomorskim vještinama**, jedan od simbola Perasta, a u muzejskoj postavci jedan od najvažnijih artefakata. Umjetnička vrijednost ovog ulja na platnu iskazana je u njegovom sadržaju, odnosno istorijsko-dokumentarnoj vrijednosti, a ne u umjetničkoj, koja je gotovo - zanemarljiva.*

Ruski car Petar Veliki šalje u Veneciju grupu mladića visokog ugleda iz porodica najvećeg društvenog statusa na pomorsku obuku u kontekstu napora da osnaži Rusiju kao pomorsku silu. Venecijanski Senat pitomce Petra Velikog povjerava kap. Marku Martinoviću iz Perasta, cijeneći njegovo pomorsko iskustvo i sposobnosti. Tako sedamnaestorica kneževa i boljara prva teoretska navigaciona znanja stiču u Veneciji 1697. g. Na dva putovanja Jadranom, primjenjuju naučeno u praksi, a na drugom zadržavaju se u Perastu dva mjeseca 1698. g.

Ova slika govori o najvećoj afirmaciji koju su pomorci iz Perasta stekli u Veneciji, tadašnjoj najmoćnijoj pomorskoj sili. Kapetan Martinović je zaslužan što su se otvorili putevi mnogim Bokeljima, koji su u Rusiji ostvarili sjajne pomorske karijere“.

Ova povijesna slika potječe iz 1711. godine, nastala u želji da se naknadno trajno sačuva uspomena na taj događaj. Također, nije poznat način na koji je stigla u Perast, ali sasvim je sigurno da se slikar poslužio starijim prikazom kao predloškom uz

Dodatak opširnog teksta koji je originalan.

“Vrijeme stalno potvrđuje vrijednost ove slike kao dokumenta jedne od najvažnijih stranica istorije Perasta i početaka organizovanog pomorskog školstva, prvih veza Rusije sa Crnom Gorom i velikih doprinosa pomoraca iz Boke u službi carske Rusije” - istakla je Mihaliček.

Konzervatorica iz Kotora, Jasminka Grgurević se u svom dijelu predavanja osvrnula na oštećenja koja su vremenom nastala na slici, od njene posljednje restauracije u Zadru prije 52 godine, a uslijed njenog boravka na zidu Muzeja i utjecaju promjene temperature i relativne vlažnosti zida i prostorije, kao i načinu restauracije. “Cilj svih sprovedenih mjera bio je konsolidovati stanje djela, spriječiti njegovu dalju degradaciju unoseći što manje novih materijala u njegovu strukturu, zaštititi mnogoslojnost dokumentarnog dokaza kojeg ova istorijska slika nosi. Jedini novi korišteni materijal jeste saten lak, nanesen u 2 sloja”.

(Izvor: radio Dux 01.05.2015.)

ADMIRAL MATIJA ZMAJEVIĆ

(Perast 1680 - Tavrov na Donu, Rusija 1735.)

Perast su sa pravom nazivali kolijevkom Ruske flote. Posebne zasluge za to pripadaju još jednom - čuvenom peraškom pomorcu - Matiji Zmajeviću, koji je prve lekcije naučio na brodovima svog oca kapetana Krsta Zmajevića, istog onog čuvenog Krsta čiju je počerku odveo u Dubrovnik konte Vicko.

Zbog optužbi da je umiješan u ubistvo nasilnog kontea, Matija Zmajević se sklanja od Mlečana kod starog porodičnog prijatelja Petra Tolstoja, sad u Carigradskoj ambasadi, koji ga prima u službu u svojstvu kapetana a zatim šalje u Rusiju.

Polaze ispite lično pred carem i dobija čin kapetana I ranga. Pod admiralom Apraksinom zapovijeda prvim odredom galija, ratnu slavu zadobija u Gangutskoj bitki 1714. g. kada opkoljava i zarobljava 6 švedskih galija i jednu fregatu. A onda 1721, već sa činom kontraadmirala ruske flote, u velikim i važnim bitkama sa Šveđanima prisiljava ih na mir, čime Rusija dobiva prevlast na Baltiku. Postaje vice admiral. Gradi novu rusku flotu, postaje zapovjednik Petrovgrada, dobiva niz ordenja i počasti. 1725. godine Katarina Velika ga odlikuje ordenom Aleksandra Nevskog i činom Admirala ruske flote.

Umro je 1728. g. kao guverner Astrahanske oblasti i zapovjednik Tavrova, glavne ruske riječne ratne baze, a sahranjen je, uz najveće vojne počasti, u katoličkoj crkvi u Moskvi.

Inače, porodicu Zmajević pratimo uredno u Istorijskom arhivu Kotor: dolaze sa Njeguša, selo Vrbe, nakon pada Crne Gore 1499. Nikola, mesar, se pominje u Kotoru 1543, od njega su sinovi Andrija i Vicko, carinici i trgovci, a od njihovih sinova Nikola-Milutin prelazi da živi u Perast, a jedan njegov sin će postati nadbiskup barski Andrija, a drugi Krsto, otac je Matije, kasnijeg admirala ruske flote.

Izvor: R.Kovijanić, *Kotorski medaljoni* str 137-138.

Slavom su se ovjenčali brojni pomorci iz Perasta, kao Julije Balović, kapetan, junak, pisac i pjesnik, Nikola Visković, kapetan i junak iz odbrane Kotora od Barbarose 1539, Vicko Visković kapetan i komandant odbrane Perasta od Turaka 1654, kao i njihovi kasniji čuveni potomci - Alviz Visković zapovjednik "šambeka" u borbi sa Francuzima 1813. i mnogi drugi čiji su životi i djela ugrađeni u ono što nazivamo pomorska slava Perasta i cijele Boke.

Slava admirala Zmajevića je nadahnula člana klapa ASSA VOCE, gospodina Mirka Nenezića za stihove i muziku pjesme *ZMAJ SJEVERNIH MORA* koju je podgorička klapa izvela 2015. godine na XIV Festivalu klapa u Perastu.

ZMAJ SJEVERNIH MORA

U sumrak anđeo obasja peraški vrt,
Pa spusti blagost i nježnost mladom zmaju u skut,
Osjeti radost i čežnju,
U srcu nemir, po djelumrežu,
Što je do zadnje ure dušu stimala.

Bila je zvijezda što mjesecu poklanja noć,
Pjesma što kamenu podari ljubav i moć,
Bila je želja i strepnja,
Đavo je ka'nu u čašu grijeha,
Pošast je smrvio i krenuo usvjet.

U tuđinu, đe se carske lađe zlate,
U daljine, đe led, so i jedra plamte,
Da nošen vjetrom iz rodni gora,
Živi taj hljeb sa sedam kora,
I bude, vjek-vjekova, zmaj sjevernih mora.

ZMAJ SJEVERNIH MORA

(u spomen admiralu Matiji Zmajeviću)

muzika i tekst: Mirko Nenezić
 aranžman: Vjera Nikolić,
 Dragana Armacki,
 Mirko Nenezić.

Mm ... mm ... mm

1. U su-mrak

an - de - o o - ba - sja pe - raš - ki vrt. pa spu-sti bla - gost i nje - žnost mla-dom

Mm... mm.... mm.... mm... mm... mm...

zma - ju u skut, o - sje - ti ra - dost i če - žnju, u - sr - cu

mm... mm.... mm.... mm....

10

ne - mir, po tje - lu mre - žu, što je do za - dnje u - re du - šu sti - ma - la 2. Bi - la je

mm..... mm..... mm.. m.. m..

13

zvje - zda što mje - se - cu po - kla - nja noć, pje - sma što ka - me - mu po - da - ri -

Mm... - mm... - mm... - mm... - po - da -

16

lju - bav i moć, bi - la je že - lja i stre - pnja, da - vo je

ri moć, že - lja

18

ka' - nu u ča-šu grje-ha, po-šast je smr-vi-o i kre-nu-o u svjet. U tu-

u ča - šu

21

đi-nu, đe se car - ske la - đe zla - te, u - da - lji-ne, đe led, so i je - dra

24

plam - te, da no-šen vje - trom iz rod-nih go - ra ži - vi taj

vje - trom go - ra

26

hljeb sa se-dam ko - ra, i bu - de vjek vje - ko - va zmaj sje - ver - nih

hljeb sa ko - ra

28

mo - ra da no - šen vje - trom iz ro - dnih go - ra ži - vi taj

vje - trom iz go - ra, taj

30

Fine

hljeb sa se-dam ko - ra i bu - de vjek vje - ko - va zmaj sje - ver - nih mo - ra.

hljeb sa ko - ra

33

mm - mm - mm - mm - ...mm - ...mm - ...mm - ... - ...mm - mm - mm - mm - m

Mm... - mm...

Coda

dal Segno al Fine, e poi la Coda

36

2. Bi - la je... Sla - va ti vjek vje - kov - ma zma - j - c sje - ver - nih mo - ra.

Molto rittenuto *f* *ff*

PRČANJ I KAPETAN IVO VIZIN

Mi ćemo, u ovoj našoj priči za kratko zaploviti preko zaliva, prema Prčanju, jednom drugom bokeškom pomorskom izvorištu. Rikard Katalinić je 1926. g. ovom malom mjestu posvetio sledeće stihove:

PRČANJU (Rikard Katalinić Jeretov)

Prčanju, Prčanju, galebovo krilo,
Na odmoru tamo ispod kitna brda,
Pred tobom je stijena i sura i tvrda,
Još i kamen goli i timorno bilo;
I Dobrota priča ljepote i milja,
Preko mora tebi bratski pozdrav šilja.
Gdje su tvoji drevni, slavni kapetani,
I galije moćne i hitre i lake?
Tko li odn'je tvoje pomorske junake?
Gdje su tvoji sjajni i gosparski dani?...
Palače su puste, pomalo se ruše
Baš u naše nove i slobodne dane,
Samo Crkva stoji, zapis tvoje duše,
I Gospoda moli, da ti sunce granel!..

Tako su slične a opet jedinstvene razglednice naše Boke. Kao i u Perastu, Prčanj zlatnim slovima upisuje svoje pomorce i ratnike u slavnu istoriju svoga mjesta, porodice: Lazzari, Lukovići, Đurovići, Sbutege, Florio, Verona... U svim značajnim bitkama na moru, sreću se mornari iz Prčanja, istim posvećenim zavjetnicama se zahvaljuju Blaženoj Djevici, sa istom ljubavlju grade svoje crkve i ukrašavaju ih vrijednim ikonama.

Po jednoj pomorskoj službi su Prčanjani bili posebno poznati. „...Pri kraju XVI. st. Prčanjani su bili tako okretni i zapaženi mornari, da su njihove FUSTE na vesla – po svjedočanstvu providura Almora Tiepola (1593) pretjecale mletačke državne lađe... Mlečani su im prije g. 1625. povjerili tešku službu, da na svojim brodovima prenose državnu poštu između Krfa, Kotora, Zadra i Mletaka. ... to je nastariji poštanski saobraćaj na Jadranu...“

Izvor: don Niko Luković u re-izdanju Prčanj, Pomorskog muzeja Kotor, 2010.

Gaete, fuste i filuke sa Prčanja su tako postale dio pomorske istorije.

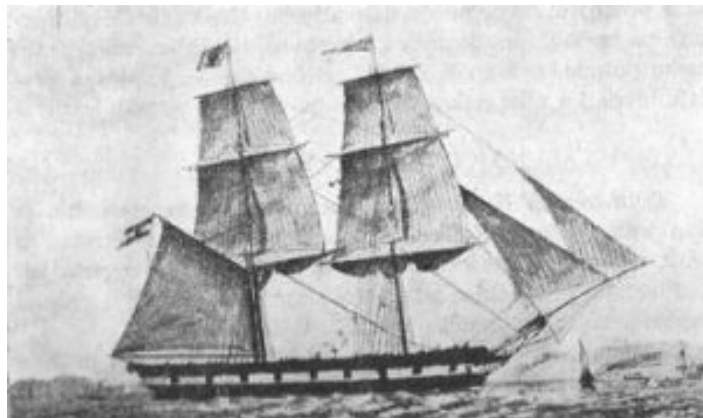
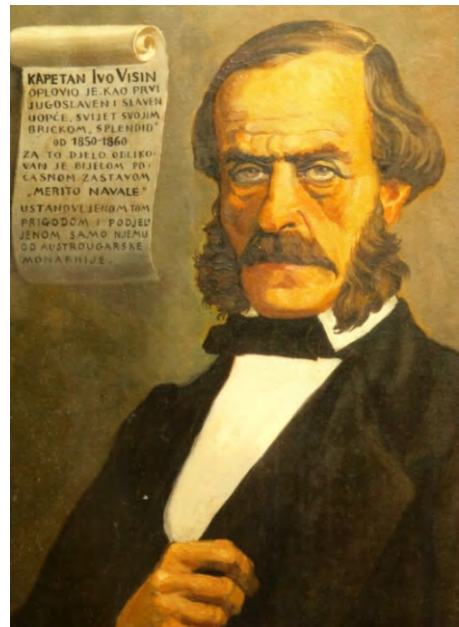
Uvod je to u podsjećanje na najčuvenijeg pomorca iz Boke, nosioca najvećeg odlikovanja za pomorske zasluge: bijele počasne zastave *MERITO NAVALI*, kao i *VITEŠKOG KRSTA REDA FRANJA JOSIPA*, da pomenemo samo najznačajnija odličja.

Njegovo ime je IVO VIZIN, rođen je 1806. na Prčanju.

Nazvat će ga najvećim i najsmelijim navigatorom Boke kotorske jer je prvi, sa područja nekadašnje Jugoslavije, koji je oplovio zemaljsku kuglu.

Iz pomorske porodice, mlad i poletan, hrabar i željan dužih i smelijih plovidbi od tada uobičajenih trgovačkih putovanja, nestrpljivo želi da se otisne dalje, šire i smelije, van ovih bokeških brda, koja ga pritišću, sputavaju...

Kako je to napisao gospodin Miloš Milošević, često citiran u našoj Lirici kao arhivista i pisac vrijednih djela o istoriji pomorstva Boke, sada kao pjesnik, u »Dijalogu pred putovanjem«

Brik SPLENDID sa kojim je kapetan Ivo Vizin oplovio svijet 1850-1860.

DIJALOG PRED PUTOVANJEM (Miloš Milošević)

Nemir je otrovnom rukom
dodirnuo sve oko mene.
Nemir mi skrio ljepote
prirode, mladosti, žene.

Pust mi je zavičaj dragi
sivo zalivsko more,
oštrijem je,
grabljivim kljunom
orao kljuvao gore.

Pusti me, tako je tijesno
pod ovim skućenim svodom!
Horizont hoću bez kraja,
sva mora pod mojim brodom!

Mladost mi prostori zovu,
sirenski glas širina,
zamaha, podviga gordih,
olujni bijes visina!

Neću uz obale plaho
smirene vjetrove lovit,
sva mora staze su moje,
svu zemlju mogu oplovit!
Jalovo kamenje šupljim,
sljepačkim očima gleda,
pružilo staračke ruke,
iz mrtvog zaliva ne da!

*"O nerazumno li zbori
Mladost bez mjere i znanja!
Prevruća mašta ti rađa
nezrele misli i stanja.*

*Ko bi ti novac dao
za takve luđačke snove?!
Zar da mu potopiš zlato
dok drugi sigurno plove?
Ti ćeš pronalaziti, valjda,
zemlje i zlatne rude,
zauzdat ciklonske noći,
gledati šarene ljude!*

*Jadnice! Sa trista ruku
smrt će te grabiti. Idi!
Svinuta kosa joj viri
s bezbrojnih podmorskih hridi
slaće ti glasnike svoje
gusare, groznice, bune,
žeđu ti utrobu gristi
razorne vitlat tajfune."*

"Dosta je! Staračko srce
u tebi umorno bije.
Govori oprez, iskustvo
što se po lukama krije.

Pa nek me udave rađe
vali tog sinjeg groblja -
ne, bezimen član ja nisam
neznanog pomorskog roblja.

Kukavan kapetan samo
skriva se u svakoj dragi
i plovi u pola vjetra
po davno utabanoj stazi.

Oblake silne ću, makar
vezat za katarke svoje,
pa njihovim zanosnim ritmom
snove ostvarit moje!"

Kao da je uvaženi pjesnik Milošević lično prisustvovao žustrim porodičnim raspravama mladog kapetana Iva Vizina i starijih, iskusnijih kapetana, koji pustu mladalačku želju da se oplovi svijet smatraju oholom ludošću.

Vječiti sukob generacija, bez kojega ne bi ni bilo istorijskih podviga i napretka.

Ipak, ništa nije moglo zaustaviti kapetana Iva Vizina: ploveći kao mornar, poručnik, pa kapetan, skupljao je iskustvo, znanje i novac za veliki podvig. Naručice a nakon dvije godine 1850. g. i preuzeti jedrenjak tipa *brik* od čuvenog Andrije Zanona na Rijeci. Solidan, čvrst, 311 tona nosivosti, sa dva topa, novi *SPLENDIDO* će kapetan Vizin prvo isprobavati dvije godine u olujama Crnog Mora, Mediterana, pa Biskajem do luka Sjeverne Evrope, trgovati i spremati se za veliku avanturu.

A onda, 11. februara 1852. iz Antwerpena u Belgiji, sa teretom tekstila, na put oko svijeta: prvo Atlantikom, preko Ekvatora na južnu hemisferu do zloglasnog Rta Horn, pa obišavši ga pacifičkom obalom J. Amerike stiže do Valparaisa u Chileu. Tu će ukrcati hranu za San Francisko pa preko Pacifika do Honolulua, na Havajima. Od sredine 1853. pa do marta 1859. dakle skoro 6 godina, *Splendido* će ploviti i trgovati po Kineskom moru, ostrvima Malezije i Filipina, Singapura, Bankoka i oko cijele Australije.

Više puta je mijenjao cijelu posadu, osim vjernog pratioca poručnika Fridriha Bellavite iz Prčanja, doživljavao je pobune, piratske napade, velike nepogode i oluje.

Konačno, februara 1859., sedam godina nakon početka putovanja, kapetan Vizin i njegov *Splendido* će krenuti iz Singapura ka Evropi, oko Rta Dobre nade, uz Afriku do Gibraltara u Mediteran.

30. jula 1859. god. vezao se u Trstu, nakon 7 godina, 6 mjeseci i 19 dana putovanja.

Bio je prvi koji je pod zastavom Austrougarske oplovio svijet i zato bio nagrađen najvećim počastima uključujući i zvanje počasnog građanina Trsta. Poručnik Bellavita će takođe biti odlikovan *zlatnim krstom za zasluge*.

DIJALOG PRED PUTOVANJEM OKO SVIJETA
(KAP. IVU VIZINU)

Muzika i obrada: Mia Vidović
Stihovi: Miloš Milošević

Vivo

U - - - - - Ne-mir je ot-rov-nom ru - kom
Ne-ću uz o - ba - le pla - hom
Ne - - - mir ru, ru-kom

dir - nu - o sve o - ko me-ne, ne-mir mi skri - o lje - po-te
smi-re - ne vjet-ro - ve i sve o - ko me-ne, me-ne, e lje - po-te, lje-po-te

pri - ro - de, mla-dos - ti že - ne, lo - vit sva mo - ra, sta-ze su
pri - ro - de, mla-dos - ti že - ne, Lo - vit, lo - vit sva mo - ra, sta - ze

mo-je svu zem-lju mo-gu op - lo-vit. Ko bi ti da-o no-vac za
mo-je, mo-je svu zem-lju mo-gu op - lo-vit. E, ko bi no-vac, no-vac za

20

tak-ve lu-đač-ke sno-ve, — zar da mu po-to-piš zla-to dok dru-gi — si-gur-no

tak-ve lu - de sno-ve, — zar da mu po-to-piš zla-to dok dru - gi si-gur-no

25

pló-ve. —

pló-ve, — pló-ve. —

pló-ve, — pló - ve. —

REFREN

Pus - ti me ta - ko je tijes - no — pod

U, ta - ko je tijes - no —

29

o - vim sku - če-nim svo-dom, ho - ri - zont — ho - ću bez kra-ja sva

33

1. mo - ra pod mo-jim svo-dom. —

2. mo - ra — pod mo-jim

37

bro-dom! —

Ob-la-ke sil-ne ću ma-kar —

Ob-la - ke — sil - ne

43

ve-zat za ka-tar-ke svo-je pa nji - nim za-nos-nim rit - mom

e, svo-je pa nji - - - nim rit-mom za - nos-nim

47

sno-ve os-tva-ri-ti mo-je! Ne-ću uz o-ba-le pla-ho smi-re-ne vjet-ro-ve

sno-ve os-tva-ri-ti mo-je, mo-je! Ne-ću pla-ho, e,

52

lo-vit sva mo-ra sta-ze su mo-je svu zem-lju mo-gu op - lo-vit!

lo-vi - te sva mo-ra, sta - ze mo-je, mo-je svu zem-lju mo-gu op - lo-vit! E,

57

Smrt će ti glas - ni - ke sla-ti, gu - sa - re groz - ni - ce bu - ne

smrt će sla-ti, sla-ti gu - sa - re bu - ne

61

dal segno e poi CODA

že-đu ti ut-ro-bu gris-ti i ra-zor-ne va-ljat taj fu-ne taj fu-ne.

že - đu gris-ti i ra-zor-ne va-ljat taj - fu-ne, e

66

bro-dom! Pod mo-jim bro-dom

bro - dom! u - - - - - bro, mo - jim

bro - dom! u - - - - - bro, mo - jim

71

bro - dom!

bro - dom!

POVRATAK PRČANJU

Ja morem po svjetu plovim, O dragi Prčanju grade,
brod mi je moj drugi dom, luko za Boku i svijet,
al' uvijek sa žarom novim krase te i skalinate,
vraćam se Prčanju mom. valovi i parapet!

O dragi Prčanju grade, U tebi sve su mi draže
ponosne Boke si sin, Čakule s rive i vrt
ime ti proslavit znade i jedra, barke i plaže
kapetan Ivo Vizin! Glavati i Markov rt.

Po tebi nekad sam htio, O dragi Prčanju grade
obišao dvorce i hram, pomorca starog dom,
al' srce veliko, skrito, na moru tvoje su nade
tek sada u tebi znam. i ljubav za Bokom svom!

Vladimir Brguljan

Vladimir Brguljan rođen je u Zrenjaninu. Otac mu je bio kapetana duge plovidbe iz Prčanja, majka Bokeljka, pa kao kod većine pjesnika koji žive dalje od mjesta svojih uspomena, nostalgija mu pjesme dodatno obogaćuje ljubavlju prema Boki. Naslovi pjesama to i dokazuju: *Perast, Boki, Kotor, Povratak Prčanju...* Zbirke pjesama objavljuje od 1979. god. - *Bez mora*, 2008. god. zbirku *Kuća u Perastu*, 2009. god. *Putovanja*, a zbirka *Zaboravljena luka* objavljena je 2015. godine. Objavio je i dvije knjige sa izborom poezije jugoslovenskih pisaca o Boki, pod naslovom *Nemirni zaliv* 1991. god. i *Zaliv tišine* 2007. god.

KARTA BOKE ONIH VREMENA

Već smo pomenuli čudesnu kartu Boke gdje velike sile, Venecija i Turska, vjekovima čuvaju svoja strateški važna uporišta. U njima trgovina, pomorstvo, suživot naroda ipak teče, doživljavajući čak velike uspone i procvat ali i strašne pohare, opsade, bitke i tragedije. U glavnim pomorskim centrima i njihovim prigradskim naseljima, u Perastu, Dobroti, Kotoru, Prčanju pa okolo - obalom Vrmca, Stolivom do Tivta, važnog zbog solane i imanja bogatih Bokelja, život pod patronatom Venecije se drugačije odvija nego u okolini koja je pod turskom upravom. U Herceg Novom, Turci dugo drže važno uporište na ulasku u Boku, zajedno sa mjestima do Veriga, pa Risanskim zalivom do Morinja i samog Risna koji je pod Turcima sve do 1687. Grbalj, plodna oblast između Kotora i Budve, sa nekoliko važnih uvala na obali, pod turskim je suverenitetom sve do 1718.god. Paštrovići su još od 1423. a Budva od 1435. god. pod Mlecima, kao granična oblast prema Baru i Ulcinju pod vlašću Turaka, koje je Venecija izgubila 1571. god.

Na takvoj prošaranoj karti raznih vladara i suživot u graničnim područjima je obilat događajima, opasan, kako na moru tako i po manjim, slabije zaštićenim mjestima, pod stalnim prijetnjama raznih napada koje podržavaju Turci. Njihove manje flote često krstare Jadranom, baš kao i alžirski, tunežanski i ulcinjski pirati. Ulcinj, pod Turcima od 1570. god. predstavlja opasnost kao utvrđeni centar turske piraterije. Pljačke nezaštićenih mjesta i sela, otmice bogatijih građana, pa i čitavih porodica, stalna su pogibelj. Zarobljeni muškarci često završavaju kao veslači po brodovima, a ostali kao roblje.

U festivalskoj *LIRICI*, razumljivo, ne stavljamo akcenat na opise istorijskih zbivanja, pomorske bitke i zaista brojne podvige slavni pomoraca Boke, već na poeziju i muziku tih uzbudljivih vremena.

Ipak, upravo nas ta vremena i povezanost zbivanja u Boki i njenoj neposrednoj blizini, upućuju na istorijsku, pomorsku i muzičku šetnju do Paštrovića, Herceg Novog i Tivta.

Castel lastua (Petrovac) 1909.

Današnji Petrovac se kao Lastva prvi put pominje u "Ljetopisu popa Dukljanina" iz XII vijeka, a takođe i u povelji kralja Milutina iz 1308. godine.

BUDVA I PAŠTROVIĆI

POMORSTVO PAŠTROVIĆA I BUDVE

Poseban položaj Paštrovića i Budve, koji su svojom obalom otvoreni moru i strujama, onemogućavao je stvaranje makar jedne jače, zaštićene luke. Pa i pored te otežavajuće okolnosti, ta su mjesta ipak dala svoj skromni prilog bokeljskom pomorstvu, a politička im je istorija dosta slična. Budva, za koju se zna još iz doba Feničana i utvrđeni grad Sveti Stefan su glavni centri Paštrovića. Budva ima bogatu istorijsku prošlost i seže u V vijek p.n.e. Prema brojnim legendama Budva je najprije bila grad Ilira. Njeni prvi stanovnici bili su kralj istorijski poznate Tebe - Kadmo i kraljica Harmonija.

Za vrijeme Rimljana ovi su krajevi administrativno ostali na južnoj granici rimske Dalmacije. U srednjem vijeku pripadaju Vizantiji, zatim zetskim vladarima i Nemanjićima. Za doba kralja Milutina i cara Dušana, Budva dobija autonomiju i stvara prve temelje svog gradskog i pomorskog života. Nemanjići su značajni za duhovnost Paštrovića jer se tada grade paštrovski manastiri Duljevo i Gradište, gdje se i danas vide freske Stevana Nemanje Prvovjenčanog, Sv. Save, Milutina, kraljice Jelene i Stevana Dečanskog. Mnoge stare paštrovske odluke donosile su se po »carostavniku«, a to su svježi tragovi Dušanovog zakonika.

Posle smrti cara Dušana (1355. god.) Đurađ Balšić zauzeo je Budvu 1367. god. i ona će ostati u posjedu Balšića sve do smrti poslednjeg Balše III, do 1421. god. Budva je tada trgovačka luka Zete, vrlo živa i napredna, jer je dobro povezana kopnenim putevima sa ostalim mjestima i rudnicima u bližem i daljem zaleđu. Balšići su unaprijedili trgovinu sa Kotorom, Dubrovnikom i Albanijom, posebno rudama i solju, imali su 4 ratna i 8 trgovačkih brodova.

Antička nekropola u Budvi

Bojeći se Turaka, Kotor je pod Venecijom od 1420. god., Paštrovići od 1423. god. a Budva od 1435. god. Pod mletačkom zaštitom, razvijaju svoje pomorstvo u granicama svojih mogućnosti koje su bile ograničene neposrednim susjedstvom Turaka u Baru i Grblju i stalnom prijetnjom njihovoj relativnoj slobodi i trgovini. S druge strane, turska opasnost približila je njihove i mletačke interese. Zajednički interes - odbrana protiv Turaka, bio je koristan za jedne i druge, naročito za Mlečice koji su znali da vješto koriste Paštroviće i ove krajeve u svoje političke i privredne svrhe. Paštrovići su s druge strane imali razne trgovačke povlastice. U Veneciji su za svoje brodove imali sopstveno mjesto u pristaništu, bili su oslobođeni od nekih taksa i uživali druge privilegije.

Za doba Mlečana, Budva izgrađuje brodogradilište i gradi male brodove za obalnu plovidbu koji su bili vrlo korisni. Ima podataka da su plovili po istočnom Sredozemlju, čak do Carigrada. Njihovi proizvodi su: sir, masline, ulje, vino, rakija, suve smokve, sušena riba i meso,

loj, vuna, koža, vosak, med, so i slana riba. Tokom Morejskog rata (1683-1699) česti su okršaji protiv Turaka na moru, a naročito protiv ulcinjskih pirata. S druge strane poznati su bili paštrovski korsari, Andrija Mitrović, Marko Bečić, Marko Rafailović, Krsto Perazić i naročito Krsto i Zane Kažanegra koji su bili poznati i po Dalmaciji.

U XVIII v. Budva je i dalje važna vojna i saobraćajna baza, ona ima pomorska skladišta sa hranom i brodskom opremom i važna je sanitetska stanica pa primorava mnoge brodove da održe karantin u Petrovcu gde je bio mletački lazaret, pogotovo za one brodove koji dolaze iz turskih luka. Pominju se 9 kapetana i 24 patruna a češće Marko i Dimitrije Roza, Marko Perazić, Krile, Ivo i Petar Medin, Matija Kojović, Krsto Bečić i Nikola Anzulović. Njegovim je brodom krenuo arhimandrit Petar Petrović Njegoš (docnije mitropolit) za Rusiju 1775. god. Zabilježeno je da su Paštrovići 1808. god. imali 6 kapetana duge plovidbe i 287 mornara i veslača.

Za vreme Napoleonovih ratova (1797-1814) Budva i Paštrovići bili su izloženi raznim rekvizicijama i nemirima što se negativno odrazilo na pomorstvo ovih krajeva. Francuski general Pachtod izvršio je kaznenu ekspediciju protiv Paštrovića 1812. god. Tom prilikom poharan je manastir Praskvica i uništena velika dragocjena arhiva stare paštrovske opštine koja se čuvala u ovom manastiru. To je bio gubitak od neprocjenjive kulturne vrijednosti.

Posle Bečkog kongresa (1815. god.) Austrija je vladala ovom obalom sve do Spiča, tako da joj ona pridaje istu važnost kao i Venecija. U razdoblju od 1830-1880. god. Budva se naglo uzdiže i poseduje 32 jedrenjaka obalne plovidbe i 4 jedrenjaka duge plovidbe, 38 brodovlasnika, 35 kapetana i patruna i oko 140 mornara; ona ima 15 registriovanih gajeta sa 45 mornara. Pomorski kapetan Jovo Mitrović iz Paštrovića bio je poznat kao narodni dobrotvor, a kap. Stevo Medin, takođe iz Paštrovića, zapovednik »Obilića« i »Navjestnika« bio je vrlo zaslužan prilikom oslobođenja Ulcinja i Bara 1878. god. On je tajno donosio oružje crnogorskoj vojsci i iskrcavao ga u Buljarici. Nikola Armelin, kapetan i brodovlasnik iz Budve i njegovi nasljednici, razvili su jako pomorsko poslovanje na Dunavu. Postepeno i blagodareći stalnoj saradnji i naporima ostalih Bokelja koji su radili na donjem Dunavu pokrenuto je pomorstvo Rumunije i Bugarske na Crnom Moru. U razvitku i unapređenju pomorstva u ovim zemljama naši bokeljski pomorci bili su zaista preteče i pioniri, to treba naročito istaknuti. Dobar dio Paštrovića, u razdoblju od 1860-1912 god. radili su u Carigradu, u pristaništu Galati, kao pomorski agenti, mešetari i snabdjevači brodova, naročito su *bili poznati* Joko Davidović i Ilija Zenović.

Obilić, brod kapetana Stijepa Medina

Dušan Medin, arheolog, govoreći o Stjepanu Medinu: „... ima jedan od najljepših nadgrobnih spomenika na tom groblju - jednostavan i elegantan sa isklesanim sidrom obmotanim mornarskim užetom. Kapetan je pohranjen odmah pred ulazom u staru Medinsku crkvu čiji je, vjerovatno, i bio jedan od ktitora prilikom radova na crkvi krajem XIX vijeka“...

Jedrenjaci Budve i Paštrovića imali su istu sudbinu kao i u ostalim mjestima Boke. Oni su postepeno nestajali u oštroj konkurenciji sa parabrodima, a tako isto i nebrigom Austrije koja je preferirala Trst. Prvi svetski rat prekinuo je njihovu pomorsku djelatnost i mnogi su pomorci odselili za Ameriku. Danas, stanovnici Budve i Paštrovića rade mahom u turističkoj privredi, ali ima ih takođe koji plove našim brodovima i nastavljaju pomorsku tradiciju svojih predaka.

Izvor: Predrag Kovačević, Istorija bokeljskog pomorstva

Kultura, muzika i pjesništvo

O burnoj istoriji Budve i Paštrovića svjedoče mnogobrojni spomenici kulture, crkve i manastiri: crkva Sv. Ivana iz VII v., crkva Santa Maria in Punta iz 840. godine, crkva Svete Trojice iz 1804. U manastiru Stanjevići 1798. je izglasan prvi Crnogorski zakonik. Tri crkve čine manastir iznad Svetog Stefana, sa freskama iz XVII v. i predstavljaju centar pismenosti kod Paštrovića. Manastir Reževići je iz XIII v. a nedaleko od Petrovca manastir Gradište iz Srednjeg vijeka.

Iz ovih krajeva su: srpski despot i Paštrovski knez Stevan Štiljanović.

Pjesnik **Krsto Ivanović**, učitelj, pjesnik, hroničar, libretista, bio je član *Filharmonijske, Delfijske* i *Akademije Umjerenih* u Veneciji, gdje stvara i prati tokove evropske operne produkcije. Napisao je svojih pet drama-libreta u rasponu od 1663. do 1674. godine. O muzičkom životu Budve najprije saznajemo zahvaljujući *Budvanskim analima* Krsta Ivanovića, koji detaljno opisuje forme kulturnog života. Tako, možemo pratiti događaje koji se vezuju uz katedralu Sv. Ivana Krstitelja u Starom gradu (Katedralu Budvanske biskupije, koja je bila aktivna do 1828., kada potpada pod jurisdikciju Kotorske biskupije, pod kojom egzistira i danas, ali kao titularna). Dakle, saznajemo da je Katedrala Sv. Ivana imala svoje orgulje, orguljaše, a vidi se i način biranja orguljaša (od strane Velikog vijeća). Drugih podataka o ovom instrumentu nema, osim da je građen u drugoj polovini XVII vijeka. Proslava zaštitnika grada bila je prilika da se građani okupe te svečanom procesijom, pjesmom i sviranjem obilježe patrona.

Čuveni pustolov **Stjepan Zanočić**, rođen je u Budvi 1751. godine. Proveo je više godina na učilištima u Padovi i Veneciji a česta putovanja su mu donijela uočljivu kulturu i ponašanja i izražavanja, što je rezultiralo njegovim članstvom u nekoliko evropskih akademija. Do izgnanstva iz Italije druguje sa Tomom Medinijem i Kazanovom a u Francuskoj sa Rusoom, D'Alambertom, Marmontelom pa čak i Volterom. Od velikih muzičara, zabilježena je prepiska i sa Glukom. U svakom predijelu u kojem je boravio, pisao je poeziju i prozu, te 1773. godine izdaje *Opere diverse* i *Poesie* u kojima sabire svoja i tuđa ostvarenja. Drama *Pigmalion* u stvari nije u originalu njegova, već je prijevod Rusoovog istoimenog djela. Zanočić je nerijetko predstavljao tuđa ostvarenja kao svoja, ali i svoja potpisuje imenima tadašnjih pjesnika, poput Rusoa, što mu je donosilo visoke poene u javnost. Njegova *Turska pisma*, oblik epistolarnog romana, izdatog u Drezdenu 1776. dr Aleksandar Radoman smatra prvim novovjekovnim romanom crnogorske književnosti. Pripadnik je tzv. *paštrovskog sazvježđa evropskih pustolova*, kako je to u jednom zborniku naveo Marko Sudić.

Manastir Stanjevići

Manastir Gradište

Drugi znameniti pustolovi iz sazvežđa paštrovskoga porijekla su Tomo Medin, Primislav Marko Zanočić (brat Stjepanov) ali i Simeon Narandžić-Zorić i David Narandžić. Za Simeona postoje podaci da je bio mecena muzičara i da je na svom dvoru organizovao česte muzičke događaje, poput scensko-muzičkih djela, balova, koncerata itd.

Slikari Anastas i Špiro Bocarić su, takođe, rođeni Budvani. Slikar Marko Gregović, rođen u Petrovcu, prije stotinjak godina organizovao je prvu samostalnu izložbu slika u Crnoj Gori.

Priređeno po izvoru: Kultura i muzika Budve i Paštrovića: fragmenti Conference Paper - August 2014 uploaded by Ivan S. Vukčević on 27 November 2015.

Poetski dio priče iz Paštovića započinjemo listanjem Paštrovskog almanaha, (Poezija) gdje nalazimo ovu pjesmu nastalu najvjerojatnije u doba vladavine Mletaka.

PJESAN -

Kazivala Jane Ot (bilježio Luka Lukša Medin, priredio dr Vojmir Vojo Medin)

Hranila djevojka	Na to mu gjevojka	Manje poklonila
Tri stvari potajne	Malo zahvalila	Aj mala ti hvala
Tri siva sokola	Manje poklonila	Moj kralju Franceski
	Aj mala ti hvala	Jer ja toga dobra
Jednoga hranila	Moj kralju španjolski	U moje majke imam
Rosom od proljeća	Ja od toga dobra	
Drugoga hranila	U moje majke imam.	Kojega hranila
Hranom od nebesa		Zdravljem i veseljem
Trećega hranila	Kojega hranila	Toga je poslala
Zdravljem i veseljem.	Hranom od nebesa	Duždi od Mletaka
	Toga je poslala	A dužde gjevojki
Kojega hranila	Kranju franceskomu	Konja i junaka
Rosom od proljeća	A kralj mi gjevojci	
Toga je poslala	Svile nekrojene	Na to mu gjevojka
Kralju španjolskomu		Puno zahvalila
A kralj mi gjevojci	Na to mu gjevojka	Više poklonila
Spenze nebrojene	Malo zahvalila	Aj lijepa ti hvala
		Dužde od Mletaka
		Jer ja toga dobra
		U moje majke nemam.

Književnik i narodni poslanik Stjepan Mitrov Ljubiša, (1824-1878) jedna je od najslavnijih ličnosti Paštovića. Kao osamnaestogodišnji mladić postao je sekretar opštine u Budvi. Zalagao se za ravnopravnost jezika i vjera u Boki.

Izabran je 1861. godine za *zastupnika bokeških opština na Dalmatinskom saboru*, a od Sabora kao *odaslanik na Carevinsko vijeće*. Stekao je ugled istaknutog narodnog tribuna i spasitelja, pa ga je austrijski car 1870. godine naimenovao za predsjednika Sabora. Sedamnaest godina aktivno je učestvovao u parlamentarnom životu, držao govore, pripremao i podnosio zakonske predloge.

Originalnim književnim radom, pišući na narodnom jeziku, bavio se tek u posljednjoj deceniji svoga života (1868-1878). Najznačajnije mu je djelo *Pripovijesti crnogorske i primorske*, među kojima su vrlo poznate *Kanjoš Macedonović*, *Skočidjevojka*, *Pop Andrović novi Obilić* i dr. Pred kraj života objavio je *Pričanja Vuka Dojčevića*.

Za ovaj broj *Lirice*, odabrali smo posebno temu *Skoči djevojka*. Po predanju je djevojka po imenu Ruža bježala ispred otmičara i kad nije imala kuda, a neželevći da je uhvate, skočila je sa visoke stijene u more da bi ostala vjerna svome zaručniku. Što je bilo sa njom ne zna se, jedni kažu da su je odnijeli morski valovi a drugi da se odmah pretvorila u ribu-djevojku i da i sada dolazi i kruži obalom Petrovca.

O ovoj ljubavi piše i S. M. Ljubiša u priči *Skočidjevojka*: "Ruža stade da bježi k moru hitro kao divokoza. Ona dvojica koja su izostala ne htjedu za njom u sustopice, jer su se stidjeli da ih ko vidi gdje trče za ženskom glavom no potrкну sa strane da je izdaleka opkole. Kad Ruža na vrh rta, kad li tamo puta nema, već prostrano more nisko, plavo nebo visoko, a hajduci za plećima. Stan` djevojko nijesi pobjegla - vikne rado. Ruža se prekrsti i klikne: 'O duši ti bilo!' pa strmoglavi niz onu visoku lit".

Njen vjerenik Stevan, piše dalje Ljubiša, koji se u međuvremenu poturčio i postao paša, kada je doznao za smrt svoje vjerenice, bolno je uzviknuo: "Sad roditelja nije, ujaka nije, žene nije, porodice nije, nije duše, nije obraza, sve mi je propalo, sve sam na svijetu izgubio osim svijesti zločina, koja me mori danonoćno", i pokuša da izvrši samoubistvo ali ga je u tome iguman spriječio i poveo ga u manastir Hilandar da tamo okaje svoje grijeha i da se Bogu moli za plemenitu Ružinu dušu, piše dalje Ljubiša u pripovijetci.

Perom savremene lirike o *Paštrovskoj Pepeljuzi* piše dr Mila Medigović Stefanović, u svojoj *Zavičajnoj škatuli*. Autorka je rođena u Titogradu gde je i maturirala u tamošnjoj Gimnaziji; živjela je u Baru, Žukovici, Petrovcu na Moru, Kotoru, Cetinju, Pljevljima, Beogradu, Svetozarevu (Jagodini) i Kragujevcu. U Beogradu je diplomirala i doktorirala na Filološkom fakultetu. Magistrirala je u Novom Sadu na feminološku temu. Radila je kao činovnik, profesor i bibliotekar. Bavi se književnim radom - ponajviše kritikom, esejistikom i kulturnom historiografijom. Autor je monografija: *Nevjesta u svadbenom krugu* (1995), *Narodna biblioteka u Kragujevcu* (1866-2004) (2005), *Jagodinsko bibliotekarstvo* (1851-2011) i *Uramljena ljetovanja* (2013). Priprema knjigu ženskih eseja *Mjesečeva svjetiljka*. Živi, istražuje i piše u Beogradu.

SKOČIDJEVOJKA
(Paštrovska Pepeljuga)

Skamenilo se majčino mlijeko u tebi,
nevična jezerska plivačice.
Obećana, necjelivana,
maćehinski odniviljena, ugasnice mlada!

Tvoju snitvu i priček
u kući od bosiljka i ruzmarina,
tvoje uhvanje u biser blagoslova
pred momačkim pragom, nevjera obestrvi.

Savlada te djevojački umor,
teški naramak praznine i ničega.
Pelinov vijenac lažnih svatova,
tvoje potonje vidjelo.

Sa nigđice, na međi vode i oblaka,
đe ćeš, što ćeš, u kršu zatečena?
Iza, gorom ogrnuta planina,
ispred modri pelig, spas!

Bogu odanosti i Bogu čekanja,
licu i naličju Boga ljubavi,
ostaše dva dukata i nenošeni prsten
iz tajne zemaljske škrinje.

U skršenom zagrljaju rukovet neba i
nevjestino ruho od morske pjene.
Čestito plaćena pudbina vječitoj plovidbi
zatomljenoj u mramor legende.

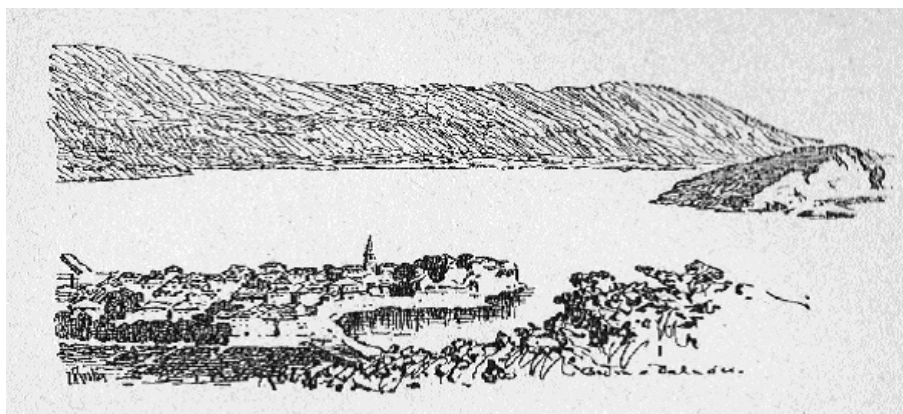
Drugi izbor iz savremene poezije *Paštrovskog almanaha*, je kratka pjesmica Radmile Franićević, rođene Davidović (Buljarica, 1944.) koja je po završetku pedagoške škole predavala u Petrovcu engleski jezik. Objavila je zbirku poezije.

DVA STARA RIBARA

Čujte priču što more šapuće:

„Dva naša znanca stara,
vjerna drugara, ribara
više nijesu kod kuće.“

Nemirni val o stijenu bije
to možda ipak je varka
tu su i more i barka -
ipak, nešto nije k'o prije.

L. Kuba - crtež Budve, iz knjige Pjesme dalmatske iz Boke Ludvika Kube (1907. g.)

Tradicijom Paštrovića (opisi Paštrovske svadbe, kola, običaja, pjesama i tekstova) bave se gotovo svi istaknuti sakupljači narodnih pjesama, od Vuka Karadžića, Vuka Vrčevića, don Srećka Vulovića, Sava Nakićenovića do Jovana Vukmanovića i mnogih drugih (*Medin 2016*). Dionizije Miković tokom 1891. objavljuje niz tekstova o paštrovskoj svadbi, dok se muzičkom obradom tema iz Paštrovića bave i Dionizije de Sarno San Đorđo (opera *Gorde*, na pripovjetku S. M. Ljubiše *Gorde ili kako Crnogorka ljubi*), Mihovil Logar (muzička igra *Paštrovski vitez*, po tekstu *Kanjoša Macedonovića, 1974.*).... Pjesme zapisuju i najistaknutiji melografi i etnomuzikolozi Frano Kuhač (1869), Miodrag Vasiljević (1953), Nikola Hercigonja (1954) Jovan Milošević (između 1936 i 1955) i Zlata Marjanović (od 2002. godine).

Obrada po izvoru: Zlata Marjanović Začuh vilu u dubravi đe pjesan poje.

Orkestar društva iz Petrovca - tridesete

Svakako u kontekstu kulturnog stvaralaštva nezaobilazan je *Paštrovski almanah I i II* (2015-2016) čiji je treći broj u pripremi. Ova publikacija koju uređuje dr Miroslav Luketić, predstavlja zbirku tekstova domaćih i inostranih autora na različite teme iz oblasti umjetnosti, kulture, društveno-ekonomskih pitanja Paštovića.

Projekat *Paštrovske muzičke teme* u organizaciji *Udruženja Paštovića* i prijatelja Paštovića u Beogradu *Drobni pijesak*, okupio je 2014. godine savremene poslenike kulture Paštovića, među kojima maestra Bojana Sudića, dr Zlatu Marjanović, dr Milu Medigović Stefanović, Dušana Medina, dr Pavla Anđusa, mr Ana Zečević kao i mlađe kulturne radnike Kaću Zenović, Danijelu Medigović Kuč i druge. Oni su oživjeli uspomene na muzička djela Milorada Perazića, Nikole Gregovića, Branka Zenovića, kao i na vrijedna muzička ostvarenja, tradicionalna i ovovremena, inspirisana temama iz Paštovića.

U nizu narodnih pjesama iz Budve i Paštovića, bilježimo naslove: *Soko leti preko Budve grada*, *U košulji đevojčica*, *Koliko noće noćas bi*, *Prođoh goru, prođoh drugu*, *Fatajte se bijele ruke*, *Bosioče u širinu rasti* (Budva, Franjo Kuhač, *Južno-slovenske narodne popievke 1878–1941*; Jovan Milošević, *Zapisi narodnih pjesama iz Crne Gore*), *Ko vince pije u slavu Božju*, *Domaćine, daj nam piti vina*, *Junak junaka okom pogleda*, *Pade cvijetak narandže*, *Uz trpezu, niz trpezu*, *Sitan kamen do kamena*, *Još mi tamo zovemo*, *Oj blago si nama*, *Osu se nebo zvijezdama* (Paštovići, Jovan Milošević, *Zapisi narodnih pjesama iz Crne Gore*), dok Miodrag Vasiljević, u Petrovcu na Moru zvučno zapisuje još i *Začuh vilu u dubravu đe pjesan poje*, *Oj jelova goro*, *Što u dvore, što pred dvore, što'no govore*, *Pošli zbogom kićeni svatovi*, *Svili prede lijepa đevojka*, te niz svadbenih pjesama. Dr Zlata Marjanović pominje i 30-tak pjesama koje je nešto kasnije od Vasiljevića takođe u Petrovcu na Moru zvučno snimao N. Hercigonja, poput pjesama *Soko leti visoko*, *Vior dolom duje* itd. Zlata Marjanović bilježi u Budvi četrdesetak pjesama, među kojima su i *Igrah se zlatnom jabukom*, *Krneval se razbolio*, *Savila se bjela loza vinova*, a u Paštovićima oko stošezdeset pjesama, poput pjesama *Vino pije Dojčin Petar*, *varaždinski ban* ili *Primorkinja konja jaše*.

Moderato ♩ = 100

66. Будва

Со - ко, со - ко ле - ти, со - ко,

со - ко ле - ти, со - ко, со - ко ле - ти

пре - ко Бу - две гра - да.

Iz Zapisa narodnih pjesama iz Crne Gore, Jovan Milošević, priredila Zlata Marjanović 2000.

Ženska klapa HARMONIJA iz Budve, osnovana je 1983. god. Voditeljka klape, prof. Mirjana Pajović posebno je zaslužna za popularizaciju i njegovanje tradicionalne narodne pjesme Budve i Paštrovića koje obrađuje za klapu Harmonija. „Veliki rad i upornost, pravilno odabran i stalno proširivan repertoar, dobro pripremljeni i osmišljeni nastupi i često podmlađivanje grupe, imaju za posljedicu da Harmonija postoji više od tri decenije. Zahvaljujući takvom radu, ova grupa je postala sastavni i nezaobilazan dio kulturne i turističke ponude Budve“.

Izvor: Začuh vilu u dubravi đe pjesan poje, - Zbornik radova o paštrovskoj i budvanskoj muzičkoj tradiciji i srodnim temama.

Iz iste knjige, za ljubitelje tradicionalnih pjesama priređenih za klapsko pjevanje, donosimo dvije pjesme iz velikog opusa obrada koje je napravila prof. Mirjana Pajović.

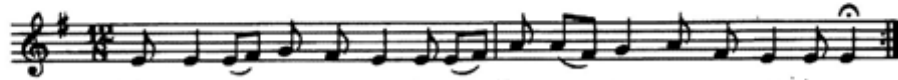
Za pjesmu *Primorkinja* dr Zlata Marjanović navodi da pjesma najčešće prati ples u Paštrovićima, najpoznatiji kao *paštrovsko kolo*. Postoje brojne poetsko-tekstualne varijante ove pjesme u mnogim krajevima, zapisane još od Vuka Karadžića (u Dubrovniku). Na pjevanje Biserke Bogičević, koja u ovoj pjesmi u dosta dužoj originalnoj formi, poštuje paštrovsku tradiciju, prof. M. Pajović je obradila i učinila vrlo popularnom.

I druga pjesma, *O, jelova goro*, takođe se pjeva u Paštrovićima uz tradicionalni ples.

ПРИМОРКИЊА

Традиционална паштровска песма

Музичка обрада: М. Пајовић

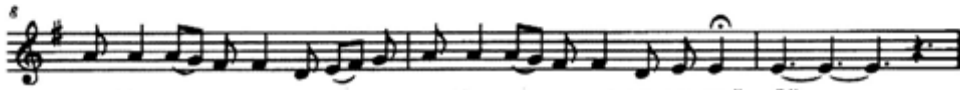
1. При-мор-ки-ња ко-ња ја-ше, При-мор-ки-ња ко-ња ја-ше
 2. Сре-бр-ном се ђор-дом па-ше, сре-бр-ном се ђор-дом па-ше.
 3. На бу-нар се над-зи-ра-ше, на бу-нар се над-зи-ра-ше.
 4. Са-ма со-бом го-во-ра-ше, са-ма со-бом го-во-ра-ше:

"Фа-ла Те-би, Ви-шњи Бо-же, што без Те-бе бит'не мо-же.

ди-вна 'л ти сам и ру-ме-на, још да су ми цр-не о-чи,

три бих гра-да пре-ма-ми-ла, три бих гра-да пре-ма-ми-ла." Ој! _____

5. У-хва-ти-ше При-мор-ки-њу, у-хва-ти-ше При-мор-ки-њу.
 6. Мје-ри-ше јој ма-чем ко-су, мје-ри-ше јој ма-чем ко-су.
 7. Кад ли ко-са до-ста ду-жа, кад ли ко-са до-ста ду-жа.
 8. А од ма-ча ју-нач-ко-га, па је би-ла бе-гу љу-ба.

Ој! _____

Приморкиња коња јаше,
 Сребрном се ђордом јаше.
 На бунар се надзираше.
 Сама собом јовораше:
 „Фала Теби, Вишњи Боже,
 Што без Тебе, бић' не може.
 Дивна ли сам и румена,
 Још да су ми црне очи,
 Три бих града јремамила.“

Ухвајише Приморкињу,
 Мјерише јој мачем косу,
 Кад ли коса досџа дужа
 А од мача јуначкоја,
 Па је била беју љуба.

О, ЈЕЛОВА ГОРО

Традиционална паштровска свадбена песма

Музичка обрада: М. Пајовић

1. О, је - ло - ва го - ро, —
 2. У тра - ви зс - ле - ној, —
 3. Ни - ко те не мо - га, —
 4. А да - нас те про - ђе, —

О, је - ло - ва го - ро, Ој! —
 У тра - ви зс - ле - ној, Ој! —
 Ни - ко те не мо - га, Ој! —
 А да - нас те про - ђе, Ој! —

О, је - ло - ва го - ро, Сва у је - ле
 У тра - ви зс - ле - ној, ру - жи ру -
 Ни - ко те не мо - га, од ми - ри - са
 А да - нас те про - ђе Па - штров - ка ђе -

Сва у је - ле ра - сла, сва у је - ле ра - сла,
 ру - жи ру - ме - ној, у ру - жи ру - ме - ној,
 од ми - ри - са про - ђи, од ми - ри - са про - ђи. Ој! —
 Па - штров - ка ђе - вој - ка, Па - штров - ка ђе - вој - ка.

ра - сла, сва у је - ле ра - сла, сва у је - ле ра - сла,
 ме - ној, у ру - жи ру - ме - ној, у ру - жи ру - ме - ној,
 про - ђи, од ми - ри - са про - ђи, од ми - ри - са про - ђи.
 вој - ка, Па - штров - ка ђе - вој - ка, Па - штров - ка ђе - вој - ка. Ој! —

О, јелова јоро,
 Сва у јеле расла.
 У њрави зеленој,
 У ружи руменој.
 Нико ње не моја
 Од мириса јрођи.
 А данас ње јрође
 Пашишовка ђевојка.

HERCEG NOVI

HERCEG NOVI

Stogodišnji *Bosanski period* vladavine kralja Tvrtka i njegovih nasljednika započeo u XIV v. od izuzetnog je značaja ne samo zbog tadašnjeg stvaranja *Novog Grada* već zbog svega što će taj grad, 1382. prvobitno nazvan *Grad Sveti Stefan*, kasnije nazvan *Castel Nuovo* i *Herceg Novi*, značiti za Boku.

Kralj Tvrtko, u vrhuncu svoje vladavine, želi trgovačku i ratnu luku za čitavu Bosnu i Rašku. Time će se zamjeriti Dubrovčanima kojima je jako stalo do trgovačkog monopola baš sa tim važnim zaleđem, posebno u trgovini solju. Trgovinom se odmah razvija i pomorstvo i saradnja sa Kotorom koji je takođe pod vlašću Tvrtka, čijom privredom upravlja upravo Kotoranin Tripun Buća.

Nakon Tvrtkove smrti, 1391. Herceg Novi se dodatno osamostaljuje i jača za vrijeme velikog vojvode Sandalja Hranića Kosače, zeta kneza Lazara, koji vlada do 1435.

Tvrtko I – veliki pečat

Najveći procvat doživljava za vladavine Herceg Stjepana Vukčića Kosače do 1466.. Tada se odnosi sa Dubrovnikom i Kotorom pogoršavaju dok Herceg Novi obnavlja svoje vrijedne solane i uvodi monopol soli. Stimulišu se naseljavanja iz Hercegovine, proizvodnja čoje i platna, razvija intenzivno pomorstvo i trgovina sa Bosnom. Zbog zaoštrenih odnosa prvo dolazi do trogodišnjeg rata sa Dubrovnikom, a onda i niza sukoba sa Balšićima, Crnojevićima, Mlečićima i Turcima koji će, nakon osvajanja Srbije i Bosne, u Novome uspostaviti 1482. svoju važnu luku na ulazu u Boku.

Interesantan postaje raspored moći, uticaja i interesa koje dvije velike sile, Turska i Venecija održavaju u strateški važnoj Boki. Osim manjih mjesta od Herceg Novoga pa do Veriga, Risna, pa iza Perasta do Dobrote, Turci su osvojili i žitnicu Kotora - Grbalj i otsjekli praktično kopnenu vezu Budve i Paštrovića sa Kotorom i Perastom koji su pod Mlecima. Time su nestali i značajni karavanski putevi iz Kotora koji postaje izolovan u svojim zidinama. Međutim, upravo takvi nepovoljni uslovi za Kotor, pogoduju razvoju Perasta, Dobrote i Prčanja koji dobijaju na svom značaju. Tako je i sa važnim Herceg Novim, koji postaje razvijen lučki trgovački centar, ali s obzirom da je pod Turcima, jednako je opasan za pomorstvo i trgovinu Bokelja jer uz Ulcinj postaje jaki piratski centar.

Mlečani, zajedno sa Peraštanima osvajaju nakratko Herceg Novi 1538. god. Tada se grad, pod komandom španskih oficira, utvrđuje i gradi tvrđava, danas poznata kao *Španjola*. No, čuveni turski admiral Hajredin Barbarosa već 1539. god. ponovo osvaja Herceg Novi, još jače ga učvršćuje a u Kumborskom moreuzu postavlja jako topovsko utvrđenje *Vrbanj*, sa ciljem da potpuno zaustavi i kontroliše plovidbu Bokom. To je isti gusarski admiral koji je držao Kotor pod jakim napadima 11-14. avgusta 1539. god. U borbama i odbrani istakla se tada časna sestra Ozana, koja će kasnije postati *Blažena Ozana*.

Mletačka Republika, u vrijeme turske vladavine Herceg Novim, bila je pod stalnim opasnostima od gusara i pirata ovog utvrđenog grada kome su Turci, s pravom, pridavali veliki strateški značaj. Podigli su tvrđave: Forte mare, Kanli kulu i Citadelu i završili izgradnju Španjole na položaju odakle dominira pogledom na ulaz u Bokokotorski zaliv i akvatorij Herceg Novinskog zaliva.

Gusari iz Novoga su postali velika i sve razvijenija opasnost na Jadranu, za Mletke, Dubrovčane i Bokelje. Do najveće pohare Perasta 1624. god. dolazi od strane afričkih pirata, koji su u dosluhu sa piratima iz Novoga i Ulcinja, opljačkali grad povelu veliko roblje i nanijeli mu jedan od najtežih gubitaka. Turci će držati Herceg Novi još dugi niz godina i tek 30. septembra 1687. god. jake snage kršćanske koalicije sa preko 150 brodova, oslobodiće Herceg Novi i praktično čitavu Boku od Turaka.

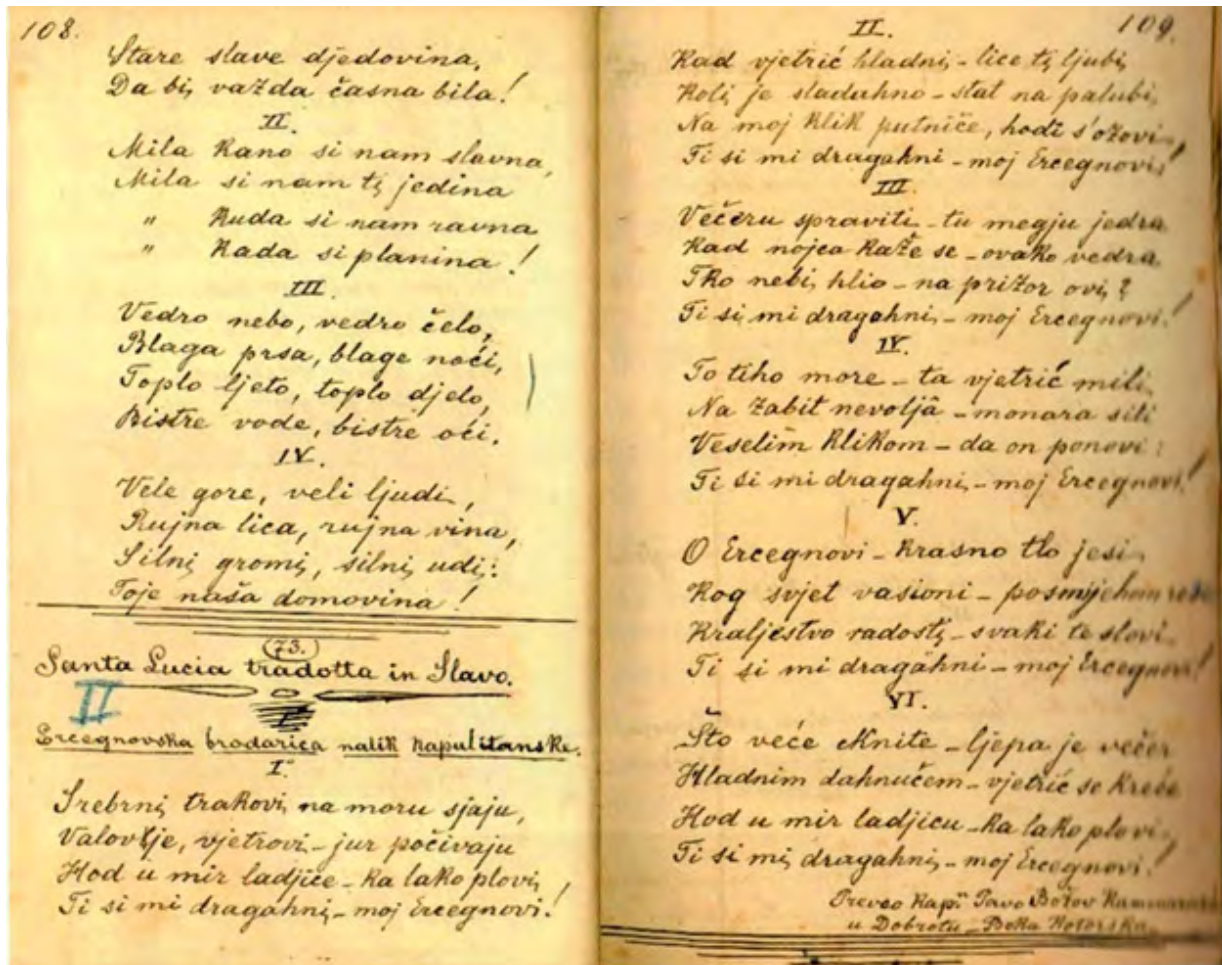
Prikaz bitke za Herceg Novi 1687. god. (Coronelli)

Kapetan Petar Želalić iz Bijele, u kojoj će se kasnije izgraditi veliko brodogradilište, odlikovanje Malteškog viteza zaslužio je podvigom: dok je na ostrvu Kiteren 1760. god. uređivao svoj brod, napali su ga i zarobili mornari sa turskog broda *Sultanija* te odveli u Rodos. Za vrijeme molitve turskih mornara, oslobodio je sebe i svoje mornare pa uz dobar vjetar otplovio sa *Sultanijom* prema Malti. Na prilazu Malti umalo da nastradaju, jer su Malteženi pucali na već zloglasni turski brod. Uz visoko odlikovanje, kapetan Želalić je dobio dozvolu da sagradi na Malti, po svom krsnom imenu malu pravoslavnu crkvu Sv. Nikola. Kapetan Želalić je sahranjen na Malti 1811. god. Crkva Sv. Nikole je uništena tokom II svjetskog rata u bombardovanju Malte.

Herceg Novi, tokom XVIII vijeka, doživljava sudbinu čitave Boke u smjenama osvajača, od Austrougarske, Francuza, Rusa. Na kratko ga 1813. god. oslobađaju Bokelji i Crnogorci, a zatim Austrija vlada do I sv. rata.

Poetsku priču o Herceg Novome započinjemo jednim prepjevom iz XIX v. U knjizi *Pjesme dalmatske iz Boke Ludvika Kube* (1907. g.) dr Jakša Primorac nas podsjeća na književni opus kap. Marka Kamenarović iz Dobrote ovim navodima:

Kapetan Pavo Božov Kamenarović iz Dobrote je prepjevao, vjerovatno krajem 19. vijeka, poznatu napolitansku kanconu Santa Lucia. Prepjev je u svoju pjesmaricu iz 1902–1903. godine uvrstio A. Milostić.

*Santa Lucia tradotta in Slavo.
Ercegovska brodarica nalik napulitanske.*

I. Srebrni trakovi na moru sjaju,
valovlje, vjetrovi jur počivaju.
Hod' u mir, lađice, ka lako plovi,
ti si mi dragahni – moj Ercegnovi!

II. Kad vjetrić hladni lice ti ljubi,
koli je sladahno stat na palubi.
Na moj klik putniče, hodi, s' ozovi,
ti si mi dragahni – moj Ercegnovi!

III. Večeru spraviti tu među jedra,
kad nojca kaže se ovako vedra.
Tko ne bi htio na prizor ovi?
Ti si mi dragahni – moj Ercegnovi!

IV. To tiho more, taj vjetrić mili,
na zabit nevolja mornara sili,
veselim klikom da on ponovi:
ti si mi dragahni – moj Ercegnovi!

V. O, Ercegnovi, krasno tlo jesi,
kog svijet vasioni posmijehom resi.
Kraljevstvo radosti, svaki te slovi,
ti si mi dragahni – moj Ercegnovi!

VI. Što veće [j]eknite, lijepa je večer,
hladnim dahnućem vjetrić se kreće.
Hod' u mir, lađice, ka lako plovi,
ti si mi dragahni – moj Ercegnovi!

*Preveo kap. Pavo Božov Kamenarović
u Dobrotu, Boka Kotorska*

Nešto ranije, pjesnik Ljubomir Nenadović se takođe nadahnjuje ljepotama Herceg Novoga upoređujući ga sa Napolijem.

HERCEG - NOVI

Kraj mora priroda čudo učinila,
Što najljepše mogla, to je stvorila.
Kud god baciš oko, na levo, na desno,
Sve je namešteno, divno I čudesno...

Napulj sam gled'o, o večeri bleđa!
Al' ovakvog nigde nemadoh pogleda,
I čudim se suncu kako može zaći,
Kad lepote ove nigde neće naći...

Ljubomir Nenadović (1826-1895)

Novija istorija Herceg Novoga piše se umjetnošću, muzikom, imenima znamenitih književnika, razvijenim turizmom u rascvjetanim parkovima, mirisom mimoza i zvucima karnevala i naravno sportom: jedriličarima među kojima su i umjetnici Vojo Stanić i Rambo Amadeus, plivačima čuvenog Zuberera i plejadom zlatnih vaterpolista.

Nobelovac Ivo Andrić (1892-1975) bio je skoro deset godina građanin Herceg Novog, gdje je na Toploj podigao svoj dom. Andrićev doživljaj mora, gdje je živio od početka do kraja šezdesetih godina prošlog vijeka, najbolje je potvrđen u tekstu "Leteći nad morem", gdje između ostalog, piše:

"Izvedite čovjeka iz balkanskih planina na more, i vi ste dobili jedan opojan praznik sa radosnim svitanjem i neizvjesnim sutonima. Želja za morem izgleda se skupljala i rasla kroz pokolenja i njeno ostvarenje u jednoj našoj ličnosti žestoko je kao eksplozija. Na morskoj obali umukne naša brđanska pjesma i završava se usklikom zadivljenog iznenađenja. Izlaz na morsku obalu daje iluziju da putujemo ka savršenstvu".

...

U Lirici br 3 opširno se govorilo o klapskom životu Herceg Novoga, kompozitoru Draganu Rakiću, braći Dušanu i Lazaru Seferoviću, njihovom ansamblu BOKELJI, brojnim muzičarima i pjevačima koji su ispisivali istoriju klapske muzike i hercegovačke kulturne scene.

Stoga, objavljujemo pjesmu kojom su Bokelji opjevali Herceg Novi.

IMA JEDAN GRAD NA MORU (Dušan Seferović)

Ima jedan grad na moru,
divan kao brod što plovi,
volim ga k'o sunce zoru
moj prelijepi Herceg Novi.

Volim Škver i Bjelu vilu,
Šetalište pet Danica,
Savinu i Toplu milu,
grade starih stepenica.

Kanli kulu, Citadelu,
Španjolu i Forte mare,
Sahat-kulu ima bijelu,
Belavistu pjace stare

Volim te kad zime dođu,
kad mimoza nježno cvjeta,
jeseni što tiho prođu,
proljeća i topla ljeta.

Uvijek ću te voljet grade
Novi, grade pokraj mora,
maestrali nek te hlade,
mije talas plavog mora.

Uvijek ću te voljet grade
Novi, grade pokraj mora
maestrali nek te hlade,
mije talas plavog mora.

Za tebe me veže mladost
uspomene, dragi snovi,
svima pružaš ljubav, radost,
lijepi grade Herceg Novi.

Za tebe me veže mladost
uspomene, dragi snovi,
svima pružaš ljubav, radost,
lijepi grade Herceg Novi.

Ovu pjesmu su, nakon *Bokelja*, mnoge klape, posebno hercegovačke, uvrstili u svoje repertoare. Obrade se donekle razlikuju obzirom da su prilagođene interpretacijama klapa *Stari kapetan*, *Castel Nuovo* ili mlade klape *Fortuna* koja djeluje pri muzičkoj školi.

U Lirici ipak donosimo originalni aranžman koji je za *Bokelje* raspisao Dragan Rakić.

PJESMA HERCEG NOVOM

Stihovi i muzika:
Dragan Rakić

mf

1. I - ma je - dan grad na mo - ru di - van kao brod kad plo - vi.
2. Kan - li ku - lu, Ci - ta - de - lu, Špa - njo - lu i For - te ma - re.
3. Vo - lim Škver i bje - lu vi - lu, še - ta - li - šte Pet Da - ni - ca.
4. Vo - lim te kad zi - me do - du, kad mi - mo - za nje - žna cvje - ta.

mf
p

Vo - lim ga ko sun - ce zo - ru, moj pre - lje - pi Her - ceg No - vi.
sa - hat ku - lu i - ma bje - lu Be - la vis - tu, pja - ce sta - re.
Sa - vi - nu i To - plu mi - lu, gra - de sta - rih ste - pe - ni - ca.
je - se - ni što ti - ho pro - du, pro - lje - ća i.

f
p

U - vjek ću te vo - ljet gra - de No - vi, gra - de po - kraj mo - ra.
Za te - be me ve - že mla - dost, us - po - me - ne, dra - gi sno - vi.

17

ma - e - stra - li nek te hla - de, mi - je ta - las pla - vog mo -
 svi - ma pru - žaš lju - bav, ra - dost, lje - pi gra - de Her - ceg No -

21

1, 2, 3. 4.

ra. _____
 vi. _____ vi. _____

TIVAT

TIVAT

Prema nekim teorijama ime Tivta vezuje se za ilirsku kraljicu Teutu, dok po drugoj naziv potiče od Theudo, što je moguće skraćeno ime nekog hrišćanskog sveca ili kraći oblik od *Theos doros* – *Božiji dar*.

Tivat – 1918.

Područje Tivta bilo je naseljeno već u bronzano i antičko doba. Na poluostrvu Prevlaci otkriveni su mozaici iz antičkog perioda. Zaliv je poznat po tkz. sveštenskom arhipelagu, s čak tri ostrva (Miholjska prevlaka ili Ostrvo cvijeća, Sveti Marko i Gospa od milosti). Vladavina Nemanjića je trajala od 1185. god. pa sve do 1370. god. Kada je Sveti Sava pristupio osnivanju srpske crkve, na Prevlaci je 1219. god. postavio stolicu zetskog episkopa i tu je, na ostacima benediktinskog manastira, sagrađen manastir posvećen sv. arhanđelu Mihailu.

Tokom srednjeg vijeka, za morsku so iz Tivatskih solila, otimali su se nasljednici države Nemanjića – Balšići, Lazarevići, Crnojevići, potom Kotor, Dubrovnik, Venecija i naposljetku Turci.

Godine 1420. Mletačka Republika je zauzela kotorski distriht, kao i Luštičko poluostrvo zajedno sa Prevlakom.

Istorija Tivta, vezana je za istoriju Kotora, čiji su srednjovjekovni plemići ovdje imali svoje ljetnjikovce. Najpoznatiji je ljetnjikovac porodice Buća (1548). Mnogi od ljetnjikovaca, obradivih imanja pod zasadima i vrijedni posjedi na području Tivta i okoline, tokom XIX i XX v. prate ekonomska kretanja u Boki i imovna stanja bokeljskih veleposjednika koji ih prodaju tivatskim porodicama.

Gornja Lastva na južnim obroncima Vrmca i predivnim pogledom na Tivatski zaliv, Lušticu i dalje na plavi Jadran, u bliskoj je vezi sa našim Perastom. O crkvi je zabilježeno:

.... Župna crkva Svete Marije, posvećena je rođenju Bogorodice koje se slavi 8. rujna/septembra. Ovaj dan je ujedno krsno ime za obitelji iz Gornje Lastve. Crkva je, manja nego što je danas, građena je u XIV stoljeću. Na današnju veličinu dograđena je u XVI stoljeću. Barokni oltar izrađen od raznobojnog mramora ranije je krasio crkvu na otoku Gospe od Škrpjela ispred Perasta. Od Peraštana je otkupljen u XVIII stoljeću. Peraštani su tada Gornjoj Lastvi darovali kip Gospe sa malim Isusom vrlo sličan onome u crkvi Gospe od Škrpjela. Na glavnom oltaru je izuzetno lijepa oltarna pala sa slikom Bogorodičina rođena za koju se vjeruje da je djelo venecijanskog slikara Andrea Trevisana. Starija od ove je oltarna slika Gospe od Lovrata, a vrlo je lijep i vrijedan romanički križ na bočnom oltaru izrađen od srebra. Unutrašnjost crkve krasi i lijepa i bogata zbirka crkvenih predmeta, oltarni kipovi, srebrni križevi...

Sljedeći zapis otkriva podatke o samoodrživosti malog sela koje je u svom usponu živjelo još prije 80-ak godina:Gornja Lastva je u vrijeme svojega punoga života, u prvoj polovini XX stoljeća, imala oko 500 stanovnika i više od 100 stambenih kuća. Bila je ekonomski zaokružen sistem, stanovništvo je gajilo stoku i obrađivalo zemlju tako da se proizvodilo hrane dovoljno za svoje potrebe. U selu je bilo sedam mlinova za masline, jedna vodenica za žito, 12 guvna, 24 počula (bunara) i 5 kaptaza za vodu. Na okolnim su padinama bili vinogradi, maslinici, voćnjaci... Gornja je Lastva bila organizirana u svoju općinu do drugog svjetskog rata, imala je školu od 1845. godine, župnika, tamburaško društvo... Lastovljani su bili dobri zanatlije, posebno zidari. Mnogi su navigavali na bokeljskim brodovima.

Izvor: Tivat na dlanu- istorija,kultura,tradicija.www.to.tivat

Pomorska priča Tivta počinje još tokom XVIII v. kada brojni pomorci iz Lastve plove na peraškim brodovima koji su korišćeni za odbranu od Turaka, kao i za prevoz državne pošte do Venecije

Razvojem pomorstva i brodogradnje u Lastvi i Tivtu razvijala se odanost mornara ovog kraja Bokeljskoj mornarici.

Bokeljska mornarica Tivat 1905. g.

Međutim, pravi značaj Tivta vezan je za osnivanje vojno-pomorskog Arsenala u doba Austrije (1899. god.). Arsenal će postati najznačajniji izvor prihoda brojnih zanatlija koji će postati čuveni po svojim vještinama.

Značajni su datumi koji ispisuju istoriju:

- pobuna Bokeljskih mornara (1918), prvog ustanka takve vrste u Evropi,
- herojski čin mornaričkih oficira Milana Spasića i Sergeja Mašere, koji aprila 1941. god. dižu u vazduh tada najmoderniji ratni razarač „Zagreb“ i gube život, samo da razarač ne bi pao u ruke fašista.

Mali putnički parobrod *Cetinje* obilježava tragediju: na svojoj drugoj plovidbi na ruti Kotor-Tivat-Herceg Novi u tek oslobođenoj Boki, naišao je, 10. decembra 1944. god. nasred Tivatskog zaliva, na magnetnu protivbrodsku minu koju su prethodno položile njemačke mornaričke jedinice prije svog povlačenja iz zaliva. Stravična eksplozija raznijela je 30 metara dugi parobrod koji je bio krcat putnika-civila, partizana, zarobljenih njemačkih vojnika i italijanskih partizana iz divizije "Garibaldi". To će postati i najveća pomorska tragedija u Boki.

Muzička i poetska priča Tivta je međutim puno veselija. U manjim okolnim mjestima tradiciji se poklanja najveća pažnja građanstva – naročito se čuvaju jezik, predanja, običaji, nošnja, ples i pjesme. Tradicionalna *LASTOVSKA SVADBA* iz Gornje Lastve je svakako najvrjedniji primjer čuvanja i njegovanja narodnih običaja.

Svadba u porodici Rajčević, oko 1905. godine

U knjizi *Pjesme dalmatske iz Boke Ludvika Kube* (1907), koju je Festival publikovao 2015. g. autor dr Jakša Primorac navodi podatke o sestrama Rajčević iz Tivta: *Dvije mlade sestre Rajčević iz Tivta, krojačica Anđe* (1881-1945) i *domaćica Njeze* (1889-1939), su izvele jedanaest pjesama Kubi. Pjevale su starinske svadbene pjesme, uspavanku, pjesmu iz školske čitanke i razne moderne pjesme iz Dalmacije, sjeverne Hrvatske i Vojvodine. Anđe i Njeze se možda nalaze na donjoj fotografiji.

Iz originalne sveske Ludvika Kube, prikazujemo njegov zapis br. 150 po pjevanju Anđe i Njeze Rajčević iz Tivta. Kuba u Tivtu bilježi deset narodnih pjesama. Po prvim stihovima napjeva, to su naslovi sa njegovom numeracijom: 150. Kolo igra više sinjeg grada, 151. Zaspao junak pod jelom zelenom, 152. S onu stranu dubrave 153. Buklijaše, mili brate, izlaz' iz dvora, 154. Zapjevajmo da se veselimo, 155. Domaćin pije u slavi Božjoj, 156. Dabogda ni Bog da našoj dobroj sreći, 157. Uzme djeda svog unuka, 158. Sanak ide uz ulice/ Nini, nini, zlato moje 159. Šetala se Primorkinja, 160. Tri jetrve proso žnjele.

150

Andante - Njeza Rajčević

Tit. Kolo.

Alto

Ko-lo igra, kolo igra više si-nje
gra-da, ko-je si-nje gra-da-

Alto

vise sinja grada bijeloga,
kolo vodi lijepa djevojka,
u rukle joj od zlata srebika,
suciim siba pokola djevojka,
sibane ih pa ih ucipare,
dusajte me dragarice moje,
kad balate, pred noze gledajte,
kad vezete, u rukle gledajte,
ne meeste oci na junake,
junačke su oci i jevarni,
Boklen ljube, sotton vjerna daja,
kad me ljube, drugina se fale,
ljubio sam matarino zlato,
ljubio je i ostario je.

†

Modernija vremena donose drugu vrstu poezije.

Pjesnikinja **Maja Perfiljeva** je Tivćanka. O sebi govori: "Rođena sam u Tivtu, u Boki Kotorskoj, gdje sam provela najranije djetinjstvo i tako postala neraskidivo vezana uz taj tajanstveno lijep kraj. Zavičajnu sam posvetila više pjesama, a najpoznatija je postala pjesma *Bokeljska noć*.

Moj tata se rodio na Dalekom Istoku Rusije i kao dječak je došao u ovaj kraj (Vidi pjesme: *Balada o mladiću i ruži*, *Jedna lađa ide svijetom...*).

Školovala sam se u Zagrebu - gdje živim i radim. Profesorica sam hrvatskog jezika i književnosti, a posljednjih pet godina vodim *Pjesničku školu Maje Perfiljeve*. Pisanjem se bavim od desete godine, a u javnosti se afirmiram kao autorica tekstova pop i rock glazbe. Za taj rad dobivam niz priznanja i nagrada u zemlji i inozemstvu. Do sada sam objavila samo jednu knjigu pjesama - *Izvor*, a u zbirci *Samo jedan život imam* objavljujem neke svoje najznačajnije balade - stare i novonastale...»

JEDNA LAĐA IDE SVIJETOM

Bila jednom jedna lađa
na njoj neki mali đaci
sa nastave odvedeni –
bez pozdrava - mami - tati...

Jedna lađa ide svijetom
za obalu svoju moli
jedan dječak sa te lađe
u srcu me boli...

I po svijetu razneseni
postali su dobri ljudi -
malo tko je mogao znati
tu bol što ih noću budi.

Jedna lađa ide svijetom
za obalu svoju moli
jedan dječak sa te lađe
u srcu me boli...

Bio je od malo riječi
ali pamtim još i sada –
crtao mi čudne konje –
deve iz svog zavičaja.

Rekla sam mu, još se sjećam:
- Neću deve, ja ih ne znam
na papir je suza pala

Jedna lađa ide svijetom
za obalu svoju moli
jedan dječak sa te lađe
u srcu me boli...

Jedna lađa ide svijetom
za obalu svoju moli
od i s k o n a još i sada
ova lađa plovi

*U zvijezdi je bilo zapisano
da ćeš poći i nećeš se vratit'
u zvijezdi je bilo zapisano
da ćeš svojom dušom
moju dušu pratit'*

Maja Perfiljeva

Jedan drugi Tivčanin, tačnije, rođen u Gornjoj Lastvi 1933. god. takođe je svoj profesionalni život kroz rad vezao za Zagreb. Tamo je stvorio karijeru solo pjevača i stalnog člana hora u Zagrebačkoj operi. Snimio je preko 100 radijskih snimaka, 10 LP ploča i kasete, nastupao 20 puta na TV, 4 puta na festivalima, nastupao sa svojim plesnim orkestrom *Corona*, napisao oko 80 kompozicija u stilu dalmatinskog melosa, najviše na svoje sopstvene tekstove.

Listajući luksuzno izdanje *Boka kotorska, u pjesmi, slici i sjećanju*, postaje jasno da je **Vicko Nikolić (1933-2014)** gdje god bio i nastupao, zapravo stalno, neprekidno i duboko bio u svojoj Boki. Ona ga je pjesnički nadahnjivala, ispunjavala mu srce uspomjenama, nostalgijom i stalnom vjerom da će joj se vratiti. Baš kao što joj se stalno i vraćao mislima, dušom i stihom.

VRAĆAM SE TEBI BOKO MOJA

Vicko Nikolić

Mnogim sam morima plovio ja,
obiš'o zemlje mnoge,
al' ljepšeg kraja vidio nisam
do moje mile Boke.

VRAĆAM SE TEBI BOKO MOJA, TI RODNI KRAJU MOJ,
JER TI SI MENI, K'O SVAKA MAJKA, NAJDRAŽA NA SRCU MOM.

VRAĆAM SE TEBI BOKO MOJA, VOLJENI DOME MOJ,
JER TI SI MENI, K'O MAJKA MILA, JEDINA NA SVIJETU TOM.

Najljepši biseru Jadrana mog
raju na zemlji ovoj,
još samo malo i ja ću biti
u zagrljaju tvom.

VRAĆAM SE TEBI BOKO MOJA

Stihovi: Nikolić V.
Muzika: Gregović Nikola

Vals
Solo

1. Mno-gim sam mo-ri-ma plo-vi-o ja, o-bi-šo ze - mlje mno-ge, _____
2. Naj-ljep - ši bi - se - ru Ja-dra-na mog, ra - ju na ze - mlji o - voj, _____

9

al' lep-šeg kra - ja vi - di - o ni - sam do mo-je mi - le Bo - ke. _____
još sa-mo ma - lo i ja ću bi - ti u za-gr - lja - ju tvom. _____

17 *Tutti*

S

A

Vra-ćam se te - bi Bo - ko mo-ja ti rod-ni kra - ju, kra - ju moj,

25

jer ti si me - ni k'o maj-ka mi - la naj-dra-ža u sr - cu mom. _____

33

Vraćam se te - bi Bo - ko mo - ja, vo - lje - ni do - me, do - me moj,

41

jer ti si me - ni k'o maj - ka mi - la je - di - na na sv'je - tu tom,

Da §

49

jer ti si me - ni k'o maj - ka mi - la je - di - na na sv'je - tu tom,

KOTOR

KOTOR

Kotorski medaljoni je knjiga sa osamdeset priča za koju autor, kotorski arhivista **Risto Kovijanić** (1895-1990) kaže: *Svaki medaljon je zaokrugljena cjelina; poređani jedan do drugoga daju sliku davno prohujalog društvenog života grada Kotora.*

Crnogorski istoričar i književnik Risto Kovijanić rođen je u Đurđevini, kod manastira Morača. Kao 17-godišnji đak dobrovoljac bori se u crnogorskoj vojsci u Balkanskom ratu (1912-1913). Za učešće u oslobodilačkim ratovima nosilac je Spomenice Balkanskih ratova 1912-1913. i Spomenice Prvog svjetskog rata 1914-1918. Bio je profesor srpskohrvatskog jezika i književnosti u Bratislavi (1927-1939). U Beogradu radi u Državnom arhivu (1939-1949). Kao antinacista, traži premještenje u Kotor, gdje je bio i direktor gimnazije (1940-1941). Ostaje zapamćen njegov rodoljubni govor na trgu u Kotoru (27. marta 1941.), kada je izrekao: „Trebalo služiti časti i imenu... neka bude što biti ne može!“, a Kotorani su mu potom uglas odgovorili: „Tako već nikako!“. Član je Istorijškog društva Crne Gore od 1948. i član Udruženja književnika od 1967. Jedan je od osnivača Državnog arhiva u Kotoru, gdje je radio kao viši naučni saradnik. Proučavajući arhivsku građu, obradio je kulturni život starog Kotora od XIV do XVIII vijeka.

Najpoznatiji radovi Rista Kovijanića su: *Vita Kotoranin – neimar Dečana, Pomeni crnogorskih plemena u kotorskim spomenicima od 14. do 16. vijeka, Kulturni život starog grada XIV – XVIII v. i Kotorski medaljoni*, prema kojima je napravljena predstava Gradskog pozorišta u Podgorici *Novela od ljubavi*. Njegov stvaralački opus obuhvata i 230 naučnih radova i 170 naučno-publicističkih članaka i priloga. Risto Kovijanić dobitnik je Trinaestojulske nagrade i Zlatne medalje Slovačke Akademije a između dva rata odlikovan je Ordenom Svetog Save, Jugoslovenskom krunom i Čehoslovačkim bijelim orlom.

Priču o Kotoru započinjemo upravo uvodnim slovom poštovanog naučnika i književnika iz knjige *Kotorski medaljoni*. Pisano je u proljeće 1979. pod bolnim utiskom razarajućeg zemljotresa tog 15. aprila. Odabrali smo, uz manja skraćanja teksta koji se odnosi na sam obilazak grada razrušenim ulicama, autorovo obraćanje *Kotoru gradu-teškom ranjeniku*, ne samo zbog toga što je njegova knjiga nezaobilazno štivo za sve zaljubljenike Kotora, već zbog piščeve jedinstvene ode gradu kojemu je poklonio divljenje, ljubav i poštovanje što zrači iz svake napisane riječi kojom nas vodi kroz lavirinte prošlosti. Jer: *Retko da ima primera da je neko sa toliko strasti i pregalaštva proučavao istoriju svoga rodnog kraja ... (Prof. dr Kosta Milutinović, Eseji o starodrevnom Kotoru).*

KOTORU GRADU - TEŠKOM RANJENIKU

Naš starodrevni i staroslavni grade, slavljeniče i ranjeniče, okrunjen lovorovim, trnovim i zvjezdanim vijencem, preživio si nekolike ere ljudske civilizacije i mnoge istorijske epohe nemirnog Balkana, epohu feničansku, grčko-ilirsku, rimsku, vizantijsku zetsko-srpsku, mletačku, austrijsku. Doživio si epohu jugoslovensku. Nju će ljetopisac tvoje istorije prelomiti u dvije epohe: do trešnje 1979. i poslije trešnje. Tako je učinio u ljetopisac slavnog Dubrovnika sa godinom 1667., kad si i ti nastradao kao sada, gore nego 1537. i 1563. U ovu novu svoju epohu zakoračio si sav potresen u teško izranjavan. Potresen si iz temelja, a tvoji su temelji pra-pradavni. Legenda ih vezuje za Argonaute, za Jasona i njegovu odvažnu družinu: Herkula i Tezeja, Poliksa i Kastora, Kefeja, Orfeja u druge, koji su Feničanima iz Kolhide preoteli zlatno runo. Njihovim imenima osimbolisana su sazvežđa nebeskoga svoda. Ti si miljenik njihov.

Istorija prihvata tvoje osnivanje negdje u VII ili VI vijeku prije nove ere, u vrijeme osnivanja grčkih pomorskih naselja duž naše obale Jadrana. Gradile su te mnoge epohe, izgrađivale i utvrđivale, od Dioklecijana do Justinijana, od Nemanje do pretposljednog bečkoga ćesara. Kroz sve te istorijske epohe, ti si se povjesni grade naš, prkoseći prirodnim stihijama i raznim neprijateljskim navalama, održao na nogama, s tabanima u moru, s glavam i ramenima uz Lovćen. Podmlađivao si se rujnim zorama lovćenskim, poljupcima Sunca i naklonim osmjesima zvjezdanoga neba, ljudskim pregnućima i svojom tradicijom. Danas nam izgledaš stravično, kao mitski Prometej okovan za kavkasku stijenu, rasključanog grudnog koša. Avaj, voljeni grade naš! Otrgni se snažni Prometeju, zakorači životno, vapiju zapretna ognjišta naša.

Foto: web site. Radio Dux

Rastao si, cvjetao si, stradao si. Zna za tebe istorija Evrope i širi krug svijeta, bezbrojne pomorske luke na kugli Zemlje. Znale su i onda kada si se zvao Acruvium i Decaderon. Od X stoljeća već imaš našu dušu i obličje naše, jugoslovensko. U poznijem srednjem vijeku bio si već slavan. Bio si tada čuvena balkanska vratnica za međunarodne veze, za duhovno i materijalno bogaćenje i uzdizanje. Našem svijetu otvarao si svijet i prikazivao nas svijetu. Imao si već tada: gimnaziju, biblioteke, apoteke, bolnice, nahodište, ljekare i apotekare, učene nastavnike i rektore škole, koje si primao iz svijeta i davao ih svijetu; imao si učene sveštenike i biskupe, učene notare i pisce, domaće doktore društvenih nauka; imao brodogradilište i kovnicu novca. Imao si dugovremenu autonomiju gradsku, Kneza, Veliko i Malo vijeće, jedno vrijeme i samostalnu Republiku, na čelu s domaćim knezom i sudijama; svoj gradski Statut i ustaljene pravne običaje. Krasile su te velike palate sa

izvajanim balkonima i balustradama, portalima i prozorima-biforama. Uljepšavali mnogi hramovi: monumentalna katedrala Sv. Tripuna, sa oblikom iz XI stoljeća, crkve Sv. Luke, Sv. Pavla, Sv. Marije, Sv. Ane, Sv. Klare i druge. Tvoje ime pronosila su dva velika manastira, franjevački i dominikanski, Sv. Franja, zadužbina Jelene Uroševe Anžujске, i manastir Sv. Nikole, zadužbina Nikole Buće, Kotoranina, proto-vestijara cara Dušana. Manastiri i crkve imali su knjige, ikone, freske, izvajane svetačke likove i reljefe; mnoge od njih radili su veliki majstori, italijanski i domaći, ili njihovi poznati učenici; imali su već tada dragocjeno bogatstvo umjetničkih izrađevina srebrnih i srebrozlatnih. O tome naročito svjedoči bogata riznica Katedrale.

Dragocjene su i tvoje stare biblioteke, franjevačka u biskunska, tvoje staro umjetničko blago koje se čuva u Pomorskom muzeju; kao i veliko bogatstvo u starim notarskim knjigama gradske uprave (1326-1797.). Znameniti su kulturni spomenici tvoji, starodrevni grade naš, kulturna baština svijeta.

Proslavili su te tvoji pomorci još u srednjem vijeku, grčki i domaći slikari; proslaviše te graditelji, naročito fra Vita, graditelj Dečana; proslaviše kovači ubojnog i zaštitnog oružja, na čelu s Novakom kovačem, savremenikom Strahinjica, Obilića i Kraljevićem Markom, opjevanim u narodnoj poeziji. Čuveni su bili tvoji srednjovjekovni zlatari, koji su, kao i majstori drugih zanata, imali svoju esnafsku bratovštinu, pored stare organizacije mornara iz IX stoljeća. Obrad Desislavin rukovodio je radovima na izradi znamenitog srebrnog oltara u bazilici Sv. Nikole u Bariju, poklona kralja Milutina; Marin Adamović radio je svetačke likove na izvanrednoj srebrozlatnoj pali Katedrale; Andrija Izat kovao je kotorske perpere i groše, umjetnički izrađivao svetačke likove na crkvenim u kućnim posudama, na srebro- zlatnim koricama knjiga (po porudžbini zetske vladarke Jelene Balšić, kćeri kneza Lazara); Trifun Palma radio je u Moskvi srebrne u zlatne posude za ruski dvor. Proslavili su te državnici, diplomati i finansijeri iz porodice Drago, Buća, Paskvalić, i drugih, naročito Nikola Buća, protovestijar, čiju slavu portugalski slavni pjesnik Didak Pir upoređuje sa slavom Aleksandra Velikog. I danas živi u narodu poslovice: „Car daje, a Buća ne da". I Dušan se ponosio tvojom slavom; nazvao te svojim „ljubljenim, slavim u stolnim gradom". Sa tvojom slavnom proslošću upoznao se i pomenuti Didak Pir, znameniti pjesnik XVI vijeka. Živjeći u izgnanstvu, u Herceg-Novom, opjevao te u latinskim stihovima. Misleći na doba Nikole, Mihaila i Trifuna Buće, Tome Pavla Tomina Draga i graditelja Vite napisao je (1582): „Tada je Kotor stara dičila slava".

Dičila te i poslije toga. U XVI vijeku slavili su te i proslavili domaći pjesnici-humanisti. Jedan od njih, Pima, bio je, s Dubrovčaninom Crijevićem, prvi jugoslovenski pjesnik ovjenčan lovorovim vijencem. Paskvalić, nazvan „šumskim Orfejom" u „morskim Arionom", naziva te „gradom čije se zasluge penju u zvijezde; opjevao je tvoje „vječno cvjetno vrijeme nad zvjezdo-sjajnim Lovćenom". A Bona-Boliris, nazvan „zvijezdom domovine", opjevao je u latinskim heksametrima tvoje osnivanje po legendi, negdje prije Homera i Lezioda, oko trideset vjekova do tvog sadašnjeg potresa; opjevao je tvoje vrelo Gurdić, „omiljeno mjesto nimfa" i izvor Puč, oko kojega se „skupljaju djevojke vodonoše kao pčele oko ulišta"; opjevao je Lovćen i Pestingrad, „dva blizanca iznad grada, koji sežu čelom u zvijezde"; opjevao je Zaliv, koji je „jedan od najljepših u svijetu"; opjevao je Vrmac, „na kojemu žive muze", boginje umjetničkih nadahnuha.

Gore uzdrhtaše, vode zamutiše, nebo zamagli. I tvoje se muze i nimfe razbježaše. I naša su srca zadržtala, radosti se pomutile, veliki stradalniče naš. Vjerujemo u tvoju ispolinsku snagu. Otrgni se okovani Prometeju da se gore smire, da se izvori izbistre, u koje si se vjekovima podmlađivao, ogledao kao mitski Narcis, zaljubljen u svoju ljepotu. Svojom živodavnom zubljom

zagrij naša zebna srca, razvedri naša zabrinuta čela i nebo nad nama; osvijetli ponovo naša napustena ognjišta.

Legendarni grade naš, nijedan grad u svijetu, valjda, nema toliko legendi o sebi kao ti. Svojim značenjem i ljepotom zadivljuju saznanje čovjeka. Od njih pet, tri su, iz tri velike epohe, o tvom postanku, tvome istorijskom podizanju, obnavljanju, padmlađivanju. Posljednja od njih i dvije ostale vezane su za tri znamenite ličnosti naše istorije srednjeg vijeka, iz doba tvoje obnove u najvećeg tvaga procvata, razmaha i uspona. Te tri ličnosti, Dušan, Miloš, i Marko, najviše su opjevane u našoj narodnoj poeziji. A sada počće da se plete još jedna legenda o tebi, o tvom sadašnjem stradanju, nanesenom strahovitim udarom stihije. Zemlja te zamalo ne strese sa sebe; zamalo te more ne proguta. Stravično se zatrese zemlja nod tobom; stravično se zatresoše planinski gorostasi nad tobom; survaše se gromadne stijene niz njih, i zagrmješe stravično. Urav podiže prašinu i zamrači nebo nad tobom. Popucaše kamenite strane; zinuše pukotine Benovom i Rivom. Jarosni Pluton zagrmlje podzemljem; uzdrmaše se i razdrmaše tvoji vjekovni temelji; trgovima i ulicam zinuše pukotine ... A ti se, voljeni naš starče, jedna epohalna istorijo punog ljudskog života, održa na nogama.

More se uskoleba stravično, razjapi čeljusti svoje; zaurlaše morske stihije. Posejdon pruži ruku Plutonu, vladar mora gospodaru nadzemnog svijeta (tako bi rekli Homer i Dante). Zakrklja podzemni kotao (tako bi rekao Njegoš). Digoše se morski valavi kao bregovi, zamućeni stravično. Bezdušno udariše u tebe, starče, u temelje tvoje; pregli da te povuku, ponesu i sahrane na morsko dno, kao starodrevni Risan u vremena ona prije pamtivijeka naše ovamošnje naseobine. Podlokaše tvoje temelje, izdobiše tvoju obalu. Ispuca tvoja divna Riva, i naša srca za njom i za tvojom ljepotom. A ti se Nestoru naših gradova, ljetopišće naše istorije, održa na nogama.

I nebo se obori na tebe, ljubimče Sunca, Mjeseca i zvijezda. Gromovi pregli da te zgrome, oblaci da te potope. Od gromova zadrhtaše planinski gorostasi, Lovćen, Pestingrad i raspukli Krstac,. Zatresoše se i tvoji temelji iz temelja, kao nekad temelji legendarnog Vavilona i Kartage, porušenih davno i davno. Nebesa izvrnuše more na tebe, da te voda odnese. Riknuše izvori, vrela, potoci i rijeke; digoše te na sebe. Gurdić zaurlika grozom podzemlja. Pomamno je ključao i skakao u visinu. Nastade stravični dan i noć, kao sudnji dan potopa. Poduhvatiše se vode da te dignu na sebe, sliste sa zemlje, strovale u more. A ti se, teški ranjeniče, pobjedniče, kulturna baštino naša, održa na nogama — blago nama.

... Nigdje žive duše. Ni goluba na trgu ili gnijezdu; ni njihovog gugutanja i milovanja po krovovima. Ni laste pod strehom ili u letu sa ushitnom pjesmom suncu. Ni galeba na dimnjaku. Ni mačke pod „portunom“, izlomljenim i zasutim; i one iznevjeriše domaća ognjišta svoja! Ne čuje se ni krik zlakobnog ćuka. Kob, tuga, bol. Teško nas mori ovaj muk i pustoš, naročito što se ne čuje vesela graja djece u razdraganoj igri na ulici i trgu. O jaderno naše razoreno življenje, kulturno i ljudsko!

... Nastradale su palate nekad čuvenih porodica: Buća, Drago, Bizanti, Pima, Beskuća, Grubonja, Lombardić ... U ovoj posljednjoj odsjedao je Njegoš. Nastradala je stara Biskupija, rezidencija biskupa Učelinija, prevodioca Danteove „Božanstvene komedije“. Nastradala stara Apoteka i stara Gimnazija, nekadašnje „sjedište muza“, dom mladosti i radosti, docnije žarište ideja i pregalaštva. I kuća u kojoj je Pjer Loti noćivao nastradala je. Ostao je unutrašnji kameni portal na kome je urezano: »Frustra nisi deus«. Taj natpis Loti je zabilježio u svom Dnevniku. Izranjavani su mnogi hramovi. Zastajali smo pred crkvom Sv. Luke, umjetničkom građevinom, vrlo privlačnom. Stoji čvrsto bez povrede, onako kako je sazidana 1395. god. za vladavine Vukanove. Plamičak naše

nade razgorijeva se. Zastajali smo i pred monumentalnim spomenikom katedralom Sv. Tripuna, koja oličava Kotor i daje mu upečatljivi lik, poznat svijetu preko razglednica što ih razrašilju i raznose milioni posjetilaca. Preživjela je razorni potres 1667., ali ne i njena dva zvonika. Postojano je preživjela i ovaj katastrofalni zemljotres, koji joj je nanio osjetne pukotine. Njena dva vitka zvonika, divno ukrasna, šibaju visoko u nebesko plavetnilo. Žižak naše nade rasplamsava se u buktinju, iako su zamukla njena zvona. Opet će se oko njih jatiti raspršala jata golubova.

... Obeskućeni, rasturamo se tamo-amoo, tražeći potkrovlje. Snažne su ruke naših naroda, volja njihova i pregnuća njihova; moćna je savjest čovječanstva. Doći će moćni vidari i izvidati tvoje rane. Otvorićeš nam svoju Kapiju. Otvorićeš nam i svoja njedra da nas primiš u njih. Naše su želje neodoljive, naše nade neugasive, vjera nesalomiva.

Poslije zemljotresa u proljeće 1979. R. Kovijanić

O katastrofalnom zemljotresu 1979. god., ostala su potresna svjedočanstva u vidu filmskih dokumenata, fotografija, u brojnim hronikama i reportažama ali i poneki poetski i muzički zapis.

APRIL 1979. (Milan Kovačević)

Sedmu je uru još mogao čuti
Ali osmu već dugo nije
Sivi golub s' gradskoga sata
U tišini krilima vije.

Praskale stijene, prijetilo more,
Škripao kamen, brda u prašini,
Moj sivi golub, mjesto na satu,
Ulicom pustom luta u tišini.

ZNAM DA FALI ZVONO SATA
U LET SMJELI ŠTO TE NOSI
DA NADLETIŠ ZVONIK STARI
I ULICE GDJE JURISMO TE BOSI,

SVE PORTUNE I KANTUNE
ĐE SE MLADI KRADOM LJUBE,
ZNAM DA ŽELIŠ MRVE 'LEBA
S MOJE RUKE, MOJ GOLUBE.

Sedam je ura, dosadna zima,
Po pustoj pjaci nema svijeta
Moj sivi golub, mjesto na satu,
Ulicom pustom uzalud šeta.

Mrve 'leba bacam pod satom
Po pustoj pjaci kiša lije
A u kantunu, u hrpi perja
Neka siva mačka drsko se smije.

- GOLUB -

1. SE-DHU ŠE U-RU ŠOŠ HO-BA-O ĆU-TI A-LI
 2. PRA-SKA-LE STIJE-NE PRIJE-TILO HO-RE ŠKRI-PA-O

3. SE-DAM ŠE U-RA DO-SAD-NA ZI-MA PO PUS-TOŠ
 4. MR-VE LE-BA BA-CAM POD SA-TOM DO PUS-TOŠ

1. OS - MU VEĆ DU-BO LI - ŠE SI - VI GO - LUB S'BRAD-SKO-BU
 2. KA - MEN BR-DA U PRA - ŠI - NI SI - VI GO - LUB MJE-ŠTO NA

3. PŠA - CI NE - MA SVIJE-TA MOJ SI-VI GO-LUB MJE-ŠTO NA
 4. PŠA - CI KI - ŠA LI - ŠE A U KAN - TU-HU U HEPI

1. SA - TA U-ZA-LUD BIA-DAN NEI-LI-MA VI - JE
 2. SA - TU U-LI-COM PUS-TOM LUTA U-TI SI - NI

3. SA - TU - U-LI-COM PUS-TOM U-ZA-LUD ŠE - TA
 4. PER-ŠA HE-KA SI-VA MAČ-KA DR-SKO SE SMI - JE

3. ZNAM JA HVA - LI ZUD - HO SA - TA U LEV
 - TU - NE ? KAN - TU HE GDJE SE

M. KOVAČEVIĆ

SMAJE - LI ŠTO TE MO - SI DA NAJ - LE - TIŠ ZVO - NIŠ
 MLA - DI KRA - DOM LJU - BE ZNAM DA ŽE - LIŠ MR - VE

STA - RI U - LI - CE GOĐE ŽU - RI - SHO SE BO - SI SVE PAR

LE - BA SMO - JE RU - KE MO OJ
 SMO - JE RU - KE MO OJ

GO - LI - BE

Ovu partituru, pod radnim naslovom *Golub*, na tekst i muziku M. Kovačevića, raspisala je Mija Kovačević za svoju klapu *Bocca nostra*. Pjesma je izvedena na jubilarnom X Festivalu klapa Perast 2011., a mješovita klapa *Bocca nostra* je osvojila III mjesto u mješovitoj kategoriji i II nagradu za debitantske klape. 2012. god. ova klapa je osvojila naslov *Najbolje crnogorske klape* na Festivalu.

KOTORSKOM RIVOM (Žarko Mališić)

1.

Kotor je zatvoren plavo nebo ne da,
vita besmtran gradom , sniva.

2.

Moj brod sad brodi, moj brod sad brodi,
čistim plavim, valima lakim.

3.

Sunce će iznova isteć našom rivom,
rivom kotorskom, u zaliv mali.

Refren:

Opet će maskenbali, opet će maskenbali
i vesela pjesma živa.

Žarko Mališić, crnogorski pjesnik (zbirke *Njiva od kamena, U krilu zemlje, Rascvjetali kamen*) u vrijeme obnove grada od posljedica zemljotresa u Kotoru 1979. god. bio je direktor *Centra za kulturu Kotor*. To vrijeme pamtimo po pustim ulicama ranjenog grada koji se pripremao za zahtjevnu obnovu svoje ugrožene kulturne baštine. *Centar za kulturu* je obnovljen 1983. a umjetnički život, u još gotovo pustom gradu, obnavlja se međunarodnim *KOTORART* festivalom savremenog teatra, koji je egzistirao 1986-1987.godine a obnovio se kasnije, u danas poznatoj, multikulturalnoj formi visokog umjetničkog dometa.

Iz tog vremena su ostale zapisane pjesme nekoliko stvaraoca, među kojima je i prof. Gracijela Čulić (pjesma *Želja* , koju takođe objavljujemo) . Iz svih ovih pjesama zrači nada da će se Kotoru vratiti stari sjaj, način života koji ga je činio posebnim ali iznad svega želja da se obnovi kolektivni *kotorski duh* njegovih građana.

Kotorske klape su dale svoj doprinos izvedbama pjesama koje je muzički priredio prof. Nikola Gregović, veliki klapski stvaralac, čijeg se imena i djela u *Festivalu klapa Perast* trajno prisjećamo i kroz nagrade za kategorinu *Nova klapska pjesma*, koje nose njegovo ime.

KOTORSKOM RIVOM

Stihovi: Ž. Mališić
Muzika: Nikola Gregović

Andante

T

8 *mf*

1. Ko - tor je za-tvo-ren pla-vo ne - bo ne - da, vi - ta bes - mr - tan
2. Moj brod sad bro - di, moj brod sad bro - di, či - stim pla - vim
3. Sun - ce će iz - no - va i - steć na - šom ri - vom, ri - vom ko - tor - skom,

B

f

7

8

Allegretto *accel.*

gra - dom — sni - va. O - pet će ma - sken - ba - li, o - pet će ma - sken - ba - li
va - li - ma la - kim. *mf*
u za - liv ma - li.

O - pet ba - li, o - pet ba - li

13

rit.

1. 2.

i ve - se - la pje - sma ži - va, ži - va, ži - va.
ve - se - la

ŽELJA (*Gracijela Čulić*)

1.

Teku vode Karampane,
cvatu ruže i bosiljak,
galebovi opet lete
iznad naše luže.

Karampano !

Za svaku ulicu pjacu i portun,
ljubav nama živi u srcu.

2.

Za našu Pjacu od rive,
maškare što pamti,
pjesmu toplih noći
i noći serenade stare.

Maškarade!

Za svaku ulicu, pjacu i potun
ljubav nama živi u srcu.

3.

Oj Kotore, stari grade
i bedemi sivi
nek te ljubav i pjesma naša
ljepotom oživi.

Moj Kotore,

Za svaku ulicu, pjacu i portun,
ljubav nama živi u srcu.

ŽELJA

Stihovi: G. Čulić

Muzika: Nikola Gregović

Andante

1. Te - ku vo - de Ka - ram - pa - ne, cva - tu ru - že i bo - si - ljak, ga - le - bo - vi
 2. Za - na - šu pja - cu od ri - ve ma - ška - re - što pam - ti pje - smu to - plih
 3. Oj, Ko - to - re, sta - ri gra - de i be - de - mi si - vi nek te lju - bav

o - pet le - te iz - nad na - še lu - že, iz - nad na - še lu - že.
 no - Ći i no - Ći se - re - na - de sta - re, se - re - na - de sta - re.
 i pje - sma na - ša lje - po - tom o - ži - vi, lje - po - tom o - ži - vi.

Za sva - ku u - li - cu, pja - cu i por - tun lju - bav na - ma ži - vi
 Ka - ram - pa - no i por - tun
 Ma - ška - ra - de
 Moj Ko - to - re

u sr - cu, lju - bav na - ma ži - vi u sr - cu.
 lju - bav

Kotorske istorijske epohe i istaknute ličnosti

Iz *Kotorskih medaljona* profesora Rista Kovijanića, još nekoliko navoda. Nakon legendi o nastanku Kotora i epskih priča o grčkoj vili Alkimi, Obiliću, kovaču Novaku iz Kotora „koji je iskovao mač Marku Kraljeviću“, autor medaljona nas kratkim pregledom vodi kroz epohe:

- *predhomerskog doba*, kada se grad naziva Kataras (po vrelu) i grčke kolonizacije u VII-IV v. p.n.e.,

- *doba Ilira*, kada je tokom III v. p.n.e. Risan prestonica kraljice Teute,

- *doba Rimljana* (skoro šest i po vjekova) koji su Iliriju podijelili na tri provincije; jedna je dukljansko primorje sa Kotorom, koje se naziva Gornji Ilirik (Dalmacija - od Istre do Albanije i Kolubare u Srbiji)). Pod Dioklecijanom (III v.) Kotor pripada Dalmaciji koja se graniči sa Prevalitanom. Ta granica (od Budve pa sjeverno) postala je 350. g. granica između Zapadnog i Istočnog Rimskog Carstva, odnosno Vizantije. Goti će porušiti Kotor početkom V vijeka a nakon propasti Zapadnog Rimskog Carstva (476) Boka sa Kotorom pripada Vizantiji.

- *doba Vizantije* (oko 400 godina) kada car Justinijan (VI v.) utvrđuje Kotor koji postaje glavni grad Boke., a tokom VII i VIII v. u primorje Duklje se naseljavaju Sloveni.

O ovim važnim epohama, autor zaključuje: „*Dviije velike epohe, rimska i vizantijska, odlikuju se zakonskim odredbama, nastojanjem za kulturni razvoj i kulturno uzdizanje u gradovima; postoje škole i zdravstvene ustanove; u bizantijsko doba škola se uglavnom povlači u manastire. Vizantija nije išla za prosvjećanjem Slovena. Prosvjeta im je dolazila s primanjem hrišćanstva.*“

Slijedi pregled *Kotora Slovenskog*:

- *doba dukljansko-zetskih vladara* (od X v. do 1185.), od humskog kneza Mihaila i Časlava Klonimirovića kada Kotor pripada srpskoj državi. Zatim bivše Duklje koja se naziva Zetom od početka XI v. i legendarnog kneza Vladimira (970-1016). Vojislav (1017-1050) dobija nezavisnost od Vizantije i pripaja Rašku, Bosnu i Hum. Kraljevi Mihailo Vojislavljević pa Bodin imaju dvor u Kotoru. Vizantija ponovo vlada (1168-1180) a nekoliko godina (1181-1185) Kotor je nezavistan grad

Grbalj u Duklji Vojislavljevića izvor: <http://www.grbalj.org/4.html>

- drugo prelazno doba (1797-1814) kada se smjenjuju vlasti Austrougarske (1797.), Rusije (1806.) i Francuske (1808-1813). Te 1813. je proglašeno ujedinjenje Boke sa Crnom Gorom, pod vladom mitropolita Petra I.

- doba Austrijske vladavine (1814-1918) koje autor opisuje načelom „podijeli pa vladaj“.

Nakon ovog istorijskog prikaza raznih epoha, *Kotorski medaljoni* se nastavljaju nizom priča o važnim ličnostima i događajima. Navodimo neke u kontekstu naših *Priča o moru*.

17 - TRIFUN BUĆA (+ prije 1352) Spada među najveće privrednike Kotora svih vremena i među najveće privrednike srednjovjekovne Srbije doba kralja Milutina, Dečanskog i Dušana... Trifun Buća biran je za sve najveće položaje svoga grada. U deset godina bio je triput sudija, član uprave. Bio je vrlo bogatjedan od najjačih zakupaca na rudnim tržištima od Brskova do Novog Brda i Rudnika. Trgovao je mnogo srebrom i zlatom, olovom i bakrom, svakako i za račun kralja. Osnovao je trgovačka društva sa Kotoranima, Baranima, Dubrovčanima i Italijanima...

18 - NIKOLA BUĆA (+1354) Proslavljeni protovestijar cara Dušana, najslavniji Kotoranin srednjeg vijeka. Vrlo uticajan i moćan. I danas živi izreka: „Car daje a Buća ne da“. Nikola, brat mu Mihailo i stric im Trifun, visoko su uzdigli porodicu Buća.... Nikola se proslavio na Velbuždu (1330) kao zapovjednik kotorskih oklopnika, zaštitnice mladog Dušana, kralja - suvladara u Zeti. On je učinio da Dušan ustupi Dubrovniku Pelješac sa Stonom. Dobio je dubrovačko građanstvo i plemstvo, posjed na Pelješcu, palatu u Dubrovniku. U njegovoj pratnji, Dušan je s caricom i sinom posjetio Dubrovnik (1350)... Samo u dva puta (1333-4), Nikola je kupio 350.000 funti bakra iz Brskova za 14.000 perpera mletačkih... Samo u tri puta je kupio 600.000 funti brskovskog bakra (oko 200.000 kg). Ako je konj prenosio 80 kg, onda je bilo potrebno 2.500 konja za prenos, odnosno 10 karavana po 250 konja...

- *doba Nemanjića* (1185-1371) započinje vladavinom Nemanje koji je utvrdio Kotor i tu podigao dvor, a nastavlja ga sin mu Vukan, pa unuk Đorđe. Kralj Milutin 1307. Kotoru dodaje Grbalj i Njeguše, a car Dušan 1351. potvrđuje i proširuje posjede pod Kotorom: Lušticu, Krtole, Prevlaku i Pasiglav, što će potvrditi i car Uroš 1371.

- *prelazno doba* (1371-1391): nakon raspada srpske države i najezde Turaka, Kotor priznaje kratko vlast ugarsko-hrvatskog kralja i Mletačke Republike (1378-1381) dok za vrijeme Tvrtka I (1385-1391) Kotor uživa punu gradsku autonomiju.

- *doba samostalnosti* (1391-1420) kada je Kotor republika sa knezom na čelu.

- *doba Mletačke vladavine* (1420-1797) za koje autor kaže: „Spasila ga je od razaranja, sačuvala mu kulturne spomenike, omogućila dalji razvoj kulturnog života. Ali nastojala je da ga odnaredi...”

Interesantno je zapažanje prof. Predraga Kovačevića koji o Mletačkom dobu pri kraju XVIII v. zaključuje: „Nove humane i racionalističke ideje XVIII v. koje su vladale u Evropi a koje su širili naši pomorci po svim mjestima Boke imale su takođe i svoj jaki uticaj. Mletačke vlasti sada postupaju mnogo obzirnije i one mijenjaju svoj režim u Boki. Venecija pomaže naš pomorski razvitak, štaviše, ona dodjeljuje razne sitne i veće povlastice našim ljudima i našim pojedinim mjestima. Ipak, ostaje neoboriva činjenica da u toku od blizu 400 godina Venecija nije u Boki sagradila ni jednu javnu školu, ni jednu bolnicu, ni jednu cestu i ni jednu privrednu ustanovu. Sve ono što su Bokelji postigli u pomorstvu i u opštem napretku, to je isključivo njihova zasluga i rezultat njihove sposobnosti na moru...”

24 - ROBOVI. Istorija zna: da su u XIII vijeku Dubrovnik i Kotor bili glavni trgovci roblja u našoj zemlji, docnije ušće Neretve. Glavni kupci su bili Mlečiči, Apuljani i Sicilijanci.... Početkom XV v. Dubrovnik je zabranio ovo „sramotno trgovanje“, propisao (1416) stroge kazne i visoku globu. I Kotor je zabranio prodaju robova... a Mletački senat zabranio je trgovinu slovenskim i arbanaškim robljem tek 1455.

Slijedi nekoliko priča o robinjama bogomilkama, Arapkinjama, zatim sluškinjama kotorske vlastele. Priče uglavnom slijede arhivske dokumente – ugovore, priznanice o dugovanjima, sudske sporove oko imovine, oko dugova itd. Tu je i priča o puno pominjanoj krčmarici Miloslavi „koja gosti pomorce i zanatlije, kovače, kamenoresce, graditelje, zlatare, obučare, krojače, krznare, voskare, mlinare, ribare, mesre, nosače i mnoge druge prolaznike i namjernike“.

Medaljon br. 30 otvara priču o bogatom *kulturnom životu Kotora* i njegovom razvoju tokom srednjeg vijeka o čemu, pored crkava i brojnih spomenika kulture, svjedoči jedna od najznačajnijih institucija - *Istorijski arhiv Kotor* sa obimnom i neprocjenjivo vrijednom dokumentacijom. O duhovnoj kulturi Kovijanić nam donosi podatke o *Gimnaziji* osnovanom krajem XIII v. koja je sa dubrovačkom i zadarskom najstarija na ovim prostorima i koja će trajati tokom pet vjekova.

(U posebnoj knjizi R. Kovijanić i don Ivo Stjepčević detaljno opisuju „Kulturni život starog grada, od XIV do XVIII vijeka“)

Izdvajamo još samo dva *medaljona* iz domena kulture i tri priče o pomorstvu.

37- VITA KOTORANIN – Nad vratima Visokih Dečana stoji uklesano: *Frad Vita, mali brat, protomajstor is Kotora, grada kraljeva, sazida ovuzi crkv... za 8 godiš i dospela je sasvim crkv v leto 1335*. To je sve što se za proteklih šest vjekova znalo o našem najznamenitijem graditelju srednjeg vijeka i najznamenitijem Kotoraninu svih vremena. Prezviter Vita Čučo, sin pokojnog Trifuna, bio je opat Bogorodične crkve nad mostom Gurdić, koja pripada maloj braći. Bio je staratelj manastira male braće na Gurdiću zadužbine Jelene Anžijske, žene kralja Uroša, djeda Stefana Dečanskog. Od avgusta 1326. do novembra 1327. godine Vita se pominje više puta. Tek poslije četiri godine, od avgusta 1331. pominje se u Kotoru svake godine (do 1337) po nekoliko puta. Njegovo odsustvo potpuno se poklapa sa zidanjem Dečana do krova, 1328-30....

62 – PALTAŠIĆI - Ovu kotorsku pučansku porodicu proćuo je Andrija Paltašić (oko 1450-1500), prvi Jugosloven štampar i jedan od prvih uopšte. Njegovo ime dobro je poznato našoj kulturnoj istoriji i evropskoj istoriji štamparstva. Tokom nepunih dvadeset godina, 1477-93, štampao je u Veneciji preko 40 knjiga, inkunabula, veoma rijetkih. Od klasićnih pisaca štampao je djela Cicerona, Vergilija, Tibula, Terencija, Juvenala itd. Na italijanskom štampao je bibliju, misal, ćaslovac i više crkvenih obrednih knjiga... Ugled i uticaj porodice najviše su podigli braća Nikola i Mihailo Paltašić. Oni spadaju meću najjaće privrednike kotorske... Nijedna kotorska pućka porodica nije se toliko uzdigla kao njihova.

44 – PROTOMAJSTOR RADOBRAT, BRODOGRADITELJ... najstarije brodogradilište, za koje se moće saznati iz saćuvanih savremenih izvora, nalazilo se na ušću rijeke Škurde, ispred zapadnog bastiona gradske tvrđave, u neposrednoj blizini današnje gradske kafane „Dojmi“. U doba kotorske republike i protomajstora Radobrata, to je bio Arsenal Kotorske opštine. U njemu su se izgraćivali jedrenjaci do 800 stara (48 tona) nosivosti. Pravljeni su od dobre hrastovine i po cijeni od

preko 200 perpera. Veliki križnik (navis magna) dostizao je cijenu od 600 zlatnih dukata. ...U šestogodišnjem periodu, 1395-1400, sačuvanih spisa iz doba kotorske republike, pominju se dva brodograditelja, protomajstor Radobrat iz Perasta i Palin Franković...

45 - BRODOGRADITELJI... Poslije dolaska mletačke vlasti (1420) kotorska brodogradnja znatno oživljava... Tridesetih godina stoljeća izgrađuju se veći jedrenjaci, tipa *barka* i *skabe*... tokom dvadeset godina, 1430-1450, radilo je tu oko 20 brodograditelja. Najviše se ističe Branko Radašinović iz Perasta. (slijede brojni detalji o ugovorenim brodogradnjama za kotorske vlasnike).

Pjeleg, Pomorski muzej Kotor

„Karak“, Pomorski muzej Kotor

46 - JEDRENJACI ... u periodu 1326-37 pominje se samo 7 jedrenjaka. Najveći je nava „*Sv. Marko*“ Trifuna Buće... U kratkom periodu 1395-1400, pominje se 17 domaćih jedrenjaka: 11 barkozija, 2 marselijane, 1 nava, grip, diskrerija i skaba.... od 1419-21, pominju se 4 barka, 1 karaka, 1 koka. U periodu 1430-1450 pominje se 100 domaćih jedrenjaka – 60 barkozija, među kojima nekolike karake i koke, 23 barka, 3 nave, 3 križnika, 1 marselijana, 1 grip, 3 skabe i 3 copola.... pominju se 20 brodograditelja, i veliki broj pomoraca; ima oko 40 kapetana-suvlasnika. Samo u dvije godine, 1446. i 1450. pominje se 90 pomoraca, od kojih 30 kapetana. Svi imaju klasična slovenska imena.

Karavela – Pomorski muzej Kotor

Nava- Pomorski muzej Kotor

47 - ZAPOVJEDNICI RATNE GALIJE. Katorska ratna galija pominje se u drugoj polovini XIV vijeka. Zapovjednik je biran u Velikom i Malom vijeću iz redova najuticajnijih građana, ponajviše iz porodica Buća, Bizanti, Drago, Bolica i Paskvalić....

Obrada po Izvoru: R. Kovijanić Katorski medaljoni 1980.

Profesor Predrag Kovačević o ratnoj galiji Kotora piše da je nastala od vizantijskog ratnog broda *dromona* i vremenom se prilagođavala i usavršavala do XVIII v. kada je naslijedio veći i moćniji *galijun*. Dvije ratna galije se pominje u dokumentima iz 1155. (Mavro Orbini), kasnije za vrijeme Nemanjića a car Dušan 1346. „*poziva Kotorane da spremne što više galija*“ pripremajući ratne planove sa Vizantijom. Galija je bila važan ratni brod opremljen jedrima, veslima i topovima, dug oko 50 m. širok oko 6 m, sa oko 200 članova posade. Na pramcu je bio usađen jak kljun sa 6 m. dugim gvozdanim šiljkom. Galija je imala 20-25 veslačkih klupa, sa po 3-5 veslača(galioti) na svakoj. Veslači su bili dijelom dobrovoljni, sa platom, i okovani kažnjenci (robovi, zločinci, zarobljenici).

Pod komandom Marina Bizantija 1475.god. katorska galija spašava mletačku flotu blokiranu u rijeci Bojani od Turaka. Kod Lepanta 1571. zapovjednik Jeronim Bizanti hrabro gine sa svojom posadom.

Kotor, upravo u to vrijeme gubi na svom pomorskom i trgovačkom značaju, postaje odsječen unutar zidina, (*intra muros*). Naime, Kotor postaje bukvalno bez svojih saobraćajnih veza, opkoljen od Turaka: gubitkom Grblja, nestaje kopnena veza sa Budvom i Paštrovićima, dok turski brodovi ispred Risna i Herceg Novog predstavljaju stalnu opasnost slobodnijoj plovidbi i trgovini. Privredno je dakle Kotor postao vrlo siromašan, gubeći svoj značaj glavnog, centralnog sjedišta Boke.

Pomorsku privredu Kotora preuzeće, kao što smo mogli vidjeti iz dosadašnjih priča o moru, najbliži susjedi - Perast, Prčanj i Dobrota, koji će od XVI vijeka ne samo uspješno rasti nego će tokom XVII i XVIII vijeka uzdignuti pomorstvo Boke do zavidne slave i prosperiteta.

Dobrota, početkom 20. v.

DOBROTA

O Dobroti, prvom susjedu Kotora, već su napisane brojne knjige što opisuju njeno slavno pomorstvo, kapetane, junake i ratnike, njenu uspješnu trgovinu iz Boke, Grčke i Albanije prema velikom uvozniku Veneciji i drugim gradovima. Dobroti to donosi prestižan ugled, bogatsvo i stalan razvoj, od kraja XVII pa posebno drugom polovinom XVIII v. Materijalni uspjeh se odrazio i na kulturno uzdizanje, izgradnju imanja, sjajnih palata i raskošnih crkava duž njene duge obale, od Sv. Petra u Ljutjoj, na kraju sunčane Dobrote, do najveće dobrotorske crkve Sv. Stasije (Eustahije), koja čuva i bogatu kolekciju čuvenih dobrotorskih čipki. Najbliže Kotoru je crkva Sv. Matije, na uzdignutom rtu što gleda prema Stolivu, na Prčanj i ribarski Muo na drugoj obali ili Kotor na dnu zaliva.

Dobrota, palaci i zvonik crkve sv. Matija, u daljini zvonik crkve Sv. Stasija

Jednu od pomenutih knjiga, *Dobrota - povjesnica bokeljskog pomorstva*, koju je 2009. izdalo Hrvatsko građansko društvo Crne Gore, urednik *Lirice* je često konsultovao u pripremi ove priče o Dobroti. I baš u dane pravoslavnog Božića, ove godine nemilosrdno ledenih dana, na samom završetku prve vizure teksta, napustio nas je, u 93. godini života, tihi, uvijek ljubazni i susretljivi gospodin Antun Tonko Tomić, autor pomenute knjige. Šjor Tonko, dugogodišnji knjižničar Pomorskog muzeja u Kotoru bio je jedan od *posljednjih živih svjedoka, koji je na licu mjesta promatrao početak nestajanja Dobrote prikazane u njegovoj knjizi*. Tako je dr Milenko Pasinović najavio autora na promociji njegove dugo pripremane knjige 2009. godine. U čast poštovanog gospodina Tomića, ovdje donosimo njegovu živu riječ o Dobroti, onako kako je to objavljeno povodom promocije:

Autor *Antun Tonko Tomić* posebnu je zahvalnost uputio inicijatorima projekta Tripu Schubertu i Dariu Musiću, dr Pasinoviću na predgovoru i dr Milošu Miloševiću na recenziji, te svima koji su svojim radovima udarili temelj izučavanju Dobrote; biskupskom vikaru don Antonu Miloševiću, prof. Zagrebačkog sveučilišta dr. Antonu Dabinoviću, biskupu Pavu Butorcu, mons. Graciji Ivanoviću, don Niku Lukoviću, kanoniku i kap. Đurku Radimiru ...“ izvještava se sa promocije knjige.

„Kao starosjedilac u Dobroti slušao sam još iz djetinjstva sintagmu 'kapetanska Dobrota', imajući pred sobom palace dobrotskih brodovlasnika kapetana čiji su enterijeri bili opremljeni vrijednim namještajem, venecijanskim ogledalima, salonima, slikama dobrotskih jedrenjaka i starinskim oružjem, zatim velike dvije barokne crkve Sv. Matej i Sv. Eustahije, pored nekoliko manjih, građenih kapitalom tih istih kapetana, ukrašene slikama istaknutih majstora, skupocjenim crkvenim tekstilom među kojima se ističe misnica iz dvorske kapele Luja XVI. nabavljena poslije Revolucije, izvezena po tradiciji od Marije Antoanete, zatim mnogo srebrnih predmeta razne veličine od kojih su neki sa inicijalima darodavca - kapetana, i na kraju sedam mramornih velikih oltara u crkvi Sv. Eustahija među kojima je veliki oltar pravljjen od sedam vrsta mramora”, rekao je, između ostalog, Tomić.

Dobročani su u dalekom XIV. i XV. stoljeću bili kmetovi kotorskog patricijata i crkve. Obrađivali su zemlju, a kako su bili susjedi bliski gradu Kotoru, bili su zaduženi da se staraju o kotorskim zidinama, koje su vrlo često stradale u zemljotresima ili od strane raznih osvajača koji su napadali Kotor.

Dobročani su, polako, počeli da se bave pomorstvom. Prvo kao mornari na brodovima kotorskim, pa polako nabavljali male brodove. To je trajalo sve do 1717. godine, kada su se obratili mletačkom providuru u Kotoru, s molbom da ih oslobodi radova oko kotorskih zidina i da im prizna pomorski status. Kada se mletački providur uvjerio da su Dobročani stvorili zaista veliki broj brodova, a u isto vrijeme i veliki broj pomoraca, priznao je, pristao i proglasio Dobrotu pomorskim naseljem specijalnom terminacijom - odlukom 1717. godine.

Od tada, Dobročani sa mnogo elana kreću u stvaranje pomorske flote. Dobrota počinje naglo da napreduje, a svoj puni procvat doživljava u XVIII. stoljeću, naročito u drugoj polovici, o čemu najbolje svjedoče spomenici kulture i crkve građene upravo u to doba.

Dobročani prave brodove sve do kraja XVIII. stoljeća. Da nije bilo nesrećnih Napoleonovih ratova, koji su zadali teški udarac, ne samo dobrotskoj već i bokeljskoj privredi, koja se, nakon toga, teško mogla oporaviti.

Nakon pada Napoleona, Dobročani pokušavaju da obnove svoje pomorstvo. U tome su prilično uspjeli. Već je bilo novih dvadesetak brodova, ali, 1815. godine, došlo je do financijskog bankrota u Austriji. Dobročanima su propale ogromne svote novca u tamošnjim bankama.

I pored toga, oni nastavljaju uporno da obnavljaju svoju flotu, pa su negdje polovicom XIX. stoljeća imali najviše brodova u Boki, između 40 i 50. Već od 1850. godine taj broj opada, jer je sasvim razumljivo da u trci sa novom tehnologijom, brodovima na parni pogon, jedrenjaci nisu imali nikakvu šansu.

„Na malom prostoru, još manjem broju stanovnika”, govorio je Antun - Tonko Tomić, „veliki je broj pomoraca, a posebno pomorskih kapetana. Od XVIII. do XIX. stoljeća bilo je 1581 pomoraca od kojih je 814 bilo sa titulom pomorskog kapetana.

Pomorce i kapetane dalo je 25 pomorskih bratstava: Andrići, Dabčevići, Dabinovići, Dobrilovići, Ilići, Ivanovići, Ivanović - Moro, Janoševići, Kamenarovići, Klačevići, Kosovići, Matovići, Marovići, Miloševići, Milovići, Oparenovići, Petrovići, Pasinovići, Petričevići, Radimiri, Radoničići, Tripkovići, Tomići, Vickovići i Vulovići.

Dobrota je bila poznata i po brodovlasnicima. Poznata su brodovlasnička bratstva Dabinović, Radimiri, Ivanović, Tripković, Kamenarović, Kosović, Radoničić i Milošević, koja su

imala najviše brodova, ali je bilo i onih manjih, sa značajnim brojem brodova, pomoraca i kapetana".

Iz 25 pomorskih bratstava izniklo je mnoštvo uglednih znanstvenika i umjetnika, kojima je Tomić posvetio poseban odjeljak u knjizi.

Izvor: Objavilo: [Hrvatsko građansko društvo Crne Gore](#) 17. rujna 2009.

Iz svih podataka o statusu bokeljskih naselja nakon nadiranja Turaka i njihovog osvajanja Herceg Novog i Risna 1482. g. postaje jasno da su Perast, Prčanj i Dobrota postali najveći zaštitnici Kotoru od potencijalnih napada Turaka sa mora. Nagrađivani za svoje poduhvate sve većim povlasticama od strane Mlečana, ova tri mjesta Boke se ubrzano razvijaju, oslobađaju zavisnosti od Kotora i postaju samostalne pomorske opštine, Perast još krajem 16. v., Prčanj 1625. g., a Dobrota 1717. g. što je između ostalog značilo dodatne povlastice za pomorce ovih mjesta. Razvoj Dobrote je vidljiv i iz statistike: 1726. god. broji 715 stanovnika, 1748. god. već 1665 osoba. Deset godina kasnije ima 42 kapetana i oficira, 158 mornara i 45 jedrenjaka.

Već su pomenuta poznata bratstva kapetana i brodovlasnika. Njihovu povezanost u trgovinskim i pomorskim poduhvatima vidimo iz zapisa o kapetanu **Antonu B. Radimiru** (1760-1833), koji je bio najuspješniji pomorski trgovac svog vremena, kada se za Veneciju, Boku i Trst prevoze velike količine roba za prehranu - sireva, suvog mesa, maslinovog ulja, ribe, vina, žita i dr. Kap. Anton B. Radimir tada posjeduje nekoliko brodova tipa taratane, polake i brigantina a kapital udružuje sa svojim rođacima iz Dobrote iz porodica Tripković i Ivanović. Svi uspješni Dobročani, tako i Radimiri, dobrotvori su crkava, pomažući velikim sredstvima nabavke vrijednih relikvija, gradnju zvonika, proširenja i ukrašavanje crkava.

Krivi palac - naziv po glavnoj fasadi koja ima karakterističan blagi lom u osnovi. Današnji oblik palata je dobila na prelazu XVIII i XIX vijeka zahvaljujući kapetanu Antonu Božovu Radimiru, koji je u to vrijeme bio jedan od najbogatijih kapetana u Boki.

Palac Milošević

Palac Tripkovića

Barokni palaci dobrotskih kapetana i vanjskom arhitekturom i unutrašnjim uređenjem, odražavaju uspješnost brodovlasničkih porodica tih vremena. Poznati su palaci Tripkovića, Ivanovića, Dabinovića, Kamenarovića, Miloševića i dr. U palati kapetana Krsta Radoničića čest gost je bio Petar II Petrović Njegoš, koji je inače često dolazio u Boku.

Pomorska Dobrota je imala svoje opjevane junake u *braći Ivanovićima, Marku, Josipu i Matu*. Šambek satarisan božjom desnicom, herojski ep Ivana Antuna Nenadića, opisuje pomorsku pobjedu braće Ivanović 1756. godine u Pireju izvojevanu nad Hadži Ibrahimom iz Kandije, zloglasnim piratom koji tada gine a njegov se turban čuva u crkvi Sv. Eustahija. Ovoj bitci je prethodila prvo bitka Marka Ivanovića kada je kod Patrasa 1751. porazio gusare iz Tripolija. Imao je manji brod, sa svega 19 mornara i 8 topova nasuprot gusarskom sa 16 topova i 200 članova posade. Osveta za ovaj poraz je dugo čekana i planirana.

U Pireju je te 1756. šambek Hadži Ibrahima, sa 40 topova i 200 mornara je napao prvo Josipa Ivanovića, kojemu Marko priskače u pomoć. Borba je trajala sedam sati, Ivanovići su manevrima nasukali šambeka, zapalili ga i plijen odnijeli. U krvavom okršaju poginuli su i Hadži Ibrahim i kapetan Marko Ivanović.

U čuvenoj knjizi Andrije Kačića Miošića, *Razgovor ugodni naroda slovinskoga*, koja je bila narodna lektira, čitana i prepričavana po svoj Dalmaciji i dalje, opjevan je podvig braće Ivanović.

Njegovanje kulturne baštine

Zajedničko za sva tri mjesta, Perast, Prčanj i Dobrotu, je otpor italijanizaciji, njihovo čuvanje narodnog jezika i običaja. Vidljivo je to i u domaćoj književnosti dok se u Dobroti posebno nje govala domaća lirika, poezija pomoraca koja uz romantiku odiše i dubokom ljubavlju prema zavičaju.

Jedna od najznačajnijih ličnosti koja djeluje na polju njegovanja kulturne baštine polovinom XIX vijeka je kapetan **Pavo Božov Kamenarović** (1. U katalogu izložbe „*Slavni kapetani Boke kotorske*“ Pomorskog muzeja u Kotoru, nalazimo da se „...školovao u Trstu i Livornu, a svojim brodom „Ljubezni“ oplovio je mnoge luke. Obnovio je 1859. godine djelatnost „*Bokeljske mornarice*“ koju je za vrijeme revolucionarne 1848. ukinula austrijska vlada. Ističući ideje bratstva, jedinstva i saradnje napisao je riječi za kolo *Bokeljske mornarice*. Istaknuti hroničar svog vremena aktivno je učestvovao i u ozbiljnom pokušaju organizovanja naših pomoraca pred nadiranjem stranog brodarstva u Udruženju za pomorsko osiguranje dobrotskih brodova, osnovanom 1858., aktivnom do 1874. godine“.

Pavo Božov Kamenarović Portret u Pomorskom Muzeju Kotora

Slavjanska čitaonica, osnovana prvo u Kotoru 1848. zatim u Prčanju 1861. gdje su osnivači bili mahom pomorski kapetani na čelu sa predsjednikom, kapetanom Jozom Đurovićem, u Dobroti se osniva 1861. i postaje najaktivnija. Kapetan Pavo Kamenarović, jedan od osnivača i njen prvi predsjednik, u svom govoru prilikom otvaranja čitaonice pozdravio je prisutne ovim riječima:

„... Djedovi su naši među prvima more plovili, trgovinom se često bavili, a jezik naš mili, hvala manjkama našim, zdravog i čistog među nama sačuvali. Treba dakle pomorstvo, naš jedini zanat i diku našu svim snagama podupirati, te oživjeti trgovinu, a naročito gajiti i širiti narodni jezik, taj vez bratske ljubavi, put k pravom napretku i stub budućnosti narodne. Ako drugi rekoše da je jezik duša narodna, a to je istina, također da su mu običaji krv u žilama i narod koji ih obilnije ima, veću će snagu imat suprot inostranstvu...“

Na toj prvoj osnivačkoj sjednici, za počasne članove čitaonice u Dobroti, bili su izabrani crnogorski kralj Nikola, ondašnji knjaz, i biskup Josip Juraj Štrosmajer.

Izuzetno je značajna aktivna uloga Slavjanske čitaonice u Dobroti tokom austrijske vladavine, kada se od vlasti nameće italijanski jezik kao službeni. Zvanični protesti su upućeni vlastima i povodom upotrebe kombinovane austro-ugarske zastave koja ne zastupa 18 miliona Slavena, što sve svjedoči o visokoj nacionalnoj svijesti i građanskoj hrabrosti Dobročana.

Izvor: Predrag Kovačević. Istorija bokeljskog pomorstva

Duboke tragove nataložene tradicije, običaja i stila života Dobrote, nalazimo u živopisnoj nošnji, čuvenoj dobrotskoj čipki, pjesmama, svadbenim počasnicama i otmenom, ljupkom dobrotskom kolu.

U arhivskoj građi i naučnim radovima iz sveobuhvatnog opusa dr Miloša Miloševića, nalazimo detaljne opise vezane za svaku od naših priča. Tako i o vrijednoj zbirci dobrotške čipke koja se čuva u crkvi Sv. Eustahija, saznajemo da se „... najprije radilo o spontanom i anonimnom ručnom radu za potrebe ukrašavanja tadašnje narodne nošnje, prije dominacije mletačkog uticaja u odijevanju. A zatim čipkarstvo Dobrote se uklapa u organizaciju decentralizovane manifikture u

Veneciji. Naime, iz raznih čipkarskih centara po istočnoj Jadranskoj obali i Jonskim otocima otkupljivala se čipka i prodavala na Zapadu. Jedan od takvih čipkastih centara bila je i Dobrota.“

U porodičnoj kapeli crkvi Svetog Mihovila u Dobroti izložen je dio etnografskog nasljeđa iz zbirke Zorana Radimira.

Na kraju priče o Dobroti slijedi navod iz knjige *Studije, iz književne i kulturne prošlosti* dr M. Miloševića, o staroj lirici iz Dobrote: „Po kućama dobrotskih pomoraca uz trgovačke račune, razne dokumente i druge porodične dragocjenosti, pažljivo su se čuvale i rado prepisivale pjesmarice...“

Svakako je od značaja činjenica da je u jednom malom i kompaktnom pomorskom naselju na domaku Kotor, ka što je Dobrota, vjekovima njegovana navika i kulturna potreba da se u stihu izražavaju razni događaji iz života. Prema podacima citiranim u članku Gracije Ivanovića u *Glasi Boke*, u Dobroti je postojao pravi literarni život i u salonima se „čitala i komentirala strana i naročito dubrovačka književnost i pod uticajem društvene mode domaći pjesnici slavili su „gospođu svog srca“ galantnom frazeologijom trubadurske pjesme“.

O Dobrojko slavna svijema
U uresu gizdavome,
Lijepa ti si mojijem očima,
Draga ti si srcu mome.

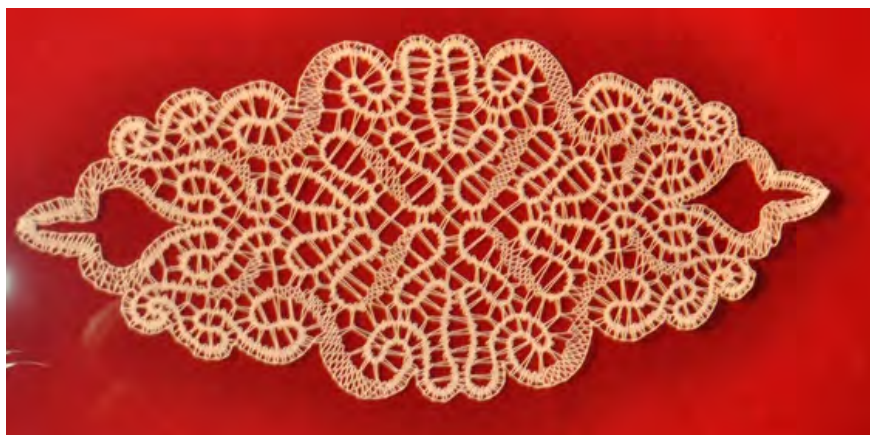
U veseloj tvojoj sjeni,
O čestitih tvojijeh grana,
Provest ću milo meni,
Dio najdraži mojijih dana.

Slavit ću te i ljubiti
Dokle budem u životu,
Neću moći neg faliti
Tvoju ljepost i dobrotu.

Nakon pjesama nepoznatih autora iz Dobrote sa početka naših *Priča o moru*, donosimo živi dokaz trajanja dobrotske poezije iz zbirke pjesama *Šotane bokeljske otmenosti* Dubravke Jovanović, pjesnikinje iz Kotora. Cijenjena je autorka nekoliko zbirki pjesama koje svoju savremenost dokazuju datumima nastanka, dok svoje izvorište nalaze duboko u kulturnoj baštini Boke.

DOBROTSKA ČIPKA (Dubravka Jovanović)

Svila sjenu sjeti daje
progutao sumrak prozor
brod u oku
igla šapat udjenula
pozlaćen je rub zaliva
jutrom vrata otvorena
magnolija miris veze
u plet galebovih krila
brodu predskaz
do kandila ugašenog
kao prozor na dnu noći
o more utkano u damast
njene ruke
čekanju je konac kraći.

DOBROTSKA (narodna, kolo)

1.

Ljepe li su dobrojske djevojke,
šetaju se k'o da su Kotorke.

2.

Tiho duva vjetar s gora
i miljuška sinje more
i miljuška sinje more.

3.

Kod moga me čeka doma
zaručena skoro moma,
zaručena skoro moma.

4.

Skoči kolo, skoči kolo!

Skoči kolo da skočimo,
da vidimo ko će bolje.

Kolovođo diko naša,
kolovođo diko naša.

DOBROTSKA

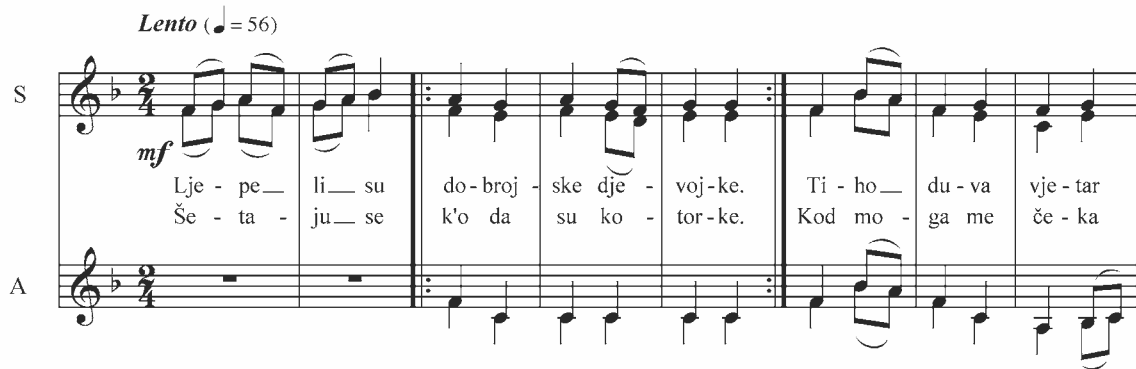
Obrada:
Gregović Nikola

Lento (♩ = 56)

mf

S
Lje - pe - li - su do - broj - ske dje - voj - ke. Ti - ho - du - va vje - tar
Še - ta - ju - se k'o da su ko - tor - ke. Kod mo - ga me če - ka

A

9

s'go - re i - mi - lju - ška si - nje mo - re, i - mi - lju - ška si - nje mo - re.
do - ma, za - ru - če - na sko - ro mo - ma, za - ru - če - na sko - ro mo - ma.

Larghetto (♩ = 60)

18

f

Sko - či ko - lo, sko - či ko - lo, Oj! - - - - - Sko - či ko - lo da - sko - či - mo,
Sko - či ko - lo, sko - či ko - lo

25

sko-či ko-lo, da sko - či-mo, sko-či ko-lo da_sko - či - mo, sko-či ko-lo, da sko -

33

či-mo, da vi-di-mo ko_će_ bo - lje, da vi-di-mo ko_će_ bo-lje. Da vi-di-mo

41

ko_će bo - lje, da vi-di-mo ko_će_ bo-lje. Ko-lo-vo-đo, ko - lo-vo-đo di - ko

49

na - ša, ko - lo - vo - đo di - ko na - ša.

SUSRET NA PUČINI

- kraj slavne epopeje jedrenjaka-

Slavni jedrenjaci će opstati još tokom XIX v. ali će pomorstvo biti žestoko oštećeno ratovima Austrougarske, Rusije, Francuza i Engleske, što zbog legalizacije piratstva, što zbog propasti kapitala i niza drugih nepovoljnih okolnosti.

Pomorski muzej Kotor i muzej u Perastu čuvaju uspomene na slavno pomorstvo Boke

Zatim, nakon 1870. god. bez jakog kapitala za investiranje, dolazi, sa nevjericom starih kapetana, era tehnološkog napretka: gvozdениh, čađavih ali brzih, većih, jačih i pouzdanih parobroda.

Bio je to kraj jedne impresivne pomorske epopeje.

Ratni brod Maria Anna izgrađen u Kraljevici 1836. g.

Kako su taj susret na pučini doživjeli kapetan jedrenjaka i njegov sin, doznat ćemo iz još jednog poetskog nadahnuća dr Miloša Miloševića.

SUSRET NA PUČINI (Miloš Milošević)

"Zar nema? Davidim bolje?

*Ta, gdje su jedra, moj oče,
na tom čudesnom brodu?*

*Gle, kako izgleda jadno:
ćelavac, šut i bez krila!*

*A svud po prozračnom svodu
čađave tragove sije!*

Pa kojim snagama plovi?

*Da li u utrobi svojoj,
nove galote krije?"*

*"Gledaj i čudi se sine,
čovjek svetogrdnom rukom
u tajne prirode seže.*

*Bezumlje strašno ljudsko
piruje na toj lađi.*

*Oholost u svoje mreže
upliće, eto, i jedra:*

savija, cijepa ih, reže...

*To brodu čupaju srce
da stave gvožđe u njedra!*

*Ja dođoh moru da brodim
goloruk, s kruhom i solju,
čas brat, čas rob, a čas sluga
saradnik prirode vječne!*

*A ona, svesilna blaga,
pomaže viteza, druga,
grli me, miluje, kreće
i na kraj svijeta vitla...*

*More se vjenčalo s vjetrom
bez njega se ploviti neće!"*

*«Dobro je oče, al' gledaj:
on nas sad prestiže žurno!*

*Zagrabi što više vjetra,
flokove brzo zategni
da nam ne sramoti jedra!*

Ne, dalje nećeš ni metra!

*Gle, prepun tovara rine,
kud hoće valove reže ...*

Oh, oče, ne daj mu proći!!!»

„Sad nema vjetra moj sine!"

Poznati bokeljski autor pjesama i kompozitor *Milorad–Minja Vučetić*, svoj je žal za nekadašnjim barkariolima izrazio klapskom pjesmom. Minja Vučetić (1931-1985) je rođen u Risnu, u Kotoru završio violončelo na srednjoj muzičkoj školi a onda 1959. našao zaposlenje u Vrbasu, gdje aktivno muzički stvara. Nakon penzionisanja se vraća u Boku gdje od 1980. godine vodi klapu *Stari kapetan* iz Baošića. Za njih i još nekoliko klapa komponuje i pravi aranžmane obrađujući narodne napjeve i koristeći teme iz svakodnevnog života Bokelja. Tako su nastale pjesme: *Nema barkariola, Na kotorskom pazaru, Pjaca od salate, Fjaka, More, moje more* i mnoge druge. Zapažen uspjeh postigao je narodnom pjesmom *Poskoči đevojko*, koju je izvodio Nikola Karović. Najveću slavu na širim muzičkim prostorima je ipak doživjela romansa *Osam tamburaša*, za koju je tekst napisao slikar Ratko Šoć, Crnogorac koji živi u Vrbasu. Postala je „zaštitni znak“ čuvenog tamburaškog orkestra Janike Balaša, koji je svaku svirku na Petrovaradinskoj tvrđavi počinjao baš tom pjesmom. Mnoge napisane kompozicije Vučetić nije stigao da objavi jer ga je u tome spriječila prerana smrt 1985. godine.

NEMA BARKARIOLA (Milorad–Minja Vučetić)

1.

Jesi' l' čuo moj Ivane?
Nema više barkarjola
da me vozi mom draganu
do grada Kotora!

3.

Ne voze se više šjore
pod lumbrele, pored mola,
ni čakula nema više,
nema barkarjola.

2.

Barba Ante ostario,
od vesala nema pola,
meštra Iva nema više,
nema barkarjola.

4.

Ostala je samo pjesma
da se pjeva s puno bola,
da se pamti i uzdiše
nema barkarjola.

„Polaka“ – Pomorski muzej Kotor

NEMA BARKARJOLA

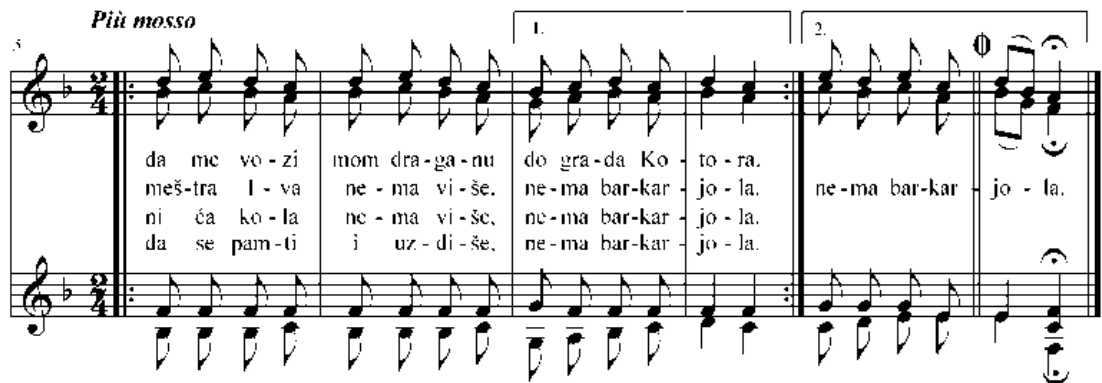
Stihovi i muzika:
Vučetić Milorad - Minja
16.05.'84 g. Boka Kotorska

Andantino

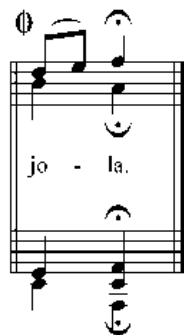

Je - sil - ču - o moj I - va - ne, ne - ma vi - še bar - kar - jo - la
Bar - ba An - te o - sta - ri - o, od ve - sa - la ne - ma - po - la.
Ne - vo - ze se vi - še - šjo - re, pod lum - bre - le po - red - mo - la.
O - sta - la je sa - mo - pje - sma, da se pje - va s'pu - no - bo - la.

Più mosso

da me vo - zi mom dra - ga - nu do gra - da Ko - to - ra, ne - ma bar - kar - jo - la.
meš - tra I - va ne - ma vi - še, ne - ma bar - kar - jo - la, ne - ma bar - kar - jo - la.
ni - ča ko - la ne - ma vi - še, ne - ma bar - kar - jo - la, ne - ma bar - kar - jo - la.
da se pam - ti i - uz - di - še, ne - ma bar - kar - jo - la, ne - ma bar - kar - jo - la.

jo - la.

Zapis sa modernih pučina - Interneta

SAD NEMA VJETRA MOJ SINE! - bio je lirski epitaf pomorskoj eri jedrenjaka. A gašenjem pomorstva u Perastu, gasio se i dotadašnji, živ, dinamičan, stvaralački život u ovom nekada „najpomorskijem“ gradu ne samo Boke.

U ovim modernim vremenima često zaplovimo stranicama jednog drugog mora - Interneta. Bez vjetra, bez pare, bez dizela, nekad samo i na baterije! Tako nailazimo i na zapis o Perastu. Neko je pokušao da opiše grad i njegovu slavnu prošlost u ovih par rečenica:

"Perast je malo primorsko mjesto u crnogorskoj opštini Kotor...

Najveći je spomenik Boke kotorske (Crna Gora)

Sav je na kamenu i cijeli je kameni.

Ima mnoge palače, crkve i kamene kuće.

U 14. stoljeću postojalo je brodogradilište.

U Perastu je radila prva pomorska škola.

Barokne palače u Perastu: Šestokrilović, Lučić-Kolović-Matikola, Bujović, Bronza, Balović, Brajković-Martinović, Smekija, Visković, Mazarović, Zmajević.

Na dan popisa 2003. godine u Perastu je popisano 349 stanovnika!"

Navedeni citat ostavlja utisak zaustavljenog vremena, kao da je vjetar zaista stao!

Ostali su spomenici, umjetničko i pomorsko blago, zavladała je tišina kroz uredne peraške vrtove, kojih se sjeća pjesnik Viktor Vida iz svojih dječaćkih dana provedenih u Perastu.

VRT U PERASTU (Viktor Vida)

*LJUPKOSTI SUNCA U VRTU RASPUŠTENOM
IZA TROŠNIH DVERI KUĆE OCA MOGA,
KAD ME ZIMA BIJE SVOJOM VLAŽNOM SJENOM
DARUJU ME SLUTNJOM NARANČE I GLOGA.*

*SAČUVAJTE ČISTU, KOD OVIH POKOLJA,
LJUBAV ZA SVE DRAGE PROSANJANE STVARI,
NADU U IDUĆA POKOLJENJA BOLJA,*

*STIHOVE PRAVEĆ KAO STARI ZLATARI,
ILI DJEVOJAČKI ZLATNI VEZ NA SVILI,
DOK S ' PUČINE STIGNU LJUPKIJI APRILI.*

BOKA
– na početku i na kraju priče –

Boka današnjih dana

Foto Boka News

BOKA
-na početku i na kraju Priča o moru-

Zadivljeni njenom ljepotom Boku su opisali mnogi pisci i naučnici: Vuk Karadžić, Ljubomir Nenadović, Njegoš, Stevan Mitrov Ljubiša, Simo Matavulj, Laza Kostić, Aleksa Šantić, Jovan Cvijić i mnogi drugi. Osvojila je i mnoge strane putopisce – Engleze, Njemce, Francuze. Najpoznatiji među njima su: Pedžet, Lamb, Frezer, Žil Vern i Pjer Loti.

Aleksa Šantić je svojom *Nevjestom Jadrana* ušao u antologije najljepših stihova o Boki:

NAŠA MILA BOKO, NEVJESTO JADRANA,
POKRIVENA NEBOM KO OD PLAVE SVILE,
LJEPŠA SI OD TVOJE PRIMORKINJE VILE
I SVETIJA SI OD NJENOG ĐERDANA.

NIKAD SE TEBE NAGLEDAO NE BI!
NO DA MI JE JEDNO: DA POSTANEM VALOM
SINJEGA TI MORA, PA PRED TVOJIM ŽALOM
DA VJEČITO ŠUMIM I DA PJEVAM TEBI.
I DA S TOBOM GLEDAM NA TVOJ LOVĆEN PLAVI!

PA JEDNOGA DANA, KAD SE GOSPOD JAVI,
KAD ORLOVI NAŠI VISOKO ZABRODE
I SA TVOJIH RUKU PANU GVOŽĐA TVRDA,
DA POBJEDNU HIMNU SLUŠAM S TVOJIH BRDA
I DA S TOBOM SLAVIM DAN ZLATNE SLOBODE.

Božidar Ivanišević (1920-2012), čuveni crnogorski pjevač izvornih i sopstvenih narodnih pjesama, rođeni je Cetinjanin, ali je kao i mnogi iz naše prijestonice obožavao Boku. Na njenoj obali, na Markovom Rtu je živio do smrti. Boki je posvetio nekoliko pjesama.

BOKO MOJA MILA (*Božidar Ivanišević*)

1.

Aoj Boko, moja mila,
ja o tebi vječno snivam,
volim tvoje plavo more
i obale Crne Gore.

2.

Volim Perast, volim Tivat,
Zeleniku, Novi, Risan,
volim Kotor i Škaljare
i sva mjesta kraj obale.

Refren:

Ajme, ajme, daleko je Boka moja mila,
ajme, ajme, daleko je Boka moja mila.

3.

Ja u tuđa mora brodim
a u srcu Boklu nosim,
tamo leže sva mi blaga,
kod kuće me čeka draga.

4.

Molim zvijezde, molim mora,
da me vode do Kotora,
da još jednom doma bivam,
da u kraju svom uživam.

Refren:

Ajme, ajme, daleko je Boka moja mila,
ajme, ajme, daleko je Boka moja mila.

BOKO MOJA MILA

Stihovi i muzika:
Ivanišević Božidar

1. A - oj Bo - ko mo - ja mi - la ja o te - bi vje - čno - vam,
Vo - lim Pe - rast, vo - lim Ti - vat, Ze - le - ni - ku, No - vi, Ri - san,
2. Ja u tu - đa mo - ra bro - đim a u sr - cu Bo - ku no - sim,
Mo - lim zvje - zde, mo - lim mo - ra da me vo - de do Ko - to - ra,

1. vje - čno - vam
No - vi, Ri - san
2. Bo - ku no - sim
do Ko - to - ra

1. vo - lim tvo - je pla - vo mo - re i o - ba - le str - me go - re.
vo - lim Ko - tor i Ška - lja - re
2. u njoj le - že sva mi bla - ga, kod ku - će me če - ka dra - ga.
da još je - dnom do - ma bi - vam

go - re.
dra - ga.

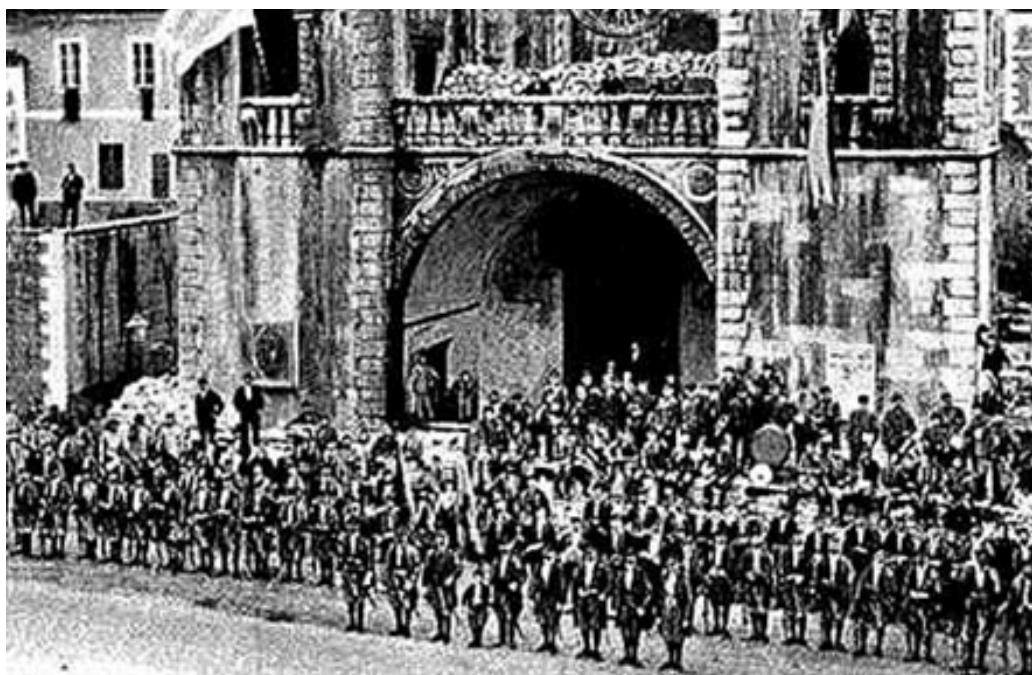
2. i sva mje - sta kraj o - ba - le. Aj - me, aj - - -
i u kra - ju svom u - ži - vam.

me, da - le - ko je Bo - ka mo - ja mi - la.
Aj - me

RUKAMA RUKE PRUŽIMO

Za sam kraj *Priča o moru* ispletenih o Boki, njenim gradovima, diveći se slavnim pomorcima i znamenitim ličnostima, ponekad se zanoseći poezijom i klapskim pjesmama, potsjetićemo kratko na jednu priču što je, kao zlatnom alkom, neraskidivio vezana za Boku: staro bratsvo pomoraca pod imenom *Bokeljska mornarica*.

Po predanju, korijeni osnivanja Bokeljske mornarice sežu u IX vijek (809. godinu) odnosno do vremena kada su u Kotor donesene moći svetog Tripuna, dakle dvanaest vjekova i otada, gotovo bez prekida, djeluje kao najstarija organizacija pomoraca u našoj zemlji i svijetu. Vjerovatno po vizantinskim običajima, praznik Sv. Tripuna se održavao 3 dana prije i 3 dana poslije glavnog praznika Sv. Tripuna pri čemu je počasni odred mornara učestvovao u procesiji i starao se o redu u gradu (*secundum antiquam consuetudinem*). Odred se nazivao *Marinerezza* – Mornarica.

Prvobitno *Udruženje pomoraca bratovštine sv. Nikole mornara*, razvijalo se vjekovima, nužno prateći društvene i političke prilike u kojima je institucija djelovala. Prvi *Statut Bratovštine pomoraca (confraternitas nautarum)* datira 26. juna 1463. godine. U početku su članovi Bratovštine bili *bratimi (fratelli)*, vlasnici brodova duge i male plovidbe, brodograditelji i kalafati, dok tek kasnije, od 1631. „*niko nije mogao da se bavi pomorstvom ako nije član Bratovštine*“. Osim što je bilo finansijski snažno udruženje (prihodi od nepokretnosti, trgovačkih privilegija, raznih taksi i глоба) ističe se Bratovština svojim humanim odnosom prema siromašnim članovima, pomoći pri sahranama, udovicama skromnim donacijama, ćerkama prilikom udaje, otkupljivala je hrišćansko roblje te učestvuje u raznim humanim poduhvatima. *Odred mornara, Admiral (armiraglio)* sa posebnim dužnostima zapovjednika luke, *Gastald* (starješina bratovštine) i sama *Bratovština*, vremenom se spajaju u jedno tijelo, *Kotorsku mornaricu*.

Francuske vlasti 1811., pa zatim vlasti Austrije nekoliko su puta ukidale pa odobravale obnovu rada udruženja a nakon bune u Grblju 1848. god., uz kontrolu i ograničenja, 1859. dozvolili djelovanje nametnuvši mu novo ime „*Plemenito tijelo bokeljske mornarice*“, pokušavajući da rad kotorske Mornarice svedu uglavnom na svečanosti tokom proslave Sv. Tripuna, što je imalo posljedice po slogu u instituciji obzirom na znatan dio članstva Bokelja pravoslavne vjeroispovjesti. Nažalost izazvana razjedinjenost će trajati dosta dugo, sve do I svjetskog rata.

Svečani praznik Bokeljske mornarice danas se proslavlja 26. juna, kada se okuplja i nastupa pod zastavom i oružjem, njegujući svijetle tradicije našeg pomorstva u slobodi, jedinstvu, slozi i ljubavi, što su stare osobine i vrline Bokelja.

Obrađeno po izvoru: P. Kovačević, Istorija bokeljskog pomorstva, str 151-155. i

Miloš Milošević, Pomorski trgovci, ratnici i mecene. Str 159-181

Pavo B. Kamenarović

KOLO BOKELJSKE MORNARICE

(fragment)

...Uljezimo svi u kolo
Rukama ruke pružimo,
Pokažimo svim okolo
Da slogu bratsku vriježimo:
Potvrdimo uz prigodu
I mi ko naši djedovi,
Da u rodu, ne zaludu,
Jedne smo majke sinovi...

Kolo u sebi nosi tragove drevne simbolike i istorije: čin podvlačenja ispod lukova podignutih ruku igrača, (fig. IV, fig. X i fig. XI) predstavlja obnavljanje života, silaženje u tamu i izlazak na svjetlost. Skorašnja igra oko časnika i admirala ili oko predstavnika crkve i države, čime se odaje počast, (fig. XII) je nekadašnja igra oko svečevih moćiju, simbolična veza između živih i mrtvih i uzajamno duhovno prožimanje.

Kolo sadrži i uticaje mlađih, svjetovnih stremljenja pomoraca u figurama vrtloga (fig. I i fig. II), nepravih veriga (fig. III), sidra (fig. V), velikog kola (fig. VI) i dva mala (fig. VII), kolo u kolo (fig. VIII), osmica (fig. IX), što govori o uticaju života na moru, o vojničkoj disciplini, prestrojavanju, staleškim obilježjima Mornarice i sl.

Kolo se igra na najvažnijem trgu pred Katedralom gdje su se, slično agori ili rimskoj pjaci, održavale narodne skupštine, sudske rasprave, objavljivale odluke Velikog vijeća, formirale procesije i okupljalo se pod oružjem ako je napadnut grad.

Kolo dakle nosi mnoštvo životnih simbola ispisanih vjekovima tradicije i običaja.

S druge strane, tekst kap. Pava Kamenarovića, iz vremena narodnog preporoda, 60-tih godina XIX v., sadrži jasnu težnju nacionalne i vjerske tolerancije i osjećaj bratsva, vrlo njegovanog u Boki.

U knjizi POMORCI, TRGOVCI, RATNICI I MECENE , dr Miloš Milošević na str . 180
objavljuje melodiju na koju se igra Kolo.

Allegretto

mf

mf

TRIO

tr

tr

I II

I II

I II

Liricu br 5. posvećenu Pričama o moru iz Boke, započeli smo pisanjem o Perastu, sjedištu Međunarodnog festivala klapa Perast, koji se ove, 2017. g. održava po 16. put. Prije dvije godine, klapa Kaše iz Dubrovnika je pobijedila na XIV festivalu, u kategoriji Nove klapske kompozicije, pjesmom SLAVA PERASTA za koju je stihove napisao uvaženi Božo Vodopija, bivši konzul Republike Hrvatske u Kotoru, osvjedočeni zaljubljenik u Boku. Muziku i klapski aranžman je napisao Vicko Dragojević, kompozitor i voditelj klape KAŠE.

SLAVA PERASTA (Božo Vodopija)

Veslali smo Fašinadu
I kitili tvoga mađa
A klapom pjevali po gradu
Kad se na kokota gađa.

Tvojom slavom pronosi se
Svaki Bokelj, Boka cijela
A molitva pronosi se
Majci Božjoj sa Škrpjela.

I na moru i na rivi
Uz zvonike i palace
Novu mladost Perast živi
Nova mladost, stare face.

A kad s pjace kroz ulice
Zaori se pjesma znana
Staro kolo mornarice
Kao himna sa usana.

(Na na nanana na na na
Na na nanana na na na na)

Kroz Verige biser sjaji
Na kamenu Perast blista
Uspomene mnoge taji
Al za sve je ljubav ista.

Ova pjesma je, odlukom Skupštine NVO Međunarodni festival klapa Perast od 5. februara 2016. god., proglašena **festivalskom himnom**.

Slava Perasta

Moderato ♩=70

V. Dragojević - B. Vodopija

Tenor

1. Ve-sla-li smo Fa-ši-na - du, i ki-ti-li tvo-ga Ma - da,
bi-ser sja - ji, na ka-me-nu Pe-rast bli - sta,

Bass

8

T.

s kla-pom pje-va - li po gra - du, kad se na ko - ko - ta ga - da!
u - spo-me-ne mno-ge ta - ji, al za - sve je lju-bav is - ta!

B.

14

T.

1.2. Tvo - jom sla-vom po-no - si se sva-ki Bo-ke-lj, Bo-ka cije - la,

B.

20

T.

a mo-li - tva pro-no - si se Maj-ci Bo-žjoj sa Škr - pje - la,

B.

2

26 rit.

T.

B.

31 $\text{♩} = 57$

T.

B.

37

T.

B.

41

T.

B.

45

T.

B.

*Klapa KAŠE iz Dubrovnika, na XV jubilaranom Festivalu klapa Perast 2016.
pjeva himnu Festivala – SLAVA PERASTA.*

ZAHVALA

Međunarodni festival klapa Perast se zahvaljuje pokroviteljima Opštini Kotor i Ministarstvu kulture Crne Gore na podršci i pomoći koju nam pružaju za organizaciju Festivala, uključujući naše izdavaštvo.

Vrlo smo zahvalni sponzorima koji su direktno pomogli izdanje *Lirice br. 5*: komisiji Igara na sreću, po konkursu za finansiranje izdavaštva kao i na pomoći i uvijek dobroj saradnji *Pomorskog muzeja Kotor, Muzeja grada Perasta, Istorijskog arhiva Kotor*.

Literatura

LITERATURA:

1. *50 godina Istorijaskog arhiva Kotor 1949-1999*, Državni arhiv Crne Gore- Istorijaski arhiv Kotor ; Kotor, 1999.
2. *Crna Gora u dokumentima Istorijaskog arhiva Kotor*; Državni arhiv Crne Gore- Istorijaski arhiv Kotor ; Kotor, 1999.
3. *Crna Gora kroz kulturnu baštinu* ; dr Čedomir Marković, dr Rajko Vujičić ; Cetinje, 2006.
4. *Opatija Sv. Jurja kod Perasta* ; Pavao Butorac ; Perast, 1999.
5. *Pustinjak*; Don Srećko Vulović ; Perast, 1997.
6. *Kotorski medaljoni*; Risto Kovijanić ; Beograd, 1980.
7. *Pomorski trgovci, ratnici i mecene*; Miloš Milošević ; Podgorica, 2003.
8. *Studije iz književne i kulturne prošlosti* ; Miloš Milošević ; Titograd, 1987.
9. *Istorija bokeljskog pomorstva*; Predrag V.Kovačević ; Kotor, 1967.
10. *Začuh vilu u dubravu đe pjesan poje - Zbornik radova o paštrovskoj i budvanskoj muzičkoj tradiciji i srodnim temama*; Zlata Marjanović , Dušan Medin ; Beograd, 2016.
11. *Primorju na veliko znamenje* ; Zlata Marjanović ; Beograd-Petrovac na moru, 2016.
12. *Kulturni život staroga Kotora (XIV-XVIII vijek)* ; R.Kovijanić, I.Stjepčević ; Perast, 2003.
13. *Arhivska istraživanja Boke Kotorske*, Ivo Stjepčević ; Perast, 2003.
14. *Zvijezda mora*, Don Niko Luković ; Perast, 2000.
15. *Prčanj*, Don Niko Luković ; Kotor 2010.
16. *Vojo i more*, Vojislav Vojo Stanić ; Dragan Mračević ; Herceg Novi, 2010.
17. *Nevjesta u svadbenom krugu* ; Mila Medigović Stefanović ; Beograd-Petrovac na moru, 2016.
18. *Pjesme dalmatske iz Boke Ludvika Kube (1907.g.)* ; Jakša Primorac , Zlata Marjanović ; Perast 2015.
19. *Đ. Bizanti, Lj. Paskvalić, I.B. Bolica , Izabrana poezija* ; Slobodan Kalezić, Cetinje, 1996.
20. *Proza baroka XVII I XVIII vijek* ; Gracija Brajković, Miloš Milošević ; Titograd 1978.
21. *Pjesnici baroka i prosvetćenosti* ; Miroslav Pantić ; Cetinje 1996.
22. *Živo Bolica Kokoljić , Poezija*; Miroslav Pantić ; Cetinje 1996.
23. *Iz prošlosti Boke kotorske*; Miloš Milošević ; Zagreb, 2008.
24. *Muzičke teme i portreti* ; Miloš Milošević ; Titograd 1982.
25. *Dobrota-povjesnica bokeljskog pomorstva* ; Antun Tomić ; Kotor 2009.

Sadržaj

<i>Priče o moru</i> - riječ urednika	5
<i>Susreti sa Bokom</i>	8
- Boka - Ludvik Kuba	9
- Nadahnuća pjesnika	11
- Bokeljske arabeske - M. Milošević,	11
- Boka - Frano Alfirević	14
- Jedrenjaci - Frano Alfirević	15
- Boka - Mila Moškov, Mia Vidović (tekst i partitura)	17
- Boki - Rikard Katalinić Jeretov	22
<i>Vjetar u jedrima što me nosi, pjesmom kroz daleku prošlost</i>	23
- Vjetar u jedrima što me nosi - Nepoznati dobroćanin	23
- Bez naslova - (zbirka Z. Radimira)	24
- Brodolom - Nepoznati Dobročanin	25
- Oluja u Boki - Rikard Katalinić Jeretov	26
- Bura - Obrad Pavlović, Milan Kovačević (tekst i partitura).....	27
<i>Priča o Perastu</i>	32
- Opis grada i zaliva - Ivan Bona Bolica	33
- Zvijezda mora	34
- Gospi od Škrpjela Iana Grgić, Milivoj Rilov (tekst i partitura)	37
- Lovro Marinov Dobričević	40
- Tripo Kokolja	41
- Vojo Stanić	42
- Perast - Maksim Zloković	43
- Ex voto - Dejan Medaković	44
- Negdje 1947 - Dejan Medaković	45
- Ex voto - Viktor Vida	47
- Viktor Vida	47
- Školj umirenih duša - Obrad Pavlović	49
- Ostrvo sv. Đorđa	50
- Molitva Gospi Milan Kovačević, Rajmir Kraljević (tekst i partitura)	52

Morskim putevima	58
- Vicko Bujović	59
- Vicko Bujović - Dragan Popadić	60
- Peraška škola nautike	69
- Kapetan Marko Martinović	70
- Admiral Matija Zmajević	72
- Kapetan Ivo Vizin	79
- Prčanju - Rikard Katalinić Jeretov	79
- Dijalog pred putovanjem - Miloš Milošević	81
- Dijalog pred putovanjem oko svijeta, Mia Vidović (partitura)	85
- Povratak Prčanju - Vladimir Brguljan	88
Karta Boke onih vremena	89
Budva i Paštrovići	90
- Pomorstvo Paštrovića i Budve	91
- Kultura, muzika, pjesništvo	93
- Pjesan - Po kazivanju Jane Ot	95
- Skoči djevojka - Mila Stefanović Medigović	97
- Dva stara ribara - Radmila Franičević	98
- Začuh vilu u dubravi đe pjesan poje (klapa Harmonija)	100
- Primorkinja, obrada Mirjana Pajović (tekst i partitura)	101
- O, jelova goro, obrada Mirjana Pajović (tekst i artitura)	102
Herceg Novi	103
- Pomorska priča	105
- Herceg Novi - Ljubomir Nenadović	109
- Ima jedan grad na moru, Dušan Seferović, Dragan Rakić (tekst i partitura)	110
Tivat	113
- Pomorska priča	115
- Muzička i poetska priča	116
- Maja Perfiljeva	119
- Jedna lađa ide svijetom - Maja Perfiljeva	119
- Vicko Nikolić	120
- Vraćam se tebi Boko moja Vicko Nikolić (tekst i partitura)	120
Kotor	123
- Kotorski medaljoni - Risto Kovijanić	125

